
LIETUVIŠKOS MONETOS (katalogas)

ALGIRDAS (1345—1377)

1. Pinigėlis. Ø 15—17 mm, 0,73—1,45 g, Ag. Kaldinimo vieta ir nominalas nežinomi. Apytikris kaldinimo laikas — XIV a. aštuntas dešimtmetis. 12 pav.

Averse iškaltas ietigalis su kryžiumi, o reverse užrašas ПЕЧАТЬ. Algirdo pinigai nuo kitų trijų vėlesnių Lietuvos valdovų monetėlių skiriasi ne tik savo forma bei svoriu, bet ir primityvesne kaldinimo technika. Šio tipo monetų ruošiniai buvo daromi skylamušiu ir lyginami plaktuku. Toks ruošinių gaminimo būdas buvo paprastesnis ir greitesnis, bet nuostolingesnis, nes likdavo daug atliekų. Palyginus jas su trimis vėlesniais monetų tipais, matyti, kad Algirdo pinigai yra taisyklingesni. Šios monetos neturi apvado iš taškelių kaip kitos vėlyvesnės vietinės monetos, be to, jų svoris svyruoja nuo 0,73 iki 1,45 g. Ko gera, jos yra seniausios lietuviškos monetos. Šiuo metu jų yra išlikę apie 100 vienetų.

KĘSTUTIS (1345—1377, 1381—1382)

2. Pinigėlis. Ø 10—12 mm, apie 0,30 g, Ag. Kaldinimo vieta ir nominalas nežinomi. Literatūroje vadinamos denarais arba pinigėliais. Dešimt jų priligo grašiui. Kaldintos greičiausiai po Algirdo mirties.

Averse iškalti Gedimino stulpai (Stieby var-tai), o reverse — ietigalis su kryžiumi. Šios monetės jau turi taškelių apvadus. Jų ruošinių gamyba kitokia nei Algirdo monetėlių: iš sidabro juostų prikarpius nedidelių, apytikriai monetos dydžio kvadratėlių, jie būdavo išplojami ir apvalinami plaktuku. Padaryti dailių skrituliuką nelengva — kartais bekalant plonas ruošinio pakraštys įtrūkdavo. Todėl šios monetos kiek kampuotos, ne visai apvalios. Kita vertus, toks ruošinių gamybos būdas buvo taupesnis, nes beveik nelikdavo atliekų. Lietuvoje Kęstučio monetų rasta daugiau kaip 2400, o kartu paėmus su rastomis baltarusių ir ukrainiečių žemėse — per 6000.

VYTAUTAS (1392—1430)

3. Pinigėlis. Ø 14—15 mm, apie 0,40 g, Ag. Kaldinimo vieta ir nominalas iki šiol tiksliai nenustatyti. Apytikris kaldinimo laikas — XV a. pirmas ar antras dešimtmetis. 1 nuotr.

Averse iškaltas Vytis, o reverse Gedimino stulpai. Kai kurių šių monetų Gedimino stulpų vidu-

riniame stačiakampyje matyti rašmuo, panašus į raidę K ar B. Monetų su panašiais į šias raides rašmenimis buvo aptikta Šklėrių (Trakų raj.) ir Krūminių (Varėnos raj.) lobiuose. Labanoro (Švenčionių raj.) lobiai monetose Gedimino stulpų stačiakampyje irgi yra rašmuo, bet nepanašus nei į K, nei į B. Ką jis galėtų reikšti, sunku pasakyti. Vieni autoriai teigia, kad K gali reikšti Kauną arba Kęstutį, kiti, kad B greičiausiai Vilnių ar Vytautą. Reikia pažymėti, kad rašmuo, panašus į raides K ar B, kaldintas tik Vytauto monetose, o Kęstučio piniguose jo nėra. Mano nuomone, šis rašmuo labiau panašus į raidę B, kuri rusiškai gali reikšti pirmąją valdovo, t. y. Vytauto, raidę. Vytauto pinigų, palyginus su Kęstučio monetomis, Lietuvoje rasta mažiau, apie 650.

KAZIMIERAS (1440—1492)

4. Pinigėlis. Ø 12—14 mm, 0,30—0,86 g, Ag. Spėjama, kaldinta Vilniuje, XV a. penktame dešimtmetyje.

Averse pavaizduotas Vytis, o reverse — dvigubas kryžius skyde. Vienu monetų Vytis joja į dešinę, kitų — į kairę pusę, vienos su užrašų žymėmis, kitos be. Iki šiol žinomos tik 6 jų radimo vietos, viena — Raudondvario (Vilniaus raj.) lobiai. Šiuo metu tėra išlikę vos keliolika šių monetų. Iš ankstyvųjų lietuviškų monetėlių jos rečiausios, privačiuose rinkiniuose saugomos labai retai.

ALEKSANDRAS (1492—1506)

Vilniaus kalykla

5. Denaras. Be pažymėtų metų, Ø 12—13 mm, 0,20—0,40 g¹, Ag. Kaldintas XV a. pab.—XVI a. pr. 13 pav.

Averse iškaltas Vytis, virš jo — maža renesansinė (kartais gotikinė) raidelė A. Reverse — Lenkijos herbas, pirmą kartą iškaltas lietuviškoje monetoje. Labai reti Aleksandro denarai be raidės A averse. Matyt, jie kaldinti valdymo pradžioje. Bet galima spėti, kad denarus be raidės A savo valdymo pabaigoje išleido Aleksandro tėvas — Kazimieras.

6. Pusgrašis. Be pažymėtų metų, Ø 20 mm, 0,77—1,50 g, Ag. Kaldintas XV a. pab.—XVI a. pr. 2 nuotr.

Averse — Vytis ir aplink jį užrašas *MON/eta/ ALEXANDRI*. Reverse — erelis ir užrašo tęsinys *MAGNI DVCIS LITVANIE*². Raidės gali būti gotikinės, renesansinės arba ir tokios, ir tokios. Aleksandro pusgrašių daugiausia randama XVI—XVII a. pradžios lobiuose.

7. Grašis. Be pažymėtų metų, Ø 30 mm, 3,01 g, Ag. Kaldintas XV a. pab. ar XVI a. pr.

Averse Vytis ir aplink gotikinis užrašas *MON/eta/ NO/va/ MAGNI DVC/atus/ LITVANI/ae/*. Reverso

¹ Kataloguose nurodomas privalomas monetų svoris. Rea-
lusis dažnai būna gerokai mažesnis.

² Beveik visų kataloge minimų monetų legendos gali bū-
ti įvairių atmainų.

viduryje — skydas su kryžmai išdėliotomis dviem karūnomis ir ereliais. Aplink jį — gotikinis užrašas *ALEXANDER D/ei/ G/ratia/ R/lex/ POLONIE*. Šis grašis greičiausiai buvo bandomasis ir iki mūsų dienų neišliko. Žinomas tik iš aprašymų. Šios unikalios monetos vienintelis egzempliorius iki Antrojo pasaulinio karo buvo saugomas Varšuvoje, grafo Zamoiskio kolekcijoje, kuri žuvo 1944 m. gaisro metu. Įvairiuose rinkiniuose buvo saugomos 5 galvaninės šio grašio kopijos, darytos XIX a. antroje pusėje. Tolimesnis jų likimas man nežinomas.

ZYGMANTAS SENASIS (1506—1548)

Vilniaus kalykla

8. Pusgrašis. 1508, 1509, 1510, 1511, 1512 (11Z³)⁴, 1513, 1514, 1515 (15, 15151), 1516 (16), 1517, 1518 (158:, 15TA), 1519 (519, 5191, 159:1), 15Z0, (5Z0, 15Z1 (5Z1, Z1), 15ZZ (5ZZ, 15ZZ1), 15Z3 (51Z3), 1524 (5Z4), 15Z5, 15Z6, , 15ZA⁵ (15A:, 151ZA), 15Z8, 15Z9 m., Ø 18—20,5 mm, 1,2 g, Ag. 1512 m.—3 nuotr.

Averse — Vytis, aplink jį užrašas *MONETA SIGISMVNDI*. Reverse erelis ir užrašo tęsinys *MAGNI DVCIS LITVANIE*. Raidės gali būti gotikinės ir renesansinės. Rečiausios pirmųjų (1508) ir paskutinių (1529) kaldinimo metų, 1510 m. su renesansinėm, 1512 m. su gotikinėm ir renesansinėm ir

³ Taip buvo žymimas skaičius 2.

⁴ Skliausteliuose data pateikiama taip, kaip įkalta monetoje.

⁵ Taip buvo žymimas skaičius 7.

1518 m. su gotikinėm raidėm ir renesansinėm reverse. 1528 ir 1529 m. monetų averse po Vyčiu gali būti raidelė V — Vilniaus kalyklos ženklas.

Yra šių monetų klastočių be leidimo metų.

9. Grašis. 1535, 1536 m., Ø 25—27 mm, 2,5 g, Ag.

Averse iškaltas erelis ir aplink jį užrašas *SIGISMUNDVS REX PO/loniae/ M/agnus/ D/ux/ LITVANIAE*. Reverse Vytis, metai ir žemiau Gedimino stulpai. Apvade užrašas *MONETA MAGNI DVCATVS LITVA/niae/*. 1535 m. grašiai buvo kaldinami su raide N, arba S po Vyčiu arba visai be raidės, o 1536 m. — su raidėmis AF, A, IM, greičiausiai reiškiančiomis kaldinimo mėnesių pavadinimų pirmąsias raides, arba be raidės. 1536 m. grašyje tarp skaičių 15 ir 36 matyti 1536 m. Vilniaus kalyklos meistro Motiejaus Šilingo ženklas — trilapis. Žygimanto Senojo grašių Lietuvos lobiuose randa daug mažiau nei pusgrašių.

ZYGIMANTAS AUGUSTAS (1544—1548—1572)

Vilniaus kalykla

10. Obolas (pusdenaris). 1546, 1554 *, Ø 12,5 mm, 0,3 g; 1547 m., Ø 11—11,5 mm, 0,31, Ag.

1554 m. data pažymėtas obolas, visiškai panašus į 1546 m. leidimo šio nominalo monetą, tikriausiai kaldintas 1545 m., tik štampe sukeisti vietomis skaitmenys. Vienintelis žinomas toks egzempliorius bu-

* Zvaigždute pažymėtos monetos yra unikalios arba laikomos unikaliomis.

vęs Severino Tymeneckio (mirė 1916 m.) kolekcijoje. Kur yra dabar, nežinoma. 1546 ir menamos 1554 m. monetos averse — valdovo monograma, reverse — Gedimino stulpai ant skydo. Abiejose jo pusėse — leidimo metai. 1547 m. monetose kaldinimo data virš skydo. Visi šie obolai yra labai retos monetos.

Žinomos 1546 ir 1541 m. (vietoje 1547) pažymėtos klastotės.

11. Denaras. Be pažymėtų metų, 1546, 1547, 1548, 1549, 1550, 1551, 1552, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1558, 1559 (15599), 1560, 1563 m., 11—13 mm, 0,31 g, Ag.

Averse — Vytis, po juo — leidimo metai, reverse — erelis. Rečiausi — 1550 m., su klaidingai iškalta 1559 m. data ir be pažymėtų metų denarai.

Žinomos klastotės: be pažymėtų metų, 1547 ir 1552 m.

Lietuvoje šie denarai dažniau randami kasinėjant laidojimo paminklus, rečiau lobiuose. Tad, ko gera, jie, kaip smulkė atsiskaitymo moneta, buvo valstiečių dažnai vartojama.

12. Dvidenaris. 1565, 1566, 1567, 1569, 1570 m., Ø 14—15,5 mm, 0,63 g, Ag. 1565, 1566 m. — Au. 1565 m. auksinis dvidenaris — 29 pav.

Averse — valdovo monograma ir data, reverse — Vytis ir romėniškas skaičius II. Labai reti 1565 m. egzemplioriai. Jų būta sidabrinių ir auksinių. Vienintelis auksinis 1565 m. dvidenaris saugomas Miun-

cheno monetų kabinete. Itin reta ir 1566 m. auksinė šios vertės moneta. Žinomos su 1550 ir 1559 m. data nukaldintos tokio nominalo klastotės.

13. Pusgrašis. Be pažymėtų metų, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549, 1550, 1551, 155Z, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1558, 1559 (1569), 1560, 1561 (1651), 156Z (165Z), 1563 (1533), 1564,, 1565 m., Ø 19—20,5 mm, 1,25 g, Ag. 1564 m.— 14 pav.

Be pažymėtų metų ir 1545 m. pusgrašiai labai retos monetos. Jų esama dviejų tipų. Pirmojo tipo averse iškaltas Vytis, apjuostas užrašo *SIGIS/mundus/ AVG/ustus/ REX POL/oniae/ M/agnus/ D/ux/ L/ituaniae/*, reverse — erelis ir užrašas *MONETA MAG/ni/ DVC/atus/ LITVA/niae/*. Antrojo tipo averse — erelis ir užrašas *SIGIS AVG REX PO MAG DVX LI*, reverse Vytis, metai ir užrašas *MONETA MAGNI DVCAT LITVA*. Šio tipo monetos buvo kaldinamos ir 1546—1565 m.

Rečiausios yra: 1557 m. su įvairiais Vilniaus kalyklos ženklais (trilapiu, penkialape gėlyte ir kt.); su klaidingai (1569) pažymėta 1559 m. data; 1560 m.; su klaidingai (1651) pažymėta 1561 m. data; 1562 m. su Vilniaus kalyklos 1562—1565 m. valdytojo Gabrieliaus Tarlos herbu kirviu reverse viršuje; su klaidingai pažymėta (1652) 1562 m. ir (1533) 1563 m. data.

14. Lenkų svorio (pėdos) grašis. 1546, 1547, 1548, 1566, 1567, 1568 m., Ø 21—23 mm, 2,05 g, Ag.

Averse — valdovo portretas, juosiamas užrašo *SIGIS/mundus/ AVG/ustus/ REX POLO/niae/*

MAG/nus/ DVX L/ituaniae/. Reverse po Vyčiu matyti kunigaikščio karūna, monograma ir Gedimino stulpai. Apvade užrašas *MONETA MAGNI DVC /atus/ LITVA/niae/*. Retesnės yra 1546 m. monetos, kurių leidimo data pažymėta po žodžio *LITVA /niae/* reverse apvade. Visose kitose data buvo žymima po Vyčiu.

15. Lietuviškas grašis. 1545, 1546, 1555, 1556, 1557 *, 1559 m. Ø 23,5—25,5 mm, 2,5 g, Ag.

Averse valdovo atvaizdą juosia užrašas *SIGIS /mundus/ AVG/ustus/ REX POL/oniae/ MAG/nus/ DVX LIT/vaniae/*. Reverse po Vyčiu — leidimo metai ir Gedimino stulpai (skyde ir be skydo), aplink — užrašas *MONETA MAGNI DVCAT/us/ LITVA/niae/*. Man žinomas itin retas 1545 m. grašis, gal būt net unikalus ar visai neišlikęs, su užrašu averse *SIGIS AVG REX POL M D L*, o reverse *SIGIS AVG REX POL MA DVX L*. Po vieną šių monetų buvo E. H. Čapskio ir P. Potockio kolekcijose. Čapskio kolekcija pateko į Krokuvos nacionalinį muziejų, o dalis Potockio kolekcijos — į Varšuvos nacionalinį muziejų. Ar tos monetos ten dabar yra, man nežinoma. Labai retas yra ir 1545 m. grašis, saugomas vilniečio Zenono Pažarausko privačioje kolekcijoje su užrašu averse *SIGISMVN AVG REX M D L*, be žodžio *POL/oniae/* — Lenkijos. Žygimantas Augustas 1530 m. tik formaliai buvo karūnuotas Lenkijos karaliumi, o tikruoju Lenkijos valdovu tapo 1548 m. Tad, ko gera, minėtas grašis yra viena pirmųjų Žygimanto Augusto kaldintų tos vertės monetų. Matyt, šis monetos variantas egzistavo neilgai,

nes kituose, greičiausiai kiek vėliau kaldintuose grašiuose jau yra pažymėtas pilnas valdovo titulas: Lenkijos karalius ir Didysis Lietuvos kunigaikštis. Galbūt lenkai monetas be jų šalies pavadinimo naikino, todėl iki mūsų dienų šio varianto grašių išliko vos keli ar net vienas egzempliorius. Ši išlikusi \varnothing 24 mm, 2, 3 g moneta yra viena didžiausių numizmatinių retenybių — vienintelis egzempliorius bent jau TSRS teritorijoje. Be 1545 m. grašių, saugomų Krokuvos nacionaliniame, Kijevo istorinių brangenybių, Varšuvos nacionaliniame ir Vilniaus istorijos ir etnografijos bei VVU muziejuje, labai reti yra 1556 m. grašiai, o 1557 m., ko gera, unikalus. 1556 m. grašiai saugomi Krokuvos ir Varšuvos nacionaliniuose muziejuose. 1557 m. — Leningrado Ermitaže. Lietuviški grašiai lobiuose randami retai. 1545, 1546, 1555 m. grašių rasla Matelių (Molėtų raj.) lobyje, kuris šiuo metu saugomas Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje.

16. Dvиграшіс (antrokas). 1565 m., \varnothing 20—20,5 mm, 1,82 g, Ag.

Averse — valdovo atvaizdas, apjuostas užrašu *SIGIS/mundus/ AVG/ustus/ REX PO/loniae/ M/agnus/ D/ux/ L/ituaniae/*, reverse — Vytis ir Gedimino stulpai ant skydų. Virš jų — kunigaikščio karūna, po jais — romėnišku skaičiumi II pažymėta vertė. Apvade — užrašas *MONE/ta/ MAGNI DVCA /tus/ LITV/aniae/*. Lenkiški pinigai buvo menkesnės vertės nei lietuviški, tad keisti vienus į kitus buvo labai nepatogu. Dėl tos priežasties Vilniaus kalykla 1565 m. pradėjo kaldinti dvиграшіс (antrokus), pri-

lygusius 5 lenkiškiems ir 4 lietuviškiems pusgrąšams. Tačiau šie pinigai nepadėjo panaikinti susidariusios painiavos, ir dar tais pačiais metais jų kaldinimas Lietuvoje buvo nutrauktas. Iš apyvartos jie greitai išnyko dėl savo geros sidabro prabos, todėl šios monetos yra itin retos — tik nedaugelis kolekcionierių turi jų savo rinkinyje. Be to, jų esama Krokuvos, Varšuvos nacionaliniuose muziejuose, Lenkijos MA Kurniko (netoli Poznanės) bibliotekoje, Kauno M. K. Čiurlionio bei Vilniaus universiteto muziejuose.

17. Trиграшіс (trečiokas). 1) 1546, 1547, 1556 m., \varnothing 21—22 mm, 2,67 g; 2) 1562 m. \varnothing 26—28 mm, 7,07 g; 3) 1562, 1563, 1564, 1565, 1566 m., \varnothing 21—22 mm, 30 g, Ag. 1565 m. satyrinis trečiokas — 76 nuotr.

Šios vertės monetų žinomi trys tipai: su valdovo portretu, monograma ir satyriniu užrašu. Pirmojo tipo (1546, 1547, 1556 m.) trиграшіс averse — valdovo portretas ir užrašas *SIGIS/mundus/ AVG/ustus/ REX PO/loniae/ M/agnus/ D/ux/ L/ituaniae/*, reverse — keturių eilučių užrašas *III GROSS/us/ AR/genteus/ TRIP/lex/ MAG/ni/ DVCA/tus/ LITVA/niae/*, po juo Vytis ir leidimo metai. 1562 m. išleistas didesnio skersmens ir svorio trečiokas. Averse — valdovo atvaizdas, abipus jo — data 1562, o aplink — užrašas *SIGIS AVG REX POLO MAG DVX LI*. Reverse viduryje Vytis, po juo skaičius III ir Gedimino stulpai. Apvade užrašas *GROSSVS TRIPL MAG DVCA LIT*.

Antrojo tipo (1562 m.) monetų aversą puošia valdovo monograma. Abipus jos — kaldinimo data, viršuje karūna, apvade užrašas *SIGIS AVG REX PO MAG DVX LI*. Reverso viduryje — Vytis, po juo skaičius III ir Gedimino stulpai. Aplink — užrašas *GROSS AR TRIPL MAG DVCA LI*. 1562, 1563 ir 1564 m. buvo nukaldinta kiek kitokių to paties tipo monetų. Jų averse monograma su karūna ir leidimo metai abipus jos ir užrašas *SIGIS AVG D G REX PO M D LI*, o reverse — Vytis skyde, po juo skaičius III, o viršuje — kunigaikščio karūna. Visa tai juosia užrašas *GROSS AR TRIP MAG DVCA LI*. Monetos averse prieš žodį *REX* ar po jo matyti Vilniaus kalyklos 1562—1565 m. valdytojo Gabrieliaus Tarlos herbas — kirvis.

1565 ir 1566 m. išleista monetų su satyriniu užrašu (76 nuotr.). Rečiausi — 1556 ir 1566 m. trigrašiai, gana reti — 1546, 1547, 1562 (su valdovo portretu) bei 1565 m. 1546 m. trigrašių esama Krokuvos, Varšuvos, Kauno M. K. Čiurlionio dailės, Vilniaus Universiteto muziejuose, 1547 m. — Varšuvos, Vienos muziejuose, Lenkijos MA Osolinskių bibliotekoje Vroclave (šią biblioteką 1817 m. Lvove įkūrė grafas Juzefas Maksimilianas Osolinskis (1748—1826), Kauno M. K. Čiurlionio, Vilniaus Universiteto bei Istorijos ir etnografijos muziejuose, 1565 m. satyrinių trečiokų — Krokuvos, Varšuvos, Kauno ir Vilniaus minėtuose muziejuose. Turi jų ir kai kurie Lietuvos kolekcionieriai. Penki 1565 m. trečiokai 1973 m. buvo aptikti Šventininkų (Trakų raj.) lobyje (paslėptas po 1589 m.). Dabar šis lobis saugomas Trakų istorijos muziejuje.

18. Keturgrašis (ketvirtokas). 1565, 1566, 1567, 1568, 1569 m., Ø 23,5—25 mm, 4,29 g, Ag.

Monetos averse — valdovo atvaizdas. Aplink jį užrašas *SIGIS/mundus/ AVG/ustus/ D/ei/ G/ratia/ REX PO/loniae/ MAG/nus/ DVX L/ituaniae/*. Reverse — Vytis ir Gedimino stulpai ant skydų, virš jų — kunigaikščio karūna, apačioje herbų romėniškas skaičius IIII. Apvade užrašas *MONETA MAG-NI DVCAT/us/ LIT/uaniae/* ir leidimo metai. Šios monetos Lietuvoje kaldintos tik 1565—1569 m., mėginant palengvinti lietuviškų pinigų keitimą į lenkiškus ir atvirkščiai. Vienas ketvirtokas prilygo lenkiškiems grašiams. Ketvirtokai kaip ir antrokai (dvigrašiai) buvo geros sidabro prabos, todėl vertinti užsienyje — Vokietijoje, Olandijoje, kitose valstybėse. Ten juos žmonės praminė „barzdočiukais“ dėl ilgos dvišakės Žygimanto Augusto barzdos. Mano turimais duomenimis, šių ketvirtokų Lenkijoje rasta daugiau kaip 100, Vengrijoje — 27, Austrijoje — 26, Čekoslovakijoje — 17. Lietuvos lobiuose jų aptikta palyginti nedaug, matyt, dėl to, kad jie dėl gero sidabro ir svorio greit buvo išgraibstomi ir išvežami į užsienį. Rečiausi yra 1568 m. ketvirtokai su Vyčiu ir Gedimino stulpais ant papuoštų skydų reverse. Jų averse valdovo portretą juosia užrašas *SIGIS AVG D G REX PO MAG DVX LI*, o reverse — *MONETA MAG DVCAT LIT*. Du išlikę šios monetos egzemplioriai šiuo metu saugomi Varšuvos nacionaliniame muziejuje. Lietuviškų ketvirtokų pavyzdžiu tos pačios vertės monetas 1572—1574 m.

kaldino Silezijoje Tešino kunigaikštis Vaclovas III Adomas (1528—1579).

19. Sešiagrašis (šeštokas). 1547 m., Ø 28,5 mm, 5,39 g; 1562 m., Ø 31,5—32 mm, 14,97 g, Ag.

Sios vertės monetų būta dviejų tipų. 1547 m. monetos averse — valdovo portretas ir aplink jį užrašas *SIGIS/mundus/ AVG/ustus/ D/ei/ G/ralia/ REX POLO/niae/ MAG/nus/ DVX LITVAN/iae/*. Reverse — Vytis ant skydo, po juo leidimo metai, abipus — monetos vertė (V ir I), aplink užrašas *GROSS/us/ AR/genteus/ SEXDVP/lex/ MAG/ni/ DVCAT/us/ LITVAN/iae/*. Šis šeštokas yra labai retas. Keli jo egzemplioriai saugomi tiktai Krokuvos bei Varšuvos nacionaliniuose muziejuose, Lenkijos MA Kurniko ir Vroclavo Osolinskių bibliotekų rinkiniuose, Kauno M. K. Čiurlionio ir Vilniaus universiteto muziejuose.

1562 m. šeštoko averse — valdovo portretas, abipus jo — leidimo metai. Portretą juosia užrašas *SIGIS AVGVSTVS REX POLO MAG DVX LIT*. Reverse Vytis, po juo skaičius VI ir Gedimino stulpai, aplink užrašas *GROSSVS SEXDVPL MAG DVCAT LITV*. 1562 m. šeštokai yra labai reti ir saugomi tose pačiose saugyklose (išskyrus Osolinskių biblioteką Vroclave), kaip ir 1547 m. egzemplioriai.

Esama J. Mainerto pagamintų 1547 ir 1562 m. šeštokų falsifikatų.

20. Pustaleris (15 grašių). 1564 m., Ø 34 mm, 13,80 g, Ag *. 77 nuotr.

Moneta aprašyta tekste po 77 nuotr. Vienintelis išlikęs jos egzempliorius saugomas Vienos meno istorijos muziejuje. Esama J. Mainerto gamybos falsifikatų su pažymėtomis 1564 ir 1565 m. datomis.

21. Taleris (30 grašių). 1564 m., Ø 41 mm, 27,30 g, (78 nuotr.); 1565 m., Ø 38,7 mm, 23,91 g; Ø 39,3 mm (42,2 mm su ąselės ilgiu), 30,31 g (su ąsele), Ag.

1564 m. taleris nuo tų pačių metų pustalerio skiriasi tik dydžiu, svoriu bei skaičiumi — XXX (30 grašių) vietoje XV. Mano turimais duomenimis, šių monetų dabar yra Krokuvos, Varšuvos, Kopenhagos nacionaliniuose muziejuose, Lodzės archeologijos ir etnografijos muziejuje, Berlyno, Drezdeno monetų kabinetuose, Gotos pilies, Vienos meno istorijos bei Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejuje.

1565 m. talerio averse — valdovo portretas, apjuostas laurų vainiku. Reverse po karūna abipus valdovo monogramos — leidimo data. Monogramos apačioje pažymėtas skaičius 30. Apvadą puošia laurų vainikas. Žinomi tik du 1565 m. talerių egzemplioriai. Jų istorija yra tokia. 1930 m. rugsėjo 15 d. Felikso Šlesingerio firmos Berlyne suruoštame aukcione buvo parduodama Poznanėje mirusio M. Frankevičiaus Lenkijos monetų ir medalių kolekcija, kurioje buvo ir 1565 m. taleris, patekęs ten iš maskviečio grafo A. Uvarovo (1818—1885), įsigijusio šią unikalią monetą už 1500 rublių. 1939 m. Paryžiuje surengtose varžytinėse Lietuvos vyriausybė už ją sumokėjo 10 000 dolerių. Po to ši moneta pateko į Vytauto Didžiojo kultūros muziejų. Antrąjį šio talerio egzempliorių (paauksuotą, su ąsele) 1925 m.

A. Richmano aukcione Halėje už 3000 dolerių nupirko JAV gyvenantis A. Račkus. Dabar šios abi monetos saugomos M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Kaune.

Esama J. Mainerto gamybos ir 1564 ir 1565 m. talerių klastočių.

22. Dukatas. 1547, 1548, 1549, 1553 *, 1560, 1561, 1563, 1564, 1565, 1566, 1567, 1569, 1571 * m., Ø 22—23 mm, 3,50 g, Au. 1547 m.—79 nuotr., 1549 m.—81 nuotr., 1563 m. paprasto svorio dukatas—82 nuotr., 1563 m. trigubo svorio dukatas—83 nuotr., 1565 m.—84 ir 85 nuotr.

Dukato averse—valdovo atvaizdas. Aplink jį užrašas *SIGIS/mundus/ AVG/ustus/ REX POLO/niae/ M/magnus/ D/lux LITV/aniae/*. Reverse—šešių dalių herbiniis skydas po kunigaikščio karūna, abipus jo—data. Skyde Lenkijos erelis, Lietuvos Vytiš, Kijevo Rusios archangelas Mykolas, Žemaitijos meška, Volynės kryžius. Viduryje—Sforcų žaltys. Skydą juosia žodžiai *MONE/ta/ AVRE/a/ MAG/ni/ DVCA/tus/ LITV/aniae/*. Toks yra 1547, 1548, 1549, 1553 m. dukatų užrašas. 1560 ir 1561 m. dukatų averse iškalta *SIGIS AVG REX POLO M D LIT*, o reverse *MONE AVRE MAG DVCA LIT*. 1563—1567, 1569 ir 1571 m. dukatų averse užrašas *SIGIS AVG REX POL MAG DVX LIT*, o reverse *MONE AVRE MAG DVCA LITV*. 1563 m. buvo nukaldinta trijų dukatų svorio, o 1564 m.—dviejų dukatų svorio monetų, abi jos unikalios. Ir visos kitos išvardintos monetos yra labai retos. Mano turimais duomenimis, 1547 m. dukatų šiuo metu yra Ber-

lyno monetų kabinete, Leningrado Ermitaže ir Vienos meno istorijos muziejuje, 1548 m.—Krokuvos ir Varšuvos nacionaliniuose muziejuose, Kauno M. K. Čiurlionio muziejuje ir Leningrado Ermitaže, 1549 m.—Krokuvos ir Varšuvos minėtuose muziejuose, 1561 m.—Leningrado Ermitaže ir Paryžiaus nacionalinės bibliotekos medalių kabinete, bei Varšuvos karaliaus pilies monetų kabinete, 1563 m.—Krokuvos, Varšuvos, Vienos ir Kauno minėtuose muziejuose, 1563 m. trigubo svorio (10,42 g)—Vienos muziejuje, 1564 m.—Berlyno, Krokuvos, Kauno muziejų rinkiniuose (unikalus 1564 m. dvigubo svorio dukatas prieš II pasaulinį karą buvo saugomas Kazimiero Sobanskio (1859—1909) rinkinyje, kurio dalis vėliau pateko į Varšuvos nacionalinį muziejų; kur yra dabar, nežinau, gal ir visai neišliko), 1565 m.—Berlyno, Krokuvos, Varšuvos, Vienos muziejuose, Stokholmo karališkame monetų kabinete, Kauno minėtame muziejuje bei Leningrado Ermitaže, 1566 m.—Krokuvos ir Poznanės nacionaliniuose muziejuose bei Kauno minėtame muziejuje, 1567 m.—tiktai Kauno M. K. Čiurlionio muziejuje (galimas daiktas, tai unikumas), 1569 m.—Budapešto, Krokuvos, Varšuvos nacionaliniuose muziejuose, 1571 m.—Berlyno monetų kabinete. Lietuviškų dukatų nei mūsų, nei užsienio lobiuose beveik nebūna. Matyt, dėl to, kad jų būdavo kaldinama labai nedaug. Esama šių monetų klastočių, pažymėtų 1548, 1561, 1563 *, 1565 * m. datomis.

23. 10 dukatų (portugalas). 1562 m., Ø 37 mm, 34,82 g, Au. 86—87 nuotr.

Tai pirmas portugalas Lietuvos monetų istorijoje. Averse — valdovo atvaizdas, abipus jo — leidimo metai. Apiinkui — laurų vainikas, apjuostas užrašu *SIGIS/mundus/ AVGVSTVS D/ei/ G/ratia/ REX POLONI/iae/ MAG/nus/ DVX LITVA/niae/*. Reverse — Vytis, po juo Gedimino stulpai, aplink laurų vainikas, apjuostas užrašu *MONETA MAGNI DVCATVS LITVAN/iae/ 10 FLOR/inum/ AVR/eam/*. Iki neseniai numizmatinėje literatūroje buvo rašoma, kad visi lietuviški 1562 m. portugalai kaldinti vienu štapu, t. y. su ta pačia reverse legenda. Prieš keliolika metų iš Vienos meno istorijos muziejaus monetų kabineto direktoriaus daktaro Bernardo Kocho gavau minėtame muziejuje saugomo unikalaus egzemplioriaus nuotrauką (86 nuotr.) — pastebėjau, kad jo reverse užrašė iškalta *LITVANI*, o ne *LITVAN*, kaip kitų žinomų šio leidimo monetų.

Dabar šių itin gražių puikiai nukaldintų auksinių monetų yra tikrai Berlyno, Krokuvos, Stokholmo, Varšuvos, Vienos, Leningrado minėtuose muziejuose bei Britų muziejuje Londone. Labai gaila, kad šios vienos gražiausių lietuviškų monetų neturi nė vienas Lietuvos muziejus. **Esama klastočių su 1562 ir 1568 m. data arba visai be pažymėtų metų.**

ISPANIŠKOS (NEAPOLIO) MONETOS SU ŽYGI-MANTO AUGUSTO 1564 m. KONTRASIGNACIJA

KAROLIS V (1519—1556)

24. Pustaleris. Ø 34,5 mm, 15 g, Ag.

Averse — valdovo atvaizdas, apjuostas užrašu *CAROLVS V ROM/anorum/ IMP/erator/*. Reverse —

dvigalvis erelis, skydas su herbais ir užrašas *R/ex/ ARAGO/num/ VTRIVS/que/ SI/ciliae/*. Skydo apačioje įmuštas kontrasignacijos antspaudas su Žygimanto Augusto monograma ir 1564 m. data. Šių monetų yra Berlyno, Krokuvos, Varšuvos, Leningrado ir Kauno aukščiau minėtuose muziejuose bei Šiaurės „Aušros“ istorijos ir etnografijos muziejuje.

PILYPAS II (1556—1598)

25. Pustaleris. Ø 35 mm, 15 g, Ag.

Averse valdovo portretas ir užrašas *PHILIP/pus/ R/ex/ ANG/liae/ FR/anciae/ NEAPOL/is/ PR/in-ceps/ HIS/paniarum/*. Reverse skydas su herbais ir užrašas *POPVLOR/um/ SECVRITATI* (lot. Tautų gerovei). Skydo apačioje įmuštas kontrasignacijos antspaudas.

26. Pustaleris. Ø 35 mm, 15 g, Ag.

Averse valdovo atvaizdas ir užrašas apvade *PHILIP/pus/ REX ARAGON/num/ VTRI/usque/ SICIL/iae/ ET HIERVSAL/ymorum/*. Ties skydo viduriu kontrasignacijos antspaudas.

Pilypo II pustalerių esama Krokuvos, Varšuvos, Leningrado minėtuose muziejuose, taipogi Lietuvos istorijos ir etnografijos, Trakų istorijos muziejuje. Negirdėjau, kad šių monetų būtų rasta užsienyje, jų aptikta tik Lietuvos lobiuose — Senasalio (Vilniaus raj.) ir Šventininkų (Trakų raj.). Pirmasis saugomas Lietuvos istorijos ir etnografijos, antrasis — Trakų istorijos muziejuje. Privačiose kolekci-

jose šių kontrasignuotų ispaniškų monetų būna labai retai.

27. Taleris. Ø 40 mm, 29,5 g, Ag. 80 nuotr.

Averse valdovo portretas su užrašu *PHILIPP/us/ REX ARAGON/um/ VTRI/usque/ SIC/iliae/*. Reverse užrašas *HILARITAS VNIVERSA*. Kontrasignacijos antspaudas įmuštas ant raidžių *SA*.

Lietuvoje kursavusių ispaniškų monetų istorija trumpai aprašyta knygelėje. Šių talerių yra tik Berlyno, Krokuvos ir Leningrado minėtų muziejų rinkiniuose.

Esama Žygimanto Augusto kontrasignuotų monetų XIX a. klastočių.

Tikocino kalykla

28. Pusgrašis. 1566 m., Ø 19–20 mm, 1,26 g, Ag.

Averse erelis, apjuostas užrašo *SIGIS/mundus/ AVG/ustus/ D/ei/ G/ratia/ REX POLO/niae/ M/agnus/ D/ux L/ituaniae/*. Reverse Vytis, po juo leidimo metai, žemiau — Krokuvos 1566 m. vaivados Stanislovo Myškovskio herbas (pasaga su kryžiuoku viduryje). Jis gali būti šiek tiek mažesnis arba didesnis. Monetos su mažesniu daug retesnės. Apvade užrašas *MONETA MAGNI DVCAT/us/ LIT/uaniae/*. Tikocino pusgrašių lobiuose randama gana retai. Penketas jų 1954 m. aptikta Matelių (Molėtų raj.) lobyje.

29. Lenkų svorio (pėdos) grašis. 1566 m., Ø 22–23 mm, 1,98 g, Ag.

Labai panašus į Vilniuje kaldintą lenkų svorio grašį, tiktai reverse vietoje Gedimino stulpų iškalta S. Myškovskio herbas — pasaga su kryžiuoku viduryje. Averse — valdovo atvaizdas ir užrašas *SIGIS/mundus/ AVG/ustus/ REX POLO/niae/ MAG/nus/ DVX L/ituaniae/*. Reverse Vytis, po juo metai, kunigaikščio karūna, monograma ir herbas — pasaga su kryžiuoku bei užrašas *MONETA MAGNI DVC/atus/ LITVA/niae/*. Ši moneta gana reta. Ją turi tik stambesni muziejai.

30. Lietuviškas grašis. 1566 m., Ø 23 mm, 2,71 g, Ag *, 88 nuotr.

Averse valdovo portretą juosia užrašas *SIGIS /mundus/ AVG/ustus/ REX POLO/niae/ MAG/nus/ DVX LIT/uaniae/*. Reverse po Vyčiu — leidimo metai ir S. Myškovskio herbas — pasaga su kryžiuoku viduryje. Apvade — užrašas *MONETA MAGNI DVCAT/us/ LITVA/niae/*.

STEPONAS BATORAS (1576—1586)

Vilniaus kalykla

31. Denaras. 1581* m., Ø 13 mm, 0,36 g; 1582 (8Z)* m., Ø 12 mm, 0,36 g, Ag.

1581 m. monetos averse skydai su ereliu ir Vyčiu, virš jų karūna, apačioje 1580—1583 m. Lietuvos išdininko Jono Hlebavičiaus herbas — puse menulis su šešiakampe žvaigždute. Reverse užrašas *I DENARI/us/ M/agni/ D/ucatus/ L/ituaniae/* ir leidi-

mo metai. 1582 m. dettaro aversas toks pat kaip 1581 m. monetos. Reverse Batorų herbas (3 vilko iltys ant skydo), abipus jo data (15)82, viršuje skaičius I, apačioje raidės M D L ir Vilniaus kalyklos ženklas — dvilapis. Šiuo metu šie denarai yra didžiausios retenybės, tikriausiai unikumai. Saugomi Krokuvos nacionaliniame muziejuje. **Esama klastočių su 1583 m. data.**

32. Šilingas. 1579* m., Ø 20 mm, 0,59 g; 1580, 1581, 1582, 1583, 1584, 1585 m. Ø 17,5—19 mm, 1,12 g, Ag.

1579 m. monetos averse raidė S su karūna, aplink užrašas *STEP/hanus/ REX POL/oniae/ M/agnus/ D/ux/ LIT/uaniae/*. Reverse Batorų, Lenkijos ir Lietuvos herbai, po jais Vilniaus kalyklos dvilapis, užrašas *SOL/idus/ M/agni/ D/ucatus/ L/ituaniae/* ir kaldinimo metai. Kur ši moneta yra dabar, nežinoma. Krokuvos nacionaliniame muziejuje saugomas bandomasis Ø 20,2 mm ir 5,32 g jos egzempliorius, nukaldintas iš storesnio sidabrinio ruošinio. 1580—1585 m. šilingų averse — S raidė su karūna viršuje ir Batorų herbu viduryje, apjuosta užrašo *STEP D G REX POL*. Reverse po karūna — skydai su ereliu ir Vyčiu, virš karūnos — Vilniaus kalyklos ženklas (trys lapeliai). Be to, 1580—1583 m. šilingų reverse po skydais gali būti iškaltas ir 1580—1583 m. Lietuvos iždininko Jono Hlebavičiaus herbas (pusmėnulis su šešiakampe žvaigždute). Iš 1580—1585 m. šilingų rečiausi yra 1580 m. ir 1581 m.

su dvilapiu ir J. Hlebavičiaus herbu reverse. Apskri-tai daugiausia šių monetų randama Lenkijoje.

33. Grašis. 1580 m., Ø 22 mm, 1,86 g; 1580, 1581 m., Ø 23—24 mm, 1,86 g, Ag.

Averse valdovo atvaizdas, apjuostas užrašo *STEPH/anus/ D/ei/ G/ratia/ REX POL/oniae/ M/agnus/ D/ux/ LI/tuaniae/*. Reverse Lenkijos, Lietuvos ir Batorų herbai be skydų, aplink užrašas *GROSSVS MAG/ni/ DVC/atus/ LIT/uaniae/*. Didesnio skersmens 1580 ir 1581 m. grašiai gana panašūs į aprašytąjį, tik reverse virš skydų su herbais iškaltas Vilniaus kalyklos ženklas — trys lapeliai. Rečiausi grašiai yra 1580 m. be to ženklo ir 1581 m. Lietuvoje jų randama labai retai. Beje, 1580 m. grašių aptikta Barcos (Čekoslovakija) ir Manjos (Vengrija) lobiuose.

34. Trigrašis (trečiokas). 1580, 1581 m., Ø 21—22 mm, 2,40 g; 1582 m., Ø 21 mm, 2,40 g; 1581, 1582, 1583, 1584, 1585, 1586 m., Ø 19—22 mm, 2,40 g, Ag. 1582 m. — 5 nuotr.

Stepono Batoro lietuviškų trečiokų esama keleto tipų ir atmainų. 1580 m. buvo kaldinamos tokios monetos:

1. Averse valdovo portretas ir užrašas *STEP/hanus/ D/ei/ G/ratia/ REX POL/oniae/ M/agnus/ D/ux/ LIT/uaniae/*. Reverso viršuje skaičius III, žemiau — Lenkijos erelis, Lietuvos Vytis ir užrašas *GROS/sus/ ARG/enteus/ TRIP/lex/ M/agni/ D/ucatus/ LITVA/niae/*. Apačioje — Batorų herbas, abipus jo — leidimo metai.

2. Averse valdovo portretas, po juo skaičius III, aplink užrašas *STEP D G REX PO M D LI*. Reverse viršuje skaičius III, žemiau erelis ir Vytis, po jais užrašas *GROS ARG TRIP M D LITVA*. Apačioje — Batorų herbas ir leidimo metai abipus jo.

3. Averse valdovo portretas, po juo skaičius III, aplink užrašas *STEP D G REX PO M D LI*. Reverse erelis ir Vytis, po jais užrašas *GROS ARG TRIP M D LITVA*. Apačioje — Batorų herbas, abipus jo — leidimo metai. Tokios pat monetos buvo kaldinamos ir 1581 m. **Esama šio tipo 1580 m. monetų falsifikatų.**

1582 m. išleista trigrašių su 1580—1583 m. Lietuvos iždininko J. Hlebavičiaus herbu (pusmėnuliu su šešiakampe žvaigždute) po valdovo portretu bei užrašu *STEP D G REX PO M D L* averse. Šio tipo monetų reverso viršuje — skaičius III, po juo erelis ir Vytis, žemiau leidimo metai ir užrašas *GROS ARG TRIP M D LI TV*. Tarp raidžių LI ir TV — Batorų herbas.

Kitose monetose Batorų herbas iškaltas ne reverso apačioje, bet viduryje. Šio tipo esama tokių monetų:

1. 1581 m. su valdovo atvaizdu averse (kartais po juo gali būti J. Hlebavičiaus herbas) ir užrašu *STEP D G REX PO M D L*. Reverse viršuje skaičius III, po juo — erelis ir Vytis, dar žemiau — Batorų herbas ir kaldinimo metai, po metais užrašas *GROS ARG TRIP M D LIT*.

2. 1581 m. dar buvo nukaldinta monetų su J. Hlebavičiaus herbu averse ir Vilniaus kalyklos ženklų (vienas lapelis) reverse.

3. 1582 metais kaldintų monetų averse po valdovo portretu matyti J. Hlebavičiaus herbas, tačiau reverse vienalapio ženklo nėra. Užrašas abiejose monetos pusėse toks pat, kaip ir 1581 m. egzempliorių.

4. 1583 m. monetų piešinys ir užrašai niekuo nesiskiria nuo ankstyvesnių metų monetų. Jų averse gali būti arba nebūti J. Hlebavičiaus herbas, o reversas be Vilniaus kalyklos ženklo. Tais metais dar buvo kaldinamas trečiokas be J. Hlebavičiaus herbo averse, tačiau su Vilniaus kalyklos ženklu (dviem vienalapiais) reverse.

5. 1584 m. monetų aversai be J. Hlebavičiaus herbo, reversuose — po du Vilniaus kalyklos vienaplius (kartais yra, kartais — ne).

6. 1585 m. trigrašių averse po valdovo portretu gali būti 1585 m. Lietuvos didžiojo kanclerio Leono Sapiegos herbas (strėlė su dviem skersinukais arba statinis su trim skersinukais (trigubas kryžius). Reverse abipus santrumpos *LIT* — po Vilniaus kalyklos vienalapį.

7. 1586 m. monetų averse minėtas L. Sapiegos herbas gali būti, o gali ir nebūti. Reversas — su dviem vienalapiais.

Rečiausi iš išvardintų trečiokų yra šie:

1. 1580 m. su skaičiumi III po valdovo portretu averse ir skaičiumi III reverse viršuje.

2. 1581 m. be iždininko J. Hlebavičiaus herbo averse arba su jo herbu averse ir vienu lapeliu reverse.

3. 1582 m. su J. Hlebavičiaus herbu averse ir Batorų herbu reverse apačioje.

Iš visų Stepono Batoro kaldintų lietuviškų monetų tiek Lietuvos, tiek ir užsienio lobiuose daugiausia aptikta trečiokų. Mano turimais duomenimis, Lenkijoje rasta ne mažiau kaip 200 1580—1586 m. kaldintų trigrašių. Septyniuose Vengrijos lobiuose jų buvo 50, aštuoniuose Čekoslovakijos lobiuose — 34. Po 17 egzempliorių aptikta Austrijos ir Rumunijos lobiuose. Jų rasta ir Bulgarijoje, Vokietijoje: lietuviški trečiokai, būdami geros sidabro prabos, turėjo paklausą ne tik LDK, bet ir užsienyje.

35. Šešiagrašis (šeštokas). 1581, 1585 (8—5) m., Ø 26—27 mm, 4,75 g, Ag.

1581 m. šeštoko averse — valdovo portretas, apjuostas apvado su užrašu *STEPHA/nus/ D/ei/ G/ratia/ REX PO/loniae/ M/agnus/ D/ux/ LIT/uaniae/*, o reverso viršuje karūna, po ja skaičius VI ir trys skydai su herbais: Lenkijos ereliu, Lietuvos Vyčiu ir apačioje — Batorų trimis vilko iltimis. Abipus Batorų herbo — monetos leidimo metai. Visą juosia apvadas su užrašu *GROSS/us/ ARGE/nteus/ SEX/duplex/ M/agni/ D/ucatus/ LIT/uaniae/*. Reverso apačioje iškaltas 1580—1583 m. Lietuvos iždininko Jono Hlebavičiaus herbas — pūsmėnulis su šešiakampe žvaigždute. Kai kurių monetų reverse virš Batorų herbo matyti Vilniaus kalyklos ženklas — lapelis. Šių metų šeštokai yra labai reti.

1585 m. monetos averse po valdovo portretu matyti Lietuvos kanclerio Leono Sapiegos herbas. Apvade užrašas *STEP D G REX PO M D LIT*. Reverse po karūna skaičius VI, žemiau — trys skydai su Lenkijos ereliu, Lietuvos Vyčiu ir Batorų herbu.

Viduryje tarp jų — Vilniaus kalyklos ženklas, vienas arba trys lapeliai. Apipus Batorų herbo — monetos leidimo data. Apvade užrašas *GROS ARGEN SEX M D LIT*. Šių metų šeštokai irgi gana reti. Esama J. Mainerto gamintų falsifikatų. 1581 m. šeštokai saugomi Krokuvos, Varšuvos, Kauno minėtuose muziejuose bei Vilniaus universiteto Mokslo muziejuje, o 1585 m. — išvardintuose muziejuose ir Drezdeno meno rinkinių monetų kabinete bei Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje.

36. Taleris. 1580, 1585 m., Ø 39,5—42 mm, 28,83 g, Ag; 1580 m. Ø 39,5 mm, 35,19 g, Au. 1580 m.— 89, 93 nuotr., 1585 m.— 90, 91 nuotr.

1580 m. talerių esama dvejopų. Vienų averse — valdovo portretas, apjuostas apvado su užrašu *STEPHANVS D/ei/ G/ratia/ REX POLONIAE 1580*, o reverse po karūna — du didesni skydai su ereliu ir Vyčiu, žemiau — mažesnis su Batorų herbu. Abipus jo — Vilniaus kalyklos ženklai — trilapiai. Apvade užrašas *MAG/nus/ DVX LITVA/niae/ RVSIAE PRVSS/iae/ MAS/oviae/ PR/inceps/ T/ransilvaniae/*. Šio tipo talerių nukaldinta įprasto, pusanro (89 nuotr.) ir dvigubo svorio. Buvo jie kaldinami ir iš aukso. Auksiniai taleriai pagal svorį (35 g) prilygo portugalams, todėl kai kurie tyrinėtojai šias talerio štampu kaldintas auksines monetas vadina tiesiog portugalais.

Mano turimais duomenimis, pusanro svorio šio tipo taleris saugomas Gotos pilies muziejuje Vokietijoje. Dvigubo svorio bei auksinis portugalų svorio taleriai prieš karą buvo saugomi P. Potockio rinki-

nyje, kuris vėliau pateko į Varšuvos nacionalinį muziejų, tačiau ne visas. Ar minėtos monetos ten yra dabar, nežinau.

Normalaus svorio taleris XIX a. buvo saugomas privačiame rinkinyje Vilanove prie Varšuvos. Kur yra dabar, man nežinoma.

Antrojo tipo 1580 m. talerio aversas panašus: valdovo portretas apjuostas užrašu *STEPHANVS D G REX POLONIAE 1580*. Bet reverse po karūna — keturių dalių skydas su kryžmai išdėstytais Lenkijos ereliu ir Lietuvos Vyčiu bei Batorų herbu per vidurį. Abipus skydo iškalta po Vilniaus kalyklos trilapį. Apvade užrašas *MAG DVX LIT RVS PRVS MAS PR TRA*. Šio tipo talerių buvo nukaldinta sidabrinių ir auksinių, paprasto ir portugalo svorio (93 nuotr.). Portugalo svorio taleris saugomas Varšuvos nacionaliniame muziejuje. Paprasto svorio taleris prieš karą buvo P. Potockio rinkinyje. Kur yra dabar, nežinau. Abu jie yra unikalūs.

1585 m. talerių (90 ir 91 nuotr.) averse Stepono Batoro portretą juosia užrašas *STEPHANVS D G REX POLO M D LIT*. Reverse panašų kaip ir 1580 m. antrojo tipo monetų skydą su ereliu, Vyčiu ir Batorų herbu juosia užrašas *RVS/siae/ PRVS /siae/ MAS/oviae/ SA/mogiliae/ VOL/hyniae/ LIVO/niae/ TRA/nsilvaniae/*. Skydo viršuje abiejose pusėse matyti po trilapį, o apačioje — po vieną lapelį. Reverse apačioje matyti 1585 m. Lietuvos kancelerio Leono Sapiegos herbas — strėlė su dviem skersinukais. **Esama J. Mainerto gamintų 1585 m. talerių falsifikatų.** 1585 m. talerių buvo E. H. Čapskio

ir P. Potockio rinkiniuose, dabar jie saugomi Berlyno ir Vienos minėtuose muziejuose.

Visi Stepono Batoro taleriai yra labai reti.

37. Dukatas. 1586 (8—6) m., Ø 21,5 mm 3,43 g, Au. 92 nuotr.

Averse po Stepono Batoro portretu — Lietuvos išdininko Leono Sapiegos herbas. Apvade užrašas *STEPHAN/us/ D/ei/ G/ratia/ REX PO/loniae/ M/ag-nus/ D/ux/ L/ituaniae/*.

Reverse skydas su herbais — beveik toks pat, kaip ir 1585 m. talerio, tiksliai su leidimo metais vietoje lapelių šonuose. Apvade užrašas *MONETA AVR/ea/ MAG/ni/ DVCAT/us/ LIT/uaniae/*. 1586 m. dukatai šiuo metu yra didžiausia numizmatinė retybė. Kiek man žinoma, jie saugomi tiksliai Varšuvos ir Vienos minėtuose muziejuose. **XIX a. šias monetas klastojo Zelmanas Igelis.**

ZIGMANTAS III VAZA (1587—1632)

Vilniaus kalykla

38. Dvidenaris. 1606, 1607, 1609, 1611, 1612, 1613, 1614, 1619 *, 1620 (1—20, 02—91), 1621, 1622, 1623, 1626 m., Ø 13—15,5 mm, 0,73 g, Ag. 1611 m.— 6 nuotr., 1620 m.— 7 nuotr.

1606 m. dvidenarių būta dvejopų. Vienų averse iškalta raidė S be karūnos, bet su Vazų herbu per vidurį ir leidimo metais abipus. Po ja 1603—1618 m. Lietuvos išdininko Jeronimo Volavičiaus herbas (strėlė su dviem galais). Reverse po Vyčiu

matyti romėniškas skaičius II. Kitų averse — raidė S su karūna ir leidimo metais abipus, po ja skaičius II, o reverse Vytis ir Lietuvos išdininko J. Volavičiaus herbas po juo. Abi monetos pusės juosia taškelių apvadas. 1607 m. kaldinti dviejų tipų dvidenariai. Vienu reverse J. Volavičiaus herbas iškaltas su skydu, kitų — be. 1609 ir 1611 m. kaldintų dvidenarių reverse išdininko herbas yra be skydo. 1612 m. monetose po Vyčiu be šio herbo dar gali būti pirmoji Volavičiaus vardo (lenk. *Hieronim*) raidė H. Yra 1612 m. data pažymėtas dvidenaris su 1618—1631 m. Lietuvos išdininko Kristijono Naruševičiaus herbu (dviem žuvimis) su dviem šešiakampėm žvaigždutėm abipus reverse. Tačiau šiuo herbu monetos buvo pradėtos žymėti tik nuo 1618 m. 1613 m. dvidenario reverse išdininko J. Volavičiaus herbas yra be skydo, 1614 m. — irgi, tačiau su raide H po Vyčiu. 1619 m. buvo išleistas dvidenaris su skaičiumi III po raide S averse ir Vyčiu be jokio kito herbo reverse. 1620, 1621, 1622, 1623 ir 1626 m. dvidenarių reverse po Vyčiu yra tik išdininko K. Naruševičiaus herbas. Taip pat rasta egzempliorių su nukaldinta data 1—20 (1620) ir 02—91 (turėtų būti 1620). Rečiausi 1606, 1607, 1612 m. su raide H, 1614, 1619, 1622, 1623, 1626 m. dvidenariai. Jų lobiuose būna labai retai. Lietuvoje Matelių (Molėtų raj.) lobyje aptikti vienas 1606 m. ir du 1614 m. dvidenariai. 1607 m. dvidenaris saugomas privačioje vilniečio Aleksandro Kubilo kolekcijoje. Lietuvos muziejai tokios monetos išvis neturi. **Beje, esama 1623 m. pažymėtų falsifikatų.**

39. Šilingas. 1) 1589, 1590, 1591, 1592 m., Ø 18 mm, 1,12 g; 2) 1614 (1—4), 1615 (1—5), 1618 (1—8) m., Ø 16—17,5 mm, 0,90 g; 3) 1614, 1615, 1616, 1617 m., Ø 16,5—18 mm, 0,90 g; 4) 1617 m., Ø 17 mm, 0,90 g; 5) 1612 (1—2), 1614 (1—4), 1617 (1—7), 1618 (1—8), 1619 (1—9) m., Ø 17—18 mm, 0,90 g; 6) 1622 (2—2), 1623 (2—3), 1624 (2—4), 1625 (2—5), 1627 (2—7) m., Ø 16—16,5 mm, 0,66 g; 7) be pažymėtų metų, 1620 (20), 1623, 1624 (24, 24/1624), 1625, 1626, 1627 m., Ø 16—16,5 mm, 0,66 g; 8) 1623 (23), 1624, 1625 m., Ø 16—16,5 mm, 0,66 g, Ag bilonas. 1617 m. — 8 nuotr., 1626 m. — 9 nuotr.

Zigmanto III Vazos šilingus galima suskirstyti į aštuonis tipus.

1. 1589 m. monetos averse raidė S su karūna ir Vazų herbu per vidurį, apjuosta užrašo *SIGIS /mundus/ III D/ei/ G/ratia/ REX POL/oniae/*. Reverse po karūna — erelis ir Vytis skyduose, po jais 1589—1590 m. Lietuvos išdininko Teodoro Tiškevičiaus herbas — pusbėnulis su šešiakampe žvaigždute. Virš karūnos — Vilniaus kalyklos ženklas trilapis. Apvade užrašas *SOLIDVS M/agni/ D/ucatus/ LIT/uaniae/ 1589*.

1590 m. šilingas nuo 1589 m. kaldintos tos pačios vertės monetos skiriasi tik tuo, kad reverse po skydais iškaltas ne T. Tiškevičiaus, o 1590—1598 m. Lietuvos išdininko Demetrijaus Chaleckio herbas — strėlė su dviem užlenktais galais. 1591 m. šilingas visai toks pat kaip ir 1590 m. 1592 m. šilingo reverse virš karūnos iškalta penkiapė rozetė, o po

skydais — išdininko D. Chaleckio herbas. Rečiausi iš čia minėtų yra 1591 m. šilingai, nors kiti irgi gana reti.

2. 1614 m. monetos averse iškalta raidė S su karūna ir Vazų herbu vidury. Abipus jos leidimo metai (skaičiai 1 ir 4). Aplink užrašas *SIG III DG REX PO M D L*. Reverse du skydai su ereliu ir Vyčiu. Virš jų karūna, o po jais 1603—1618 m. Lietuvos išdininko J. Volavičiaus herbas. Apvade užrašas *SOLIDVS M D LIT*. Tokio pat tipo monetos kaldintos ir 1615 bei 1618 m. Rečiausios yra 1618 m.

3. 1614—1617 m. šilingo averse iškalta raidė S su karūna. Abipus jos — kaldinimo data 16—14, 16—15, 16—16 arba 16—17. Aplink užrašas *SIG III D G REX D M DL*. Reverse — du skydai su ereliu ir Vyčiu, po jais — J. Volavičiaus herbas. Aplink užrašas *SOLIDVS M D LIT*. Rečiausia yra 1614 m. leidimo moneta.

4. 1617 m. šilingo averse iškalta raidė S su karūna, abipus jos — kaldinimo metai 1617. Aplink užrašas *SIGIS III DG REX POL M D L*. Reverse erelis ir Vytis išgaubtuose skyduose, po jais J. Volavičiaus herbas. Apvade — užrašas *SOLIDVS MAG DV*. Tai labai reta moneta.

5. 1612 m. šilingo averse — raidė S su karūna ir Vazų herbu per vidurį. Abipus jos — leidimo metai (skaičiai 1 ir 2). Apvade užrašas *SIG III D G REX PO M D*. Reverse viršuje karūna, po ja erelis ir Vytis skyduose, po jais — J. Volavičiaus herbas. Apvade užrašas *SOLIDVS MA D LIT*. Po santrumpos LIT matyti 1612—1618 m. Vilniaus kalyklos monetų meistro Hanso Štjpelio ženklas —

strėlė. Tokia pat moneta buvo išleista ir 1614 bei 1617 m., tik 1617 m. šilingo reverse vietoje H. Štjpelio ženkle iškalta šešiakampė žvaigždutė, matyt, Vilniaus kalyklos ženklas. 1618 m. šilingai kaldinti vieni su J. Volavičiaus herbu, kiti su 1618—1631 m. Lietuvos išdininko K. Naruševičiaus herbu ir H. Štjpelio ženklu arba Vilniaus kalyklos ženklu — šešiakampe žvaigždute. 1619 m. šilingų reverse iškalta K. Naruševičiaus herbas. Labai retos yra 1612, 1614 m. ir 1618 m. monetos be išdininko herbo.

6. 1622—1624 m. monetų averse raidė S su Vazų herbu per vidurį ir su karūna. Abipus jos — leidimo metai (2—2, 2—3 ir 2—4). Apvade užrašas *SIG III D G REX POL M D L*. Reverse — skydai su Lenkijos ir Lietuvos herbais. Po jais K. Naruševičiaus herbas. Yra šio tipo monetų su abipus monogramos S iškaltais skaičiais 2—5 bei 2—7, tačiau jų reverse yra pažymėta išleidimo data 1622. Šios monetos yra labai retos.

7. Averse raidė S su karūna, aplink ją užrašas *SIG III D G REX PO M D L*. Reverse erelis ir Vytis skyduose, virš jų karūna, po jais — K. Naruševičiaus herbas. Apvade užrašas *SOLIDVS M D LITV* ir leidimo metai. Šio tipo šilingų yra be pažymėtų metų ir be herbo, su J. Volavičiaus herbu ir H. Štjpelio ženklu arba su K. Naruševičiaus herbu. Jie buvo kaldinami su 1620, 1623, 1624, 1625, 1626 ir 1627 m. data averse ir su K. Naruševičiaus herbu reverse. Data būdavo žymima 20, 1623, 24, 1624, 1625, 1626 ir 1627. Itin retos yra 1620 ir 1623 m. monetos.

8. Averse iškalta erelis ir aplink jį užrašas *SIG*

III D G REX PO M D L. Reverse — Vytis, po juo — K. Naruševičiaus herbas. Apvade užrašas *SOLIDVS M D LIT* ir leidimo metai. Jie gali būti pažymėti dviem paskutiniaisiais ir visais keturiais leidimo metų skaičiais. 1623 m. šilingų reverse gali būti iškaltas K. Naruševičiaus herbas arba 1623—1624 m. Vilniaus kalyklos medalininko ir prabuotojo Rudolfo Lemano inicialai. Kai kurių 1624 m. šilingų reverse be K. Naruševičiaus herbo iškalti ir R. Lemano inicialai. 1625 m. reverse iškaltas tik K. Naruševičiaus herbas. Šios monetos yra labai retos.

Tad iš visų čia išvardintų šilingų rečiau yra šie: pirmojo tipo su data 1591, antrojo — su data 1—8 ir be apvado reverse, trečiojo — 1614, ketvirtojo — 1617, penktojo — 1—2, 1—4, 1—8 (be iždininko ženklo), šeštojo — su data 2—5 ir 2—7 averse ir 1622 reverse, septintojo — su data 20 ir 1623. aštuntojo — su 1625.

40. Grašis. 1) 1607, 1608 m., \varnothing 19,5—21,5 mm, 1,55 g; 2) 1608, 1609 (1600, 1000) m. \varnothing 20,5—22 mm, 1,55 g; 3) 1609, 1610 (1601), 1611, 1612 (1642), 1613, 1614, 1615 m. \varnothing 21—22 mm, 1,55 g; 4) 1615 m., \varnothing 21 mm, 1,86 g; 5) 1625, 1626 m., \varnothing 18,5—20 mm, 1,02 g; 6) 1626 (1262), 1627 m., \varnothing 18—19 mm, 1,02 g; Ag. 1625 m.—10 nuotr.

Zigmanto III Vazos grašių, kaip ir šilingų, būta keleto tipų.

1. Ir aversas, ir reversas be apvado, valdovo portretas apjuostas užrašu *SIG/ismundus/ III D/ei/ G/ratia/ REX PO/loniae/ M/agnus/ D/ux/ L/ituaniae/*.

Reverse po Vytimi 1603—1618 m. Lietuvos iždininko J. Volavičiaus herbas, aplink užrašas *GROS/sus/ MAG/ni/ DV/catus/ LIT/uaniae/* ir leidimo metai. 1607 m. grašiai dar buvo kaldinami su apvadu vien reverse ir abiejose monetos pusėse. Šios atmainos monetose J. Volavičiaus herbas iškaltas ant mažo skydelio. 1608 m. egzemplioriuose reversas yra be apvado. Jo apačioje — J. Volavičiaus herbas be skydo. Labai retos yra 1607 m. monetos su J. Volavičiaus herbu vienoje ir kitoje apvado pusėje.

2. Abi monetos pusės be apvado. Averse erelis juosiamas užrašo *SIG III D G REX PO M DV L*. Reverse aplink Vytį užrašas *GROSS MAG DVC LI*. Apačioje — J. Volavičiaus herbas. Šio tipo monetos kaldintos 1608 ir 1609 m. Esama ir su klaidingai pažymėtomis 1600 ir 1000 m. datomis. Itin reta moneta su 1000 m. data.

3. Averse erelis apjuostas užrašu *SIGIS III D G REX POLO M D LIT*. Reverse aplink Vytį užrašas *GROS MAGN DVC LIT*. Apačioje — J. Volavičiaus herbas. 1609 m. grašiai gali būti su apvadu abiejose pusėse arba tik reverse. 1610, 1611, 1612, 1613, 1614, 1615 m. monetos gali būti su apvadais arba be jų. Visų šių monetų reverse iškaltas J. Volavičiaus herbas. 1610 m. šios vertės moneta buvo nukaldinta klipoje (keturkampėje plokštelėje). Žinomi egzemplioriai ir su klaidingai nukaldintomis datomis 1601 (turėtų būti 1610) ir 1642 (turėtų būti 1612). 1611, 1612, 1613 m. monetos kokių nors ypatingų žymių neturi. 1614 ir 1615 m. grašių reverso apačioje šalia minėto herbo kairėje pusėje matyti raidė H, arba abipus rai-

dės H ir W. Tai išdininko Jeronimo Volavičiaus (lenk. *Hieronim Wollowicz*) inicialai. Itin retos yra 1609 m. su apvadu abiejose pusėse ir 1610 m. klipoje kaldintos monetos.

4. Averse abipus erelio skaičiai 1 ir 5. Apvade užrašas *SIGIS III D G REX POL M D LITV*. Reverse po Vyčių matyti raidės H ir W, dar žemiau — J. Volavičiaus herbas. Apvade užrašas *GROS MAGNI DVC LIT* ir leidimo metai — 1615.

5. Aversas be apvado. Valdovo atvaizdą juosia užrašas *SIG III D G REX PO M D L*. Reverse po Vyčių 1618—1631 m. Lietuvos išdininko K. Naruševičiaus herbas. Aplink skydą su Vyčiu užrašas *GROSS MAG DVCA LIT* ir leidimo metai — 1625 arba 1626.

6. Averse valdovo portretą juosia užrašas *SIG III D G REX PO M D L*. Reverse po Vyčių K. Naruševičiaus herbas. Apvade užrašas *GROSS MAG DVCA LIT* ir leidimo metai — 1626 arba 1627. Žinomas egzempliorius su nukaldinta klaidinga data 1262 (turėtų būti 1626).

Taigi iš visų čia išvardintų gerčiausi 1607 m. grašiai su apvadu, su klaidinga 1609 m. data (1000), su apvadais abiejose monetos pusėse ir 1610 m. moneta — klipa. Lietuvos lobiuose dažniausiai aptinkami 1625—1627 m. grašiai. Ankstyvesnių kaldinimo metų randama retai.

41. Pusantrokas (1 1/2 grašio). 1619, 1620 m., Ø 20 mm, 1,54 g, Ag.

Averse iškaltas skydas su Lenkijos, Lietuvos ir Vazų herbais, virš jo karūna ir aplink užrašas

SIG/ismundus/ III D/lei/ G/ratia/ REX PÓ/loniae/ M/magnus/ D/ux/ L/lituaniae/. Po raidės L monetos pakraštyje matyti dvi žuvys, 1618—1631 m. Lietuvos išdininko K. Naruševičiaus herbas. Reverse — karališkasis obuolys su skaičiumi 24 (1/24 talerio dalis), po juo skaičius 3, reiškiantis, kad pusantroką sudaro 3 pusgrašiai. Abipus obuolio — leidimo metai (skaičiai 1 ir 9 arba 2 ir 0). Apvade užrašas *MON/eta/ NOVA MAGNI D/ucatus/ L/lituaniae/*. 1619 m. monetose K. Naruševičiaus žuvis gali būti iškaltos horizontalioje arba vertikalioje padėtyje, su rėmeliu ir be jo, 1620 m. egzemplioriuose — su rėmeliu arba be jo. Rečiausi yra 1619 m. pusantrakai su K. Naruševičiaus herbu rėmelyje ir 1620 m. 1620 m. pusantrokas su K. Naruševičiaus herbu be rėmelio — unikumas. Lobiuose 1619 m. pusantrokų randama labai retai. Vos vienas toks pusantrokas rastas Žiūrų (Molėtų raj.) lobyje. Man nėra žinoma, kad 1620 m. pusantrokų būtų aptikta Lietuvos ar kitų kraštų lobiuose. 1620 m. pusantrokų šiuo metu esama Krokuvos, Varšuvos, Kauno ir Vilniaus (VVU) minėtuose muziejuose.

42. Trigrašis (trečiokas). 1) 15—89, 15—90, 1591 15—9Z, 15—93 m., Ø 20—22 mm, 2,37 g; 2) 1—5—9—6, 1—5—9—7 m., Ø 20—22 mm, 2,37 g; 3) 1593, 1594, 1595, 1596, 1597, 1598, 1599, 1600, 1601, 160Z, 1603 m., Ø 20—22 mm, 2,37 g; 4) 1608 m., Ø 20—22 mm, 2,19 g, Ag. 1595 m.— 11 nuotr.

Aptariant Zigmanto III Vazos trečiokus, patogų būtų juos suskirstyti į keturis tipus.

1. Averse valdovo atvaizdą juosia užrašas *SIG*

/ismundus/ III D/ei/ G/ratia/ REX PO/loniae/ M/magnus/ D/jux L/ituaniae/. Reverso viršuje skaičius III, po juo — Vazų herbas ant skydo su karūna. Abipus herbo erelis ir Vytis, kiek žemiau — leidimo metai. Apačioje — trijų eilučių užrašas *GROS/sus/ ARG/enteus/ TRIP/lex/ M/magni/ D/ucatus/ LIT/ uaniae/*. Gali būti įvairių atmainų. 1589 m. trečio-kių averse po portretu būna iškaltas arba 1589 m. Lietuvos raštininko ir rūmų išdininko Motiejaus Voi- nos herbas — skydas su trimis strypais, arba 1589—1590 m. Lietuvos išdininko Teodoro Tiškevičiaus her- bas — pusinūlis su šešiakampe žvaigždute. Re- verso apačioje abipus santrumpos *LIT* iškaltas Vil- niaus kalyklos ženklas — du lapeliai. 1590 m. mon- etos averse po portretu gali būti iškaltas T. Tiške- vičiaus herbas, o reverse abipus santrumpos *LIT* — po lapelį arba averso apačioje 1590—1598 m. Lietu- vos išdininko D. Chaleckio herbas, o reversas be lapelių. Žinomas šių metų trečiokas su reverse iš- kaltu D. Chaleckio herbu, o jo šonuose po vieną la- pelį. 1591 m. monetos reverse irgi iškaltas D. Cha- leckio herbas ir po vieną lapelį arba po vieną rozetę abipus jo. 1592 ir 1593 m. monetų reversuose iškal- tas minėtas herbas su rozetėmis iš šonų.

2. Averse valdovo portretą juosia užrašas *SIG III D G REX PO M D L*. Reverso viršuje — erelis, Vazų herbas ir Vytis, po jais — leidimo metai 1596 arba 1597, dalijami perpus romėniško skaičiaus III. Žemiau dviejų eilučių užrašas *GROS ARG TRIP M D L*, po juo — D. Chaleckio herbas. Jis gali būti arba vienas (1596 m.), arba šalia jo dešinėje pusėje dar iškaltas Vilniaus kalyklos 1596—1597 m. mone-

tų meistro Danieliaus Koste ženklas — perdurtas ra- gotine liūtas. Kai kuriuose egzemplioriuose D. Chalec- kio herbas papuoštas šakelėmis. Tai itin retos mo- netos.

3. Averse valdovo portretą juosia užrašas *SIG III D G REX PO M D L*. Reverso viršuje skaičius III, po juo erelis, Vazų herbas ir Vytis. Dar žemiau — užrašas *GROS ARG TRIP M D L*. 1593 ir 1594 m. trečiojų reverse D. Chaleckio herbas dalija leidimo metus pusiau. 1594 m. šio tipo trečiokas buvo nu- kaldintas kiipuje. Dabar jis saugomas Poznanės na- cionaliniame muziejuje. Yra 1595 m. kaldintų šio tipo monetų be D. Chaleckio herbo arba su nežino- mo 1595—1596 m. Vilniaus kalyklos administrato- riaus ženklu — kryžiumi su skersinuku kairėje arba dešinėje pusėje. 1596 m. trečiojų reverse po D. Cha- leckio herbu yra iškaltas ir šis kryžius. 1597 ir 1598 m. monetų reverse D. Chaleckio herbo kairėje pusėje matyti Vilniaus kalyklos 1597—1599 m. meist- ro Simono Lidmano ženklas — jaučio galva. 1598 m. buvo išleista trečiojų su S. Lidmano ženklu ir 1598—1603 m. Lietuvos išdininko Andriaus Zavišos her- bu — gulbe. Reverso apačioje, datos viduryje kai- rėje iškalta jaučio galva, dešinėje gulbė arba at- virkščiai. 1599—1600 m. buvo nukaldinta trečiojų su gulbe ir Vilniaus kalyklos 1599—1600 m. ženklu ragotine reverse vidury datos.

Ypač daug šio tipo variantų su gulbe buvo nukal- dinta 1601 m.: 1) aversas be gulbės, reverso apačio- je 16, gulbė, raidė W (Vilnius) ir 01; 2) averso apa- čioje gulbė, reverso apačioje 16, gulbė, W ir 01; 3) reverse — 16, gulbė, 01; 4) reverse — 16, gulbė,

01, po gulbe raidė V (Vilniaus); 5) reverse — 16, gulbė, 01, po gulbe raidė V, abipus jos — po vieną rozetę; 6) averse — gulbė, reverse — 16, gulbė, 01, po gulbe raidė V, abipus jos po vieną rozetę; 7) averse gulbė, reverse 16, gulbė, 01, po gulbe raidė V, abipus jos po vieną kryžiuką; 8) reverse 10, gulbė, 01 (klaidinga data), po gulbe V su dviem rozetėmis.

1602 m. trečiokai turi šiuos požymius: 1) reverse po data — gulbė su rozetėmis šonuose; 2) reverse — 16, gulbė, 02, žemiau po skaičiais 16 ir 02 po rozetę; 3) reverse — 16, gulbė, 02, po gulbe raidė V, abipus jos po rozetę; 4) tokia pat moneta nukaldinta klipoje; 5) reverse — 16, gulbė, 02, po skaičiumi 0 raidė V.

1603 m. trečiokų žinomas tik vienas tipas: 16, gulbė, 03, po gulbe raidė V su kryžiukais abipus.

1608 m. monetos reverso apačioje J. Volavičiaus herbas.

Rečiausi iš aprašytų trečiokų yra šie: 1596 m. su išdininko D. Chaleckio herbu, 1597 m. su D. Chaleckio herbu ir D. Koste ženklų (liūtas perdurtas ragotinė), 1598 m. su jaučio galva kairėje, o gulbe dešinėje ir 1600 m. 1601 m. trečiokų itin daug atmainų. Rečiausios yra: 1) gulbė averse ir reverse, ir raidė W reverse; 2) gulbė su dviem taškeliais abipus; 3) gulbė averse ir reverse, raidė V su dviem rozetėmis arba dviem kryžiukais averse. Labai reti yra visi 1602 ir 1603 m. trečiokai. Ypač reta, greičiausiai unikali, yra 1602 m. moneta — klipa. Šiuo

metu ji saugoma Marienburgo (dab. Malborkas, LLR) pilies muziejuje.

Beje, visos 1598—1603 m. monetos su Lietuvos išdininko Andriaus Zavišos herbu yra retos, lobiuose jų randama labai nedaug. 1601 m. trečiokas buvo aptiktas Matelių (Molėtų raj.), o 1602 m. — Blaniko (Čekoslovakija) lobiuose. Lietuvoje daugiausia trečiokų su gulbės herbu turi įsigijęs Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejus. Jo fonduose saugomi 1600 (1), 1601 (12), 1602, (4) ir 1603 (1) m. egzemplioriai. Privačiame vilniečio kolekcionieriaus Aleksandro Kubilo rinkinyje saugoma 1598, 1599, 1601, 1602 m. trečiokų su gulbės herbu — iš viso 10 vienetų. Iš Lietuvos kolekcionierių jis šių monetų, ko gera, surinkęs daugiausia.

Nemažai Zigmanto III Vazos įvairių metų lietuviškų trečiokų (rečiau su gulbės herbu) aptikta ne tik LDK žemėse, bet ir Lenkijoje, Čekoslovakijoje, Vengrijoje, Austrijoje, Rumunijoje, Bulgarijoje, Vokietijoje. Jie šiuose kraštuose, matyt, buvo populiarūs dėl geros sidabro prabos. Beje, Vilniuje kaldintus trečiokus Balkanuose moterys nešiojo ir kaip papuošalus.

43. Dukatas. 1590, 1591 * m., Ø 22 mm, 3,5 g. Au.

Averse — valdovo atvaizdas, apjuostas užrašo *SIGIS/mundus/ III D/ei/ G/ratia/ REX POL/oniae/ M/agnus/ D/ux/ LI/tuaniae/*. Reverse skydas su Lenkijos, Lietuvos ir Batorų herbais. Abipus jo — leidimo metai 9—0 arba 9—1. Apvade užrašas *MONETA AVRE/a/ MAG/ni/ DVC/atus/ LIT/uaniae/*. 1590 m. dukato reverso apačioje iškaltas 1590—1591 m. Lie-

tuvos didžiojo kanclerio Leono Sapiegos herbas — strėlė su dviem skersinukais.

Zigmanto III Vazos 1590 ir 1591 m. dukatai šiuo metu yra didžiausios numizmatinės retenybės. 1591 m.—tikriausiai unikalus. Jie saugomi tiktai Varšuvos nacionaliniame muziejuje.

44. 3 dukatai. 1615 m., Ø 30 mm. 10,5 g, Au*.

Averse valdovo portretą juosia apvadas su užrašu *SIGIS/mundus/ III D/ei/ GRA/tia/ REX P/oloniae/ M/agnus/ D/ux/ L/ituaniae/*. Reverse skydas su karūna, jame — Lenkijos, Švedijos, Lietuvos, Gotlando ir Vazų herbai. Skydo apačioje 1603—1618 m. Lietuvos išdininko J. Volavičiaus herbas, skaičius III bei Aukso Vilnos ordinas. Apvade užrašas *MONETA NOVA AVREA M/agni/ D/ucatus/ L/ituaniae/* ir metai. Iki II pasaulinio po vieną tokią monetą buvo E. H. Čapskio ir P. Potockio rinkiniuose. Ar nors viena jų išliko iki mūsų dienų, nežinau.

45. 5 dukatai. 1618 m., Ø 35 mm, 17,5 g*; 1621 m., Ø 28 mm, 17,5 g; 1622, 1623 m., Ø 34—36 mm, 17,5 g, Au. 1621 m.— 96 nuotr., 1622 m.— 97 nuotr.

1618 m. monetos averse valdovo atvaizdą juosia smulkių taškelių apvadas ir užrašas *SIGISMVNDVS III D/ei/ G/ratia/ REX POL/oniae/ M/agnus/ D/ux/ LIT/uaniae/*. Reverse toks pat skydas, kaip ir 3 dukatų vertės monetos, po juo skaičiumi V pažymėta monetos vertė, o žemiau — Aukso Vilnos ordinas su 1603—1618 m. Lietuvos išdininko J. Volavičiaus herbu iš kairės pusės ir 1612—1618 m. Vilniaus kalyk-

los monetų meistro Hanso Štjapelio ženklu — strėle iš kitos. Apvade užrašas *MONETA NOVA AVREA M/agni/ D/ucatus/ LIT/uaniae/* ir leidimo metai viršuje abipus karūnos. Negaliu pasakyti, kur saugoma ši moneta ir ar iš viso ji išliko iki mūsų dienų. Paskutinė man žinoma jos saugojimo vieta — E. H. Čapskio rinkinys Krokuvoje.

1621 m. monetos averse valdovo portretą juosia apvadas ir užrašas *SIGISMVNDVS III D G REX POL MAG DVX LITV*. Reverse toks pat skydas su herbais, kaip ir 1618 m. penkdukačio. Po skydu matyti 1618—1631 m. Lietuvos išdininko K. Naruševičiaus herbas bei raidės H ir T — Janušo Trylnerio (lenk. *Hanusz Trylner*), 1618—1639 m. Vilniaus kalyklos valdytojo ir prabuotojo, inicialai. Graižas abiejose pusėse papuoštas danteliais. Ši labai reta moneta dabar saugoma Kopenhagos nacionaliniame muziejuje ir Leningrado Ermitaže.

1622 m. monetos averse valdovo portretą juosia apvadas ir užrašas *SIG 3 D G REX POL M DVX LIT RVS/siae/ PRVSS/iae/*. Reverse po skydu su minėtais herbais matyti rėmeliu apvestas K. Naruševičiaus herbas. Po juo — Aukso Vilnos ordinas ir skaičiumi V pažymėta vertė. Apvade užrašas *SA/mogitiae/ LI/vontiae/ NEC NO/n/ SVE/corum/ GOT/horum/ VAN/dalorum/ HAER/editarius/ REX*. Metai — tarp skydo viršaus ir karūnos. K. Naruševičiaus herbas šiose monetose gali būti su stačiakampiu arba ovaliu rėmeliu arba visai be rėmelio. 1623 m. šios vertės monetų reverse K. Naruševičiaus herbo nėra.

Mano turimais duomenimis, 1622 m. 5 dukatai šiuo metu saugomi Berlyno monetų kabinete, Budapešto nacionaliniame muziejuje, Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, Leningrado Ermitaže, Amerikos numizmatų draugijos muziejuje Niujorke, Stokholmo karališkajame monetų kabinete ir Vienos meno istorijos muziejuje.

46. 10 dukatų (portugalas). 1) 1604 m. (turėtų būti 1614) Ø 37 mm, 35,0 g; 2) 1616, 1618 m., Ø 38—38,5 mm, 35,0 g; 3) 1618* m., Ø 38 mm, 35,0 g; 4) 1.6.1.7, 1618 m., Ø 38 mm, 35,0 g; 5) 1621 m., Ø 40—40,3 mm, 35,0 g; 6) 1622 m., Ø 40—41 mm, 35,0 g; 7) 1622 m., Ø 40 mm, 35,0 g; Au. 1616 m.—98 nuotr., 1621 m.—99, 100 nuotr.

Lietuviškus portugalus galima suskirstyti į 7 tipus.

1. 1604 m. (vietoje 1614) monetos averse valdovo portretas. Apvade užrašas *SIGISMVNDVS III D/ei/ G/ratia/ REX POLO/niaē/ ET SVEC/iaē/*. Reverse skydas su Lietuvos, Lenkijos, Švedijos, Gotlando ir Vazų herbais, po juo skaičius X ir 1603—1618 m. Lietuvos išdininko Jeronimo Volavičiaus herbas. Dar žemiau, apvade, po skaičiumi X matyti Aukso Vilnos ordinas. Virš skydo — karūna. Abipus karūnos — leidimo metai. Apvade užrašas *M/agnus/ D/ux/ LITVA/niaē/ RVSI/ae/ PRVSI/ae/ MASO /viaē/ SAM/jogitiaē/ LIVON/iaē/*.

2. 1616 ir 1618 m. monetų averse valdovo atvaizdą juosia taškelių ir brūkšnelių apvadas bei užrašas *SIGISMVNDVS III D G REX POL M D LIT.*

Reverse skydas su tais pačiais herbais kaip ir 1614 m. monetos. Po skydu skaičius X, dar žemiau — Aukso Vilnos ordinas. Apvade užrašas *MONETA NOVA AVREA M/agni/ D/ucatus/ LI/tuaniaē/*. 1616 m. monetų reverse J. Volavičiaus herbas ir 1612—1618 m. Vilniaus kalyklos monetų meistro Hanso Stypelio ženklas — strėlė gali būti abu iškalti abipus karūnos arba J. Volavičiaus herbas apačioje po skydu. 1618 m. portugalų reverse po skydu iškaltas J. Volavičiaus herbas. Mano turimais duomenimis, 1616 m. portugalai dabar saugomi tik-tai Berlyno ir Vienos minėtuose muziejuose.

3. 1618 m. portugalos averse valdovo atvaizdą juosia brūkšnelių apvadas ir užrašas *SIGISMVNDVS III D G REX POL M D LIT.* Reverse toks pat piešinys kaip ir antrojo tipo 1618 m. monetos su J. Volavičiaus herbu ir skaičiumi X po juo. Apvade užrašas *MONETA NOVA AVREA M D LIT.* Ši moneta labai reta, gali būti unikumas. Prieš II pasaulinį karą buvo P. Potockio rinkinyje. Kur ji dabar, nežinau.

4. 1617 ir 1618 m. monetų aversas su valdovo atvaizdu, o reversas su tokiu pat piešiniu kaip antrojo ir trečiojo tipo. Užrašai averse ir reverse irgi tokie pat, tik leidimo metai iškalti ne abipus karūnos, bet apvado viršuje iš kairės. Reverse po skydu su herbais iškaltas J. Volavičiaus herbas ir skaičiumi X pažymėta monetos vertė. 1617 m. dešimtdukačių buvo išleista su J. Stypelio ženklu ir J. Volavičiaus herbu reverso viršuje, arba tik su J. Stypelio ženklu apačioje. 1618 m. monetų averse J. Sty-

pelio ženklas yra apvado viršuje, o J. Volavičiaus herbas — apvado viršuje ir po skydu. Šio tipo 1617 m. portugalas saugomas Leningrado Ermitaže.

5. 1621 m. monetos averse valdovo portretas, apvade užrašas *SIGI III D G REX POLO MA D LITV*. Reverse skydas su jau minėtais herbais bei užrašas *RVSS PRVSS SAMO MASO LIVONIE NEC NON SVEC/orum/ GOT/horum/ VAN/dalorum/ HER /editarius/ REX*. Po skydu yra 1618—1631 m. Lietuvos išdininko K. Naruševičiaus herbas ir skaičiumi X pažymėta monetos vertė. 1621 m. portugalai šiuo metu saugomi Krokuvos, Varšuvos, Vienos ir Leningrado minėtuose muziejuose.

6. 1622 m. monetos averse valdovo portretas, apvade užrašas *SIG III D G REX POLO MA D LITV*. Reverse skydas su herbais, abipus jo — leidimo metai. Po skydu — K. Naruševičiaus herbas. Apvade užrašas *RVS PRVS SAM MA LI NEC NO SVE H REX*.

7. 1622 m. monetos averse valdovo atvaizdas, apvade užrašas *SIG III D G REX PO MA D LITVA*. Reverse po skydu su herbais — K. Naruševičiaus herbas, abipus karūnos — leidimo metai. Apvade užrašas *RVS PRVS SAM MAS LIV NEC NON SVE GOT V HERE*. 1622 m. portugalas, tik nežinau, kurio tipo — ar su data abipus skydo, ar abipus karūnos, saugomas Krokuvos nacionaliniame muziejuje.

Visi čia aprašyti portugalai — labai retos monetos.

VLADISLOVAS IV (1633—1648)

Vilniaus kalykla

47. Portugalas — medalis. 1639 m., Ø 40 mm, 35,0 g, Au.

Averse po valdovo portretu 1639 m. Vilniaus kalyklos medalininko ir prabuotojo Jono Trylnerio inicialai IT ir leidimo metai. Aplink užrašas *VLADIS /laus/ III D/ei/ G/ratia/ REX POL/oniae/ ET SVE/ciae/ MAG/nus/ DVX LIT/uaniae/ RVSS/iae/ PRVSS/iae/*. Reverse po skydu su Lenkijos, Švedijos, Lietuvos, Gotlando ir Vazų herbais — 1635—1639 m. Lietuvos išdininko Mikalojaus Tryznos herbas — dviguba lelija ir Aukso Vilnos ordino ženklas. Virš skydo — karūna. Abipus jos — kaldinimo metai. Apvade užrašas *MASO/viae/ SAMOGI/tiae/ LIVONIE SMOLENS/ciae/ SEVERI/ae/ CZARNE/choviae/*. Ši bandomoji moneta buvo saugoma grafo Emeriko Huteno Čapskio (1826—1896) rinkinyje. Kur yra dabar, man nežinoma.

JONAS KAZIMIERAS (1648—1668)

Vilniaus kalykla

48. Šilingas. 1) 1652 (5—2) m., Ø 12—14 mm, 0,53 g, Ag bilonas; 2) 1652 (5—2) m., Ø 16—17 mm, 0,53 g. Ag bilonas; 3) 1652, 1653, 1654, 1661 m., Ø 15—16 mm, 0,53 g, Ag bilonas; 4) 1661, 1664, 1665, 1666 m., Ø 15—16 mm, 1,35 g, Cu. 1652 m. — 12 nuotr., 1661 m. — 15 pav.

Jono Kazimiero kaldintus šilingus patogiausia būtų aptarti, suskirsčius juos į keturis tipus.

1. Averse monograma ICR (*Ioannes Casimirus REX*), abipus jos — leidimo metai. Reverse po Vyčiu — 1648—1652 m. Lietuvos išdininko Mikalojaus Gedeono Tryznos herbas, po juo — skaičius 360, reiškiantis 1/360 talerio dalį. Šilingai su skaičiumi 360 yra labai reti. Lobiuose jų randama gana retai. Vienas toks šilingas rastas Radviliškio lobyje, kuris šiuo metu saugomas Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje.

2. Averse monograma ICR, abipus jos — leidimo metai, apvade užrašas *IOA/nnes/ CAS/imirus/ D/ei G/ratia/ R/ex/ POL/oniae/*. Reverse po Vyčiu 1648—1652 m. Lietuvos išdininko Mikalojaus Gedeono Tryznos herbas, apvade užrašas *SOLIDVS M/agni/ DVC/atus/ LIT/uaniae/*. Užrašai gali būti įvairių atmainų. Lobiuose šio tipo monetų randama dažniau. Esama falsifikatų su skaičiumi 360 reverse.

3. Averse monograma ICR, apvade užrašas *IOA CAS D G R POL L*. Reverse Vytis, apvade užrašas *SOLIDVS M D LIT*. Gali būti įvairių užrašo atmainų. 1652 m. monetų reverse gali būti M. G. Tryznos herbas (retesni variantai) ir skaičius 360 (labai retas variantas). 1653 ir 1654 m. buvo nukaldinta šilingų su 1652—1662 m. Lietuvos išdininko Vincento Gonsevskio herbu — naktikovu reverse, o 1661 m. — su išdininko M. G. Tryznos herbu ir po juo skaičiumi 60, įmuštais per klaidą. Šios 1654 ir 1661 m. monetos yra labai retos. Esama aptartojo tipo šilingų klastočių su pažymėtomis 14, 154, 155, 166 datomis.

4. Variniai šilingai. Averse valdovo profilį su juodu laurų vainiku juosia užrašas *IOAN CAS REX*, po juo raidės TLB (*Titus Livius Boratini*). Reverse Vytį ir po juo 1662—1676 m. Lietuvos išdininko Jeronimo Kiršenšteino monogramą HKPL (*Hieronim Kirszenstein podskarbi litewski*) juosia užrašas *SOLI MAG D C LIT*. Gali būti įvairių užrašo atmainų. Šie ketvirtojo tipo šilingai buvo išleisti su 1661 (turėtų būti 1664), 1664, 1665, 1666 m. datomis. Šilingas su klaidinga 1661 m. data — labai retas. 1665—1666 m. Vilniuje kaldintus varinius šilingus sunku atskirti nuo tokių pat monetų, tais metais kaldintų Bresto kalykloje.

Jono Kazimiero laikais buvo nukaldinta labai daug šių infiacinių varinių pinigų. Lietuvos lobiuose jų randama tūkstančiais.

Rečiausi yra 1652 m. su skaičiumi 360, 1654 ir 1661 m. šilingai.

49. Grašis. 1652 m., Ø 18,5—19 mm, 1,0 g, Ag.

Averse valdovo profilis, apvade užrašas *IOA/nnes/ CAS/imirus/ D/ei/ G/ratia/ REX P/oloniae/ M/agnus/ D/ux/ LI/tuaniae/*. Reverse po Vyčiu 1648—1652 m. Lietuvos išdininko M. G. Tryznos herbas, apvade užrašas *GROSSVS MAG/ni/ DVCA /tus/ LIT/uaniae/* ir leidimo metai. Po Vyčiu dar gali būti skaičius 09, klaidingai išmuštas vietoje 90 (90 grašių sudarė talerį). Monetos su šiuo skaičiumi yra labai retos.

50. Pusantrokas (1 1/2 grašio). 1650, 1652 m., Ø 18—19 mm, 1,09 g, Ag.

Averse skydas su Lenkijos, Lietuvos ir Batorų herbais. Apvade užrašas *IO/annes/ CAS/imirus/ Dei G/ratia/ REX P/oloniae/ M/agnus/ D/ux/*. Reverse karališkasis obuolys su skaičiumi 60 (60 pusantrokų sudarė talerį). Apvade užrašas *MON/eta/ NO/va/ M/agni/ D/ucatus/ LITV/aniae/*. 1650 m. monetos reverse iš kaltas skaičius 06 ir 1648—1652 m. Lietuvos išdininko M. G. Tryznos herbas, o 1652 m.— skaičius 06 arba 60 ir minėtas herbas. Žinomas taip pat 1652 m. egzempliorius, kurio reverse iškaltas skaičius 60, po juo M. G. Tryznos herbas, o averse skaičius 3 (3 pusgrašiai sudarė pusantroką). Visi Jono Kazimiero pusantrakai yra labai retos monetos, saugomos tik stambesniuose muziejuose. Beje, du 1652 m. pusantrakai 1951 m. buvo rasti Radviliškio lobyje.

51. Trigrašis (trečiokas). 1652 m., Ø 21 mm, 2,0 g, Ag; 1664, 1665 m., Ø 19—10 mm, 1,75 g, Au.

Averse valdovo profilis, apvade užrašas *IO/annes/ CAS/imirus/ D/ei/ G/ratia/ REX POL/oniae/ M/agnus/ D/ux/ L/itvaniae/*. Reverse po Vyčiu 1648—1652 m. Lietuvos išdininko M. G. Tryznos herbas. Abipus jo iškalti skaičiai 3 ir 0 (30 trečiokų sudarė talerį). Apvade užrašas *GROSS/us/ ARG/enteus/ III P/oloniae/ MAG/ni/ DVC/atus/ LI/tvaniae/* — ir kaldinimo metai. Šios monetos labai retos. Mano tu-

rimais duomenimis, 1652 m. trečiokai saugomi Berlyno, Krokuvos, Varšuvos, Kąuno, Vilniaus (VVU) jau anksčiau minėtuose muziejuose.

1664 ir 1665 m. trigrašių averse valdovo profilis su laurų vainiku, po juo raidės TLB (*Titus Livius Boratini*), 1660—1666 m. Vilniaus kalyklos nuomininko Tito Livijaus Boratinio inicialai, apvade užrašas *IOA CASI D G REX POL S*. Reverse viršuje Vytis, žemiau 4 eilučių užrašas *GROS ARGE TRIP /lex/ MAG DVC LIT* ir santrumpa HKPL — 1662—1676 m. Lietuvos išdininko Jeronimo Kiršenšteino (*Hieronim Kirszenstein podskarbi litewski*) inicialai. 1664 m. monetų reverse viršuje skaičius III būna tikėtai iš dešinės Vyčio pusės, o 1665 m. monetų — ir iš vienos, ir iš kitos. Visos 1664 m. ir 1665 m. monetos su skaičiumi III iš dešinės pusės yra gana retos, saugomos stambesniuose Lietuvos ir užsienio muziejuose.

52. Šešiagrašis (šeštokas). 1652 m., Ø 26,5 mm, 3,8 g; 1664, 1665, 1668 (klaidinga data), Ø 25—26,5 mm, 3,0 g; Ag.

Averse valdovo atvaizdas, apvade užrašas *IOA /nnes/ CAS/imirus/ D/ei/ G/ratia/ REX POL/oniae/ M/agnus/ D/ux/ LITVAE /Litvaniae/*. Reverse Vytis, po juo skaičius 15 (15 šeštokų sudarė talerį). Tarp skaitmenų 1 ir 5 — 1648—1652 m. Lietuvos išdininko M. G. Tryznos herbas, o virš Vyčio apvade Vazų herbas — javų pėdas. Visą reverse pie-

šini juosia užrašas *GROSS/us/ ARG/enteus/ SEXT/ans/ MAG/ni/ DVC/atus/ LIT/uaniae/*. 1652 m. šeštokas — labai reta lietuviška moneta. Ne kiekvienas kolekcionierius gali pasididžiuoti tokia retenybe, šią monetą turi ir retas kuris pasaulio muziejus. Beje, ji saugoma Krokuvos, Varšuvos, Vilniaus (Lietuvos istorijos ir etnografijos, VVU) muziejuose. 1966 m. Vilniuje, Totorių gatvėje, rastas lobis, kuriame buvo ir vienas 1652 m. šeštokas. Radinys pateko į Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejų.

1664, 1665, 1666 ir 1668 (klaidinga data) m. monetų averse po valdovo portretu apvade iškalti 1660—1666 m. Vilniaus kalyklos valdytojo T. L. Boratinio inicialai TLB (*Titus Livius Boratini*) ir užrašas *IOA/nnes/ CASI/mirus/ D/ei/ G/ratia/ REX POLO/niae/ & S/veciae/*. Reverse — Vytis, po juo skaičiumi VI pažymėta monetos vertė, o dar žemiau — 1662—1676 m. Lietuvos išdininko Jeronimo Kiršenšteino herbas (per vidurį — medžio stuobrys, jo kairėje — dvi elnio galvos, dešinėje — ant užpakalinių kojų stovintis liūtas). Apvade užrašas *GROS/sus/ ARGEN/teus/ SEX/tans/ MAG/ni/ DVC/atus/ LIT/uaniae/* ir kaldinimo metai. Rečiausia iš jų — su klaidingai pažymėta data 1668. 1664—1666 m. šeštokai irgi jau priskiriami prie retesnių monetų, nors kada ne kada ir randami lobiuose. Mano turimais duomenimis, 1664 m. šeštokas buvo aptiktas Gargždų (Klaipėdos raj.), 1665 m. — Gargždų, Šiliškių (Akmenės raj.), Vėžiakiemio (Šalčininkų raj.), 1666 m. — Gargždų, Kauno, Mikalčiūnų (Varėnos raj.), Vėžiakiemio ir Šiliškių lobiuose.

53. Ortas (18 grašių). 1664 m., Ø 28—29 mm, 5,40 g, Ag.

Yra du šios monetos tipai — su apvadu ir be. Averse be apvado po valdovo profiliu su laurų vainiku — 1660—1666 m. Vilniaus kalyklos valdytojo Tito Livijaus Boratinio inicialai TLB. Aplink užrašas (gali būti įvairių atmainų) *IOAN/nes/ CASM/Casimirus/ D/ei/ G/ratia/ REX POLO/niae/ & S/veciae/*. Reverse po Vyčiu — skaičius 18 (18 ortų sudarė talerį), o dar žemiau — 1662—1676 m. Lietuvos išdininko Jeronimo Kiršenšteino herbas. Aplink užrašas *MONET/a/ ARGE/ntea/ MAG/ni/ DVC/atus/ LIT/uaniae/* ir metai 1664.

Antrojo tipo ortai kaldinti kiek kitokiu štampu, tačiau iš esmės skiriasi nuo pirmojo tipo tik tuo, kad turi apvadą. Tiesa, kartais jis būna tik averse. Man nežinoma, kad jų būtų rasta lobiuose. Šiuo metu tai gana retos monetos ir saugomos tik didesniuose muziejuose bei nedaugelio numizmatų privačiose kolekcijose.

54. Auksinas (30 grašių). 1666 m., & 33 mm, 6,72 g, Ag*.

Šios bandomosios monetos averse karūnuotą valdovo monogramą ICR juosia užrašas *DAT PRE-TIVM SERVATA SALVS POTIOR Q/am/ 3 METALLO EST*. Reverse po Vyčiu skaičiumi XXX pažymėta monetos vertė. Dar žemiau — santrumpa *POL/oniae/*. Apvade užrašas *MONET/a/ ARG/ntea/ LITVANIA* ir kaldinimo metai. Vienintelis šios monetos egzempliorius šiuo metu saugomas Leningrado Ermitaže.

55. Pusdukatis. 1664, 1665 m., Ø 15—16 mm, 1,8 g, Au. 101, 102 nuotr.

Averse po valdovo profiliu — Tito Livijaus Boratinio inicialai TLB. Aplink užrašas *IOA/nnes/CAS/imirus/ REX PO/loniae/*. Reverse po Vyčiu — 1662—1676 m. Lietuvos iždininko Jeronimo Kiršenšteino inicialai HKPL (*Hieronim Kirszensztein, podskarbi litewski*). Aplink užrašas *MON/eta/ AVRE/a/ MAG/ni/ DVC/atus/ LIT/uaniae/* ir kaldinimo metai — 1664 arba 1665. 1664 m. pusdukatis — labai retas.

1665 m. buvo nukaldinta pusdukačių kiek kitokiu štampu, kuris iš esmės labai mažai skiriasi nuo aprašytojo. Šios monetos gana retos. 1664 m. pusdukačių yra Krokuvos, Varšuvos, Kauno, Leningrado jau minėtuose muziejuose, 1665 m. — Berlyno, Drezdeno, Kopenhagos, Krokuvos, Kauno, Leningrado, Londono, Paryžiaus, Stokholmo, Varšuvos, Vienos muziejų saugyklose.

56. Dukatas. 1666 m., Ø 24 mm, 3,5 g, Au. 103 nuotr.

Averse valdovo profilį gaubia dvi alyvmedžio šakelės. Po portretu iškalti Tito Livijaus Boratinio inicialai. Aplink užrašas *IOAN/nes/ CAS/imirus/ D/ei/ G/ratia/ REX POLO/niae/ SVE/ciae/*. Reverse po Vyčiu, apgaubtu tokių pat šakelių, — Jeronimo Kiršenšteino monograma, viršuje — kunigaikščio karūna. Aplink užrašas *MON/eta/ AVRE/a/ MAG/ni/ LIT/uaniae/* ir metai 1666. Palei pat graižą — taškelių apvadas.

Šie dukatai — itin reti. Tai feodalinės Lietuvos paskutinės auksinės monetos. Jie saugomi Krokuvos, Varšuvos, Vienos, Leningrado ir Kauno anksčiau jau išvardintuose muziejuose.

57. Portugalas. 1650 m., Ø 44 mm, 29,1 g, Ag*.

Ši moneta turėjo būti kaldinama iš aukso, tačiau žinomas tik vienas bandomasis sidabrinis jos egzempliorius.

Averse valdovo portretą juosia apvadas ir užrašas *IOA/nnes/ CAS/imirus/ D/ei/ G/ratia/ REX POL/oniae/ M/agnus/ D/ux/ LI/tuaniae/ RVSS/iae/ PRVSS/iae/ MASS/Masoviae/*. Reverse skydas su Lenkijos, Švedijos (trys karūnos), Lietuvos, Gotlando (liūtas) ir Vazų (javų pėdas centre) herbu. Virš skydo karūna, o apačioje, apvade, Aukso Vilnos ordino ženklas. Apvade užrašas *SAMO/gitiae/ Ljivoniae/ NEC NO/n/ SVE/corum/ GOT/horum/ VAD/Vandalorum/ HAER/editarius/ REX 1650*.

Šį unikumą 1957 m. Lodzėje įsigijo Lenkijoje gyvenantis prof. Vitoldas Korskis. Ar dabar moneta dar tebesaugoma jo privačioje kolekcijoje, man nėra žinoma.

Ujazdovo (netoli Varšuvos)
kalykla, 1660—1661 m.

58. Šilingas. 1660, 1661, 1665 (klaidingai iškalta data), 1666 (klaidingai iškalta data), 1667 m. (klaidingai iškalta data) m., Ø 15—16 mm, 1,35 g, Cu.

Averse valdovo profilį su laurų vainiku juosia užrašas *IOAN/nes/ CAS/imirus/ REX*. Apačioje ma-

tyti Ujazdovo kalyklos 1660—1661 m. nuomininko Tito Livijaus Boratinio inicialai TLB. Reverse po Vyčiu vienų tyrinėtojų nuomone iškaltas 1652—1662 m. Lietuvos išdininko Vincento Gonsevskio herbas (ant pasagos tupintis naktikovas su žiedu snape), o kitų — 1659—1661 m. LDK Žemės išdo administratoriaus Adomo Motiejaus Sakavičiaus herbas (ant medžio stuoobrio tupintis varnas irgi su žiedu snape). Reverse piešinį juosia užrašas *SOLI/dus/ MAG/ni/ DVC/atus/ LIT/uaniae/* ir leidimo metai. Rečiausi šilingai su klaidingomis datomis. Yra 1661 m. šilingų be Gonsevskio (ar Sakavičiaus) herbo po Vyčiu, taip pat **bandomasis sidabrinis egzempliorius**, greičiausiai unikumas.

Olivos (netoli Gdanskio) kalykla,
1663 m.

59. Šilingas. 1663, 1665 (klaidinga data), 1666 m. (klaidinga data), Ø 15—16 mm, 1,35 g, Cu.

Averse po valdovo profiliu raidės GFH. Jomis 1663—1666 m. monetas žymėjo Olivos, Kauno ir Marienburgo kalyklų nuomininkas Georgas fon Hornas. Aplink užrašas *IOA/nnes/ CAS/imirus/ REX*. Reverse po Vyčiu — 1663—1665 m. LDK žemės išdo administratoriaus Jurgio Belazaro herbas — jaučio galva. Aplink užrašas *SOL/idus/ MAG/ni/ D/ucatus/ LIT/uaniae/* ir kaldinimo metai. Itin retos yra monetos su klaidingomis datomis.

Brastos (dab. Brestas) kalykla,
1665—1666 m.

60. Šilingas. 1665, 1666, 1667 (klaidinga data), 1668 m. (klaidinga data), Ø 15—17 mm, 1,35 g, Cu.

Averse po valdovo portretu 1660—1666 m. kalyklos nuomininko Tito Livijaus Boratinio inicialai TLB. Aplink užrašas *IOAN/nes/ CAS/imirus/ REX*. Reverse Vytis, po juo 1662—1672 m. Lietuvos išdininko J. Kiršenšteino inicialai HKPL (*Hieronim Kirszenstein podskarbi litewski*). Aplink užrašas *SOLI/dus/ MAG/ni/ DVC/atus/ LIT/uaniae/* ir kaldinimo metai. Rečiausi egzemplioriai su neteisingai nukaldintomis datomis.

Kauno kalykla 1665—1667 m.

61. Šilingas. 1665—1666 m., Ø 15—16 mm, 1,35 g, Cu.

Averse po valdovo portretu raidės GFH arba GZH — 1663—1666 m. Kauno, Marienburgo ir Olivos kalyklų nuomininko Georgo fon Horno inicialai. Aplink užrašas *IOAN/nes/ CAS/imirus/ REX*. Reverse po Vyčiu — išdininko J. Kiršenšteino herbas — elnio galva. Aplink užrašas *SOL/idus/ MAG/ni/ DVC/atus/ LIT/uaniae/* ir leidimo metai. Visos šios Kaune kaldintos monetos yra retos (rečiausia iš jų su raidėmis GZH averse). Ar buvo išleistas šilingas su 1667 m. data, nežinoma, nes Kauno kalykla veikė tikrai iki tų metų sausio 15 d.

62. Šilingas. 1666 m., Ø 15—16 mm, 1,35 g, Cu.

Averse po valdovo portretu raidės GFH (1663—1665 m. Marienburgo, Kauno, Olivos kalyklų nuomininko Georgo fon Horno) arba TZH — (1666 m. Marienburgo kalyklos valdytojo Teodoro Horno) inicialai. Ką reiškia Z raidė, dar neišaiškinta. Aplink užrašas *IOAN/nes/ CAS/imirus/ REX*. Reverse Vytis, po juo — 1662—1676 m. Lietuvos iždininko J. Kiršenšteino inicialai HKPL. Aplink užrašas *SOLI/dus/ MAG/ni/ DVC/atus/ LIT/uaniae/ 1666*. Labai retas šilingas su Teodoro Horno inicialais.

Aptariant lietuviškus Jono Kazimiero šilingus, reikėtų pažymėti, kad Lietuvos lobiuose daugiausia randama kaldintų Vilniaus, Ujazdovo, Bresto kalyklose, mažiau — Olivos, Kauno ir Marienburgo, t. y. su averse pažymėtomis raidėmis GFH, GZH, TZH. Olivos kalyklos 1663 m. šilingų rasta Alančių (Panevėžio raj.), Paberžės (Kėdainių raj.) lobiuose, o 1665—1666 m. šilingų, kaldintų Kauno kalykloje, — Alančių lobyje. Visi tie lobiai dabar saugomi Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje.

JONAS III SOBIESKIS (1674—1696)

Krokuvos kalykla 1679 m.

63. Šešiagrašis (šeštokas). 1679 m., Ø 25 mm, 3,36 g, Cu*.

Šis bandomasis šeštoko egzempliorius buvo nukaldintas ne iš sidabro, kaip visos kitos šios vertės monetos, o iš vario. Averse po valdovo portretu — 1679 m. Krokuvos kalyklos nuomotojo

T. L. Boratinio inicialai TLB. Aplink užrašas *IOAN/nes/ III D/ei/ G/ratia/ REX POL/oniae/ M/agnus/ D/ux/ L/ituaniae/ R/ussiae/ P/russiae/*. Reverse Vytis, po juo skaičiumi VI pažymėta monetos vertė, dar žemiau — 1676—1703 m. Lietuvos iždininko Benedikto Sapiegos herbas — strėlė su dviem skersinukais. Apvade užrašas *GROSS/us/ ARG/enteus/ SEX/ies/ MAG/ni/ DVC/atus/ LIT/uaniae/*. Kur ši moneta dabar, jei tik išliko iki mūsų dienų, man nežinoma. Prieš II pasaulinį karą buvo saugoma Henriko Mankovskio (1872—1924) kolekcijoje Lenkijoje.

AUGUSTAS II (1697—1733)

Gardino kalykla, 1706—1707 m.

64. Trigrašis (trečiokas). 1706 m., Ø 21 mm, 1,8 g, Ag*. 18 pav.

Averse valdovo portretą juosia užrašas *AUGUST/us/ II D/ei/ G/ratia/ REX POL/oniae/ M/agnus/ (3) D/ux/ L/ituaniae/ E/lector/ S/axoniae/*. Reverse Vytis, po juo — 1703—1709 m. Lietuvos iždininko Liudviko Pociėjaus herbas ir jo inicialai. Aplink užrašas *MONETA NOVA M/agni/ D/ucatus/ L/ituaniae/*. Ši unikali moneta dabar saugoma Drezdeno meno rinkinių monetų kabinete.

65. Šeštokas. 1706, 1707* m., Ø 25,5—16 mm, 3,0 g, Ag.

Averse valdovo atvaizdą juosia užrašas *AUGUST/us/ II D/ei/ G/ratia/ REX POL/oniae/ M/agnus/*

D/ux/ LIT/uaniae/ ELEC/tor/ SAX/oniae/. Reverse — trys skydai su Lenkijos, Lietuvos ir Saksonijos herbais. Po jais — 1703—1709 m. Lietuvos išdininko L. Pociėjaus herbas ir inicialai. Tarp skydų ir karūnos skaičiumi VI pažymėta monetos vertė. Ap link užrašas *GROS/us/ ARG/enteus/ SEX/ies/ R/egis/ POL/oniae/ Ma/gni/ DU/catus/ LIT/uaniae/*. 1707 m. šeštokas — labai reta moneta, galbūt net unikumas. Bent man žinomas tik vienas egzempliorius, saugomas Krokuvos nacionaliniame muziejuje. Beje, Gardino kalykloje 1707 m. nukaldintas šeštokas — paskutinė feodalinės Lietuvos moneta.

NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS (1918—1940) PINIGAI

Birmingamo kalykla, 1925 m.

66. Vienas centas. Ø 16 mm, 1,6 g, aliumininė bronza (Cu 90 proc., Al 10 proc.), 13 nuotr.

Šių metų leidimo 1 cento monetos — bene rečiau si Nepriklausomos Lietuvos pinigai. Jų stygius buvo jaučiamas dar apie 1934—1935 m. ir paskatino vyriausybę greičiau atidaryti Lietuvoje pinigų kalyklą bei priimti naują monetų įstatymą. Per 15 metų Lietuvoje nukaldinta 15 mln. vieno cento monetų ir vis dar jų trūko. Šio nominalo pinigas buvo labai reikalingas dėl itin mažų Lietuvos ūkio gėrybių kainų. Niujorko firmos „Šulman“ paskleistas gandas apie Lietuvos elgetas, kurie organizuotai centus rinkę ir naikinę, kad jiems išmalda būtų dalinama didesnės vertės pinigais, yra pramanytas.

Lietuvoje elgetavimas buvo uždraustas įstatymais, o pačių elgetų buvo ne tiek jau daug.

- 67. Penki centai. Ø 19 mm, 2,1 g.⁶ 14 nuotr.
- 68. Dešimt centų. Ø 21 mm, 3 g.⁶ 15 nuotr.
- 69. Dvidešimt centų. Ø 23 mm, 4 g.⁶ 16 nuotr.
- 70. Penkiasdešimt centų. Ø 25 mm, 5 g.⁶ 17 nuotr.

Londono kalykla 1925 m.

71. Vienas litas. Ø 19 mm, 2,7 g. Ag (Ag 50 proc., Cu 50 proc.). 18 nuotr.

Su tuo pačiu štapu šios monetos buvo kaldinamos ir 1936—1939 m. Kaune, „Spindulio“ kalykloje.

- 72. Du litai. Ø 23 mm, 5,4 g.⁷ 19 nuotr.
- 73. Penki litai. Ø 30 mm, 13,5 g.⁷ 20 nuotr.

Kauno kalykla 1936—1939 m.
1936 m.

- 74. Vienas centas. Ø 16,6 mm, 1,9 g. Bronza (Cu 95 proc., Sn 4 proc., Zn 1 proc.). 21 nuotr.
- 75. Du centai. Ø 18,5 mm, 2,3 g.⁸ 22 nuotr.
- 76. Penki centai. Ø 20,5 mm, 3 g.⁸ 23 nuotr.
- 77. Penki litai. Ø 27 mm, 9 g. Ag (Ag 75 proc., Cu 25 proc.). 24 nuotr.
- 78. Dešimt litų. Ø 32 mm, 18 g.⁹ 25 nuotr.

1938 m.

⁶ Monetos kaldintos iš tokio pat metalo kaip Nr. 66.

⁷ Monetos kaldintos iš tokio pat metalo kaip Nr. 71.

⁸ Monetos kaldintos iš tokio pat metalo kaip Nr. 74.

⁹ Monetos kaldintos iš tokio pat sidabro kaip Nr. 77.

79. Dešimt litų. Ø 32 mm, 18 g.⁹ 26 nuotr.

Briuselio kalykla 1938 m.

80. Du litai. Ø 23 mm, 1) 5,56 g, 2) 4,9 g. — Ag (Ag 75 proc., Cu 25 proc.); 3) bronz.

Šių bandomųjų monetų buvo pagaminta keletas: dviejų skirtingų svorių sidabrinių ir bronzinių (svoris nežinomas). Averse — Nepriklausomos Lietuvos prezidento A. Smetonos atvaizdas, apjuostas užrašu VALSTYBĖS PREZIDENTAS A. SMETONA. Apačioje pažymėta vertė: 2 LITAI 2. Reverse Vytis, po juo žodis LIETUVA. Apačioje — leidimo metai. Ir averso, ir reverso pakraštyje papuoštas danteliais.

5,56 g svorio monetos graižas lygus arba su užrašu: ● LIETUVA ● LIETUVA ●. 4,9 g svorio monetos graižas dantytas, lygus arba su tokiu pat užrašu, kaip 5,56 g. Bronzinės monetos graižas su tokiu pat užrašu.

81. Du litai. Ø 23 mm, 5,45 g, Ag (Ag 75 proc., Cu 25 proc.).

Averso piešinys toks pat, kaip Nr. 80. Reverse viršuje Gedimino stulpai, viduryje žodis LIETUVA, apačioje — leidimo metai. Ir averso, ir reverso pakraštyje papuoštas danteliais. Graižas — lygus.

Briuselio kalykloje pagamintais štapais buvo nukaldinta tiksliai keli bandomieji dviejų litų vertės

egzemplioriai. Kur jie saugomi dabar, man nežinoma.

Be šių metalinių pinigų, skulptorius Juozas Zikaras (1881—1944) dar sukūrė 1925 m. dviejų centų vertės monetos modelį su lino žiedu averse; 1926 m. penkiasdešimt litų vertės auksinę monetą; 1937 m. 50 centų monetos reversą, kurio dešinėje — Vilniaus Katedros atvaizdas, po juo užrašas „50 centų“, o kairėje — Gedimino pilis ir apačioje leidimo metai 1937. Šiuo metu 1925 m. dviejų centų vertės monetos gipso modelis, 1926 m. 50 litų auksinės monetos abiejų pusių plastilino modeliai bei 1937 m. 50 centų vertės monetos gipso modelis saugomi Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejuje.

KNYGOJE PAVARTOTŲ NUMIZMATIKOS TERMINŲ AIŠKINIMAI

abreviatūra (it. *abbreviatura* < lot. *brevis* — trumpas) — santrumpa, sutrumpinimas. Štampų raižytūjas, taupydamas vietą, ilgas legendas rašydavo trumpindamas žodžius. Pvz., *GROS/sus/ ARG/jenteus/ TRIP/lex/ M/agni/ D/ucatus/ L/ituaniae/* (lot. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sidabrinis trigubas grašis). Arba, sakykim, *F/ridericus/ W/ilhelmus/ D/ei/ G/ratia/ E/lector/ B/randenburgensis/* (lot. Frydrichas Vilhelmas, iš dievo malonės Brandenburgo elektorius).

altynas (totorių k. *alty* — šeši) — rusiškų pinigų skaičiavimo vienetas, atsiradęs XIV a. pabaigoje, prilygęs 6 Maskvos dengoms†. Po 1534 m. pinigų reformos altynas prilygo 3 Naugardo kapeikoms†. Nuo XVII a. pradžios — monetos pavadinimas. 1654 m., Aleksejaus Michailovičiaus (1645—1676) valdymo metu, Maskvos ir Pskovo kalyklose kaldinti variniai, 1704—1726 m. — sidabriniai altynai. XIX a. taip buvo vadinamos varinės 3 kapeikų vertės monetos.

antoninianas — 5,3—4,7 g sidabrinė romėnų moneta, taip pavadinta Romos imperatoriaus Karaka-

los — Marko Aurelijaus Antonino Basiano — (211—217) garbei. Pradėta kaldinti 215 m., visai nupigus ligi tol kursavusiam denarui†, tačiau greit pati (III a. vid.) tapo bevertė, vos 4—2 proc. sidabro lydinio monetėlė. Kartais varinis jos ruošinys būdavo tiesiog pasidabruojamas.

asas (lot. *ass*, *assis* < *aes*, *aeris* — varis) — seniausiais laikais — libros† svorio (iš pradžių 272,88 g, vėliau 327,45 g) romėniška varinė moneta. III a. p. m. e. pr. tesvėrė 54,59 g, nuo 218 m. p. m. e. — 27,3 g, nuo 89 m. p. m. e. — 13,64 g. Iki 217 m. p. m. e. 10 asų prilygo 1 sidabro denarui†, vėliau denarą sudarė 16 asų. Graikijoje ir kitose rytinėse Romos provincijose šis pinigas vadintas asarionu (gr. *assarion*).

aureusas (lot. *aureus* — auksinis) — auksinė romėnų moneta, kaldinta dar Julijaus Cezario. Sistemingai pradėta kaldinti Augusto (27 m. p. m. e. — 14 m. e. m.). Iš pradžių svėrė apie 8,19 g (1/40 romėniško svoro) ir sudarė 25 sidabro denarus†. Vėliau monetos vertė vis mažėjo — Diokletiano laikais (284—305) ji tesvėrė 1/60 svoro (apie 5,5 g).

aversas (pranc. *avers* < lot. *adversus* — atkreiptas veidu, iš priekio) — priešakinė, vardinė monetos, medalio ar kito dvipusio kūrinio pusė, dažniausiai su valdovo atvaizdu ar monograma. Jei nėra nei vieno, nei kito, aversu laikoma pusė su herbu, valdovo vardo užrašu ar valstybės pavadinimu.

bandomosios monetos — nepatvirtinto pavyzdžio (piešinio, svorio, metalo, formos ir pan.) monetos, neskirtos apyvartai, o reikalingos kalėjams tik kaip pavyzdžiai naujiems štampams ir lydiniams išban-

dyti. Todėl jų kaldinama labai nedaug ir paprastai iš kito metalo negu nustatyta. Senovinės bandomosios monetos ypač retos, jų išlikę vos vienas ar keli egzemplioriai. Pirmosios bandomosios monetos dažnai dovanojamos įvairiems nusipelnusiems asmenims.

bilonas (pranc. *billon*): 1. nepilnavertė moneta, kurioje gryno sidabro mažiau nei pusė viso jos svorio. Taip vadinama ir kiekviena moneta, kurios nominalinė vertė smarkiai viršija jos metalo vertę bei nukalimo išlaidas. Šia prasme visi šiuolaikiniai apyvartai skirti metaliniai pinigai yra bilonai. 2. lydinys, turintis šiek tiek tauriojo metalo.

boratinka — Lietuvoje ir Lenkijoje 1659—1666 m. kaldinti variniai šilingai†. Pavadinimas kilęs iš Lenkijos bei Lietuvos kalyklų nuomininko Tito Livijaus Boratinio (1617—1681) pavardės, pagal kurio projektą šios monetos pradėtos kaldinti. Monetos vertė 1/3 grašio, Ø 15—16 mm, 0,77—1,40 g.

brakteatas (lot. *bractea* — skarda) — dar vadinamas holpfenigu (vok. *Hohlpfennig*). 1130 m. Vokietijoje pradėta leisti denaro† svorio moneta, kaldinta iš plonos sidabro skardos vienu viršutiniu štampu. Tai gi tas pats piešinys averse būdavo iškilus, reverse — įdubęs. Kartais nuo smarkaus viršutinio štampo smūgio moneta būdavo panaši į dubenėlį. Dėl skardos plonumo brakteato skersmuo (16—45 mm) daug didesnis už denaro. XII—XIII a. šios patogios kaldinti monetos paplito Lenkijoje, Čekijoje, Vengrijoje, Danijoje, skandinavų šalyse. Apie XIV a. daugelyje valstybių šias monetas nustota leisti, nors

kai kuriuose Vokietijos miestuose kaldinta net iki XVIII a.

brangieji metalai — žr. taurieji metalai.

denaras (lot. *denarius* — dešimtis): 1. svarbiausia Romos sidabrinė moneta, kaldinta nuo 210 m. p. m. e. Iš pradžių 4,55 g denaras prilygo 10 bronzinių (varinių) asų†, o nuo 130 m. p. m. e. iki III m. e. a.—16 asų. 2. viduramžiais pagrindinė Vakarų Europos moneta, įvairiose šalyse vadinta skirtingai: Anglijoje — *penny*, Vokietijoje — *Pfennig*, Prancūzijoje — *denier*. Nuo Karolio Didžiojo (768—814) laikų iš vieno svoro (408 g) sidabro buvo kaldinama 240 vidutiniškai 1,7 g svorio denarų. LDK kaldinti nuo XIV a. ir vadinti pinigais. 10 pinigų sudarė 1 lietuvišką grašį†, todėl jis buvo penktadaliu brangesnis nei lenkų grašis, kurį tesudarė 8 pinigai. Lietuvoje juos nustota kaldinti aštuntame XVI a. dešimtmetyje.

denga (skr. — *tanka*, gr. — *danaka*, arab. ir pers. — *danik*, totorių k. — *tenga*) — sidabrinė rusiška XIV—XIX a. moneta, pradėta kaldinti Maskvoje, o nuo 1420 m. — Naugarde. Iš 204 g sidabro grivnos buvo kaldinama 200 dengų (vidutiniškai po 0,93 g kiekviena). Tiek jų sudarė Maskvos rublį†. Po 1534 m. reformos 2 sidabrinės dengos (0,34 g) prilygo 1 sidabrinei kapeikai† (0,68 g). 1700—1828 m. buvo kaldinamos ir varinės dengos.

dirhamas (dirhemas) arab. *dirham* < gr. *drachme*): 1. sidabrinė arabų 3 g svorio moneta, kaldinta nuo VII a. iki XIV a., kai arabų šalyse pasirodė naujas pinigas — *tenka*. Dirhamo pavadinimas dar buvo žymimas Aurangzebo (1659—1707), Farunšijaro

(1713—1719) ir Maroko šerifo Chasano (1881—1894) monetose. Musulmonų tikėjimas draudžia piešti žmonių atvaizdus, todėl dirhamai kaldinti tik su užrašais. Ypač daug IX—X a. dirhamų rasta senovės Rusioje ir Skandinavijoje. Lietuvoje palyginti mažai. 2. sidabrinė Aukso Ordos 1,4—1,5 g svorio moneta, kaldinta apie XIII a. pab.—XV a. pr. Šio pavadinimo monetos dabar leidžiamos Maroke, Irake, Kuveite, Katare, Libijoje ir kitur.

drachma (gr. *drachmē* — sauja): 1. seniausių Graikijos pinigų — keturkampių geležies strypų skaičiavimo vienetas. Šeši tokie strypai, suimti į saują, sudarė drachmą. 2. senovės Graikijos sidabrinė moneta, pradėta kaldinti VI a. p. m. e. (1/100 minos arba 6 obolai). 6000 drachmų sudarė talentą. Įvairiose Graikijos srityse galiojo skirtingos pinigų skaičiavimo sistemos, todėl drachmos vertė ir svoris labai įvairus. Eginos drachma svėrė 6,07 g, Atikos — 4,25 g, Korinto — 2,91 g ir t. t.

dukatas (lot. *ducatus* — kunigaikštystė, hercogygtė) — auksinė Venecijos 3,5 g moneta, pirmą kartą išleista 1284 m. Vėliau dukatus pradėjo kaldinti Austrija, Vengrija, Lenkija, Nyderlandai ir kitos valstybės. Dukatas buvo viena populiariausių Europos auksinių monetų ne tik viduramžiais, bet ir naujaisiais laikais. Lietuvoje kaldinti 1547—1666 m. **elektronas** (gr. *elektron* — gintaras) — gamtoje randamas ar dirbtinai padaromas šviesiai geltonas aukso ir sidabro lydinys, turintis nuo 30 iki 80 proc. aukso. Iš šio metalo buvo kaldinamos monetos senovės Lydijoje.

eskudas (isp. *escudo* — skydas): 1. Ispanijos auksi-

nė moneta (3,38 g), kaldinta nuo 1537 iki 1788 m. 2. Ispanijos sidabrinė moneta (12,98 g), išleista 1864 m. 1868 m. ji buvo pakeista paseta↑ (5 g svorio, 4,157 g gryno sidabro). 3. Portugalijos auksinė moneta (4,58 g), kaldinta nuo XV iki XIX a. pradžios.

florinas (it. *florino*): 1. 3,537 g beveik gryno aukso Florencijos pinigas, kaldintas nuo 1252 m., iš 1 Florencijos svaro (339 g) — 96 monetos, taip pavadintos dėl averse išmušto Florencijos herbo lelijos (lot. *flos*, *floris* — žiedas). Dėl geros aukso kokybės florinas sparčiai paplito Europoje. Netrukus ir kitos valstybės ėmė kaldinti panašaus nominalo pinigus: 1284 m. Venecijoje imta leisti šiek tiek sunkesnė moneta buvo pavadinta dukatu↑, nuo 1350 m. Vokietijoje, Nyderlanduose, Austrijoje — guldenu↑. Nuo 1325 m. florinai kaldinti Vengrijoje ir Čekijoje, XV a.—Lenkijoje. 2. 6,998 g (6,963 gryno aukso) moneta, nuo 1343 m. leista Eduardo III (1327—1377) Anglijoje. 3. 11,31 g (10,46 g gryno sidabro) 2 šilingų↑ vertės pinigas, 1848—1936 m. leistas Anglijoje.

folis (lot. *follis* — maišelis): 1. senovės Romoje pinigų pripiltas ir užantspauduotas maišelis. Vėliau, ypač po Konstantino Didžiojo (306—337) pinigų reformos, taip buvo pradėta vadinti tam tikra pinigų suma. Taigi aukso folis (lot. *follis auri*) sudarė 72 aukso solidus↑ (o pagal svorį — 1 librą↑), 1000 sidabrinųjų miliarisijų↑ arba 6000 svarinių denarų↑. Ilgainiui foliais imta vadinti vien snulkiavarinės monetos. 2. imperatoriaus Diokletiano (284—305) laikų varinė Romos moneta. Iš pradžių ji svėrė 9—

13 g, apie 311 m.— vos 4—5 g. 3. Bizantijos varinė moneta, lygi 40 numijų↑, pirmą kartą išleista imperatoriaus Anastasijaus (491—518). Nominalas būdavo žymimas raidėmis: 1 folis — M, 1/2 — K, 1/4 — I, 1/8 — E. Įdomu pažymėti, kad Bizantijos imperatoriaus Nikiforo II Fokos (963—969) varinis folis 1976 m. buvo rastas Daukšaičių (Klaipėdos raj.) ardomame senkapyje.

grašis (lot. *grossus* — storas; *nummus grossus* — storas pinigas, *denarius grossus* — storas denaras — kelių denarų↑ vertės sidabrinė moneta, pradėta kaldinti 1172 m. Genujoje (4 denarų vertės). 1266 m. Prancūzijoje, Turo mieste pradėta kaldinti dar stambesnė, 12 denarų vertės, maždaug 4,2 g svorio moneta, vadinamasis Turo grašis. Apie 1300 m. Čekijoje pasirodė vadinamieji Prahos grašiai, svėrę vidutiniškai 3,7 g. Jie plačiai paplito Vakarų ir Vidurio Europoje, LDK žemėse. 1329 m. šios monetos pradėtos kaldinti Vengrijoje, 1337 m.— Lenkijoje, 1338 m.— Meisene ir kitur. Lietuvoje pirmieji bandomieji grašiai išleisti tik Aleksandro (1492—1506) laikais. Deja, nė vieno jų iki mūsų dienų neišliko. Šio nominalo monetos LDK kaldintos iki 1652 m.

grivna — svorio vienetas, iš kurio buvo kaldinamas tam tikras monetų skaičius. Būta įvairių grivnų: Karolingų (204,66 g), Krokuvos (197,68 g), Rygos (207,8 g), Prahos (249,49 g) ir t. t.

guldenas (vok. *Gulden* < *golden* — auksinis) — Vokietijos auksinė moneta, kaldinta nuo 1350 m. pagal florino↑ pavyzdį. 1486 m. buvo išleistas guldeno ekvivalentas — sidabrinis guldengrašis, talerio↑ pirm-takas. Nuo to laiko guldenas buvo vadinamas gol-

guldenu. 1559 m. Vokietijoje buvo išleistas sidabrinis guldenas (24,62 g). XVII a. jis sudarė 2/3 talerio. Šiuo metu guldenai kaldinami Nyderlanduose.

gurtas (vok. *Gurt* — diržas, juosta) — monetos briauna, kraštas, graižas.

heleris (vok. *Heller, Haller*) — pagal Vokietijos miesto Halės (*Halle*) vardą pavadinta 0,5 g (vėliau 0,25 g) sidabrinė moneta, pradėta kaldinti apie 1200 m., ilgainiui paplitusi kitose Europos valstybėse. Iš pradžių 1 Prahos grašiui↑ prilygo 12, vėliau — 16 helerių. XIV a. šias monetas imta kaldinti Silezijoje ir Austrijoje. Pastarojoje išbuvo apyvar-toje iki XVIII a. ir nuo 1892 iki 1923 m.

horeljefas (pranc. *haut* — *relief*) — reljefas, kuriame iškilusis vaizdas yra iškilęs virš fono plokštumos daugiau kaip per pusę savo tūrio.

kapeika (rus. *kopjo* — ietis) — nuo 1534 m. kaldinamas Rusijos pinigas, sudarantis 1/100 rublio↑, seniausiais laikais — sidabrinis, apie 0,68 g svorio, prilygęs Naugardo dengai↑. Nuo XVIII a. pr. tės svėrė 0,28 g. Iki Petro I (1689—1725) laikų kapeikos buvo kaldinamos iš suplotų sidabro vielos gabaliukų. Pirmą kartą išleidimo metai (1596) kapeikose žymėti Naugarde. Aleksejaus Michailovičiaus (1645—1676) bandymas įvesti varinę kapeiką buvo nesėkmingas. 1704 m. tai padarė ryžtingai šio reikalo ėmėsis Petras I. Sidabrinė kapeikų buvo kaldinama vis mažiau, o 1718 m. ir visai liautasi. Varinės kapeikos leistos iki 1916 m. ir 1924—1926 m. Dabar TSRS jos gaminamos iš bronzos.

klipa (šved. *Klipping, Klippe* — kirpti) — bet kuri ne

skritulio pavidalo moneta. Pirmosios pasirodė Skandinavijoje XVI a. pr. ir Lenkijoje XVI a. pab. Kaldintos iki XVII a. pab.

kontrasignacija (lot. *contra* — prieš; *signare* — ženklinti, pasirašyti) — ženklas, kuriuo pažymima kito krašto ar valdovo moneta, kai nenorima jos perkaldinti. Dažniausiai — antspaudas su herbu, inicialais, skaičiais ar kokiais kitais ženklais, paprastai neviršijantis 1 cm skersmens. Juo paženklinama moneta, padidinama, sumažinama arba patvirtinama jos vertė. Šitaip Gedimino stulpų štampeliu svetimų kraštų monetos žymėtos nuo Vytauto laikų, taip Žygimantas Augustas (1544—1548—1572) 1564 m. kontrasignavo už skolą gautus ispaniškus talerius ir pustalerius, taip 1655 m. Rusijoje buvo apdorojami Vakarų Europos taleriai, gavę jefimkų vardą. Norėdami savo turimas numizmatines retenybes apsaugoti nuo vagių, jas įvairiais ženklais žymėdavo kolekcionieriai — E. H. Čapskis (1828—1896) — raide C, Vokietijos štamplių raižytojas, medalininkas bei kolekcionierius Kristijonas Vermutas (1661—1739) — raide W, grafas Pranciškus Potockis (1786—1853) — ženklų †

krezikas arba Krezo stateris† (gr. *Kroiseios stater*) — Lydijos karaliaus Krezo (560—546 m. p. m. e.) 10,8 g ir 8,1 g 990 prabos moneta su liūto ir jaučio atvaizdu averse.

legenda (lot. *legenda* — tai, kas skaitytina) — užrašas ant monetos ar medalio, visų ar medalyje iškaltų rašytinių ženklų — žodžių, santrumpų, atskirų raidžių visuma. Gali būti išdėstyta įvairiai: ap-

link palei kraštą, eilutėmis monetos viduryje, ant graižo.

libra (lot. *libra* — svaras) — romėniškas svaras (327,45 g), dalintas dar į 12 uncijų. Iš jo vėliau kilo įvairūs svorio vienetai Europoje — svaras, markė ir kt.

lira (lot. *libra* — svaras): 1. nuo 953 m. pinigų skaičiavimo vienetas Italijoje. 1472 m. Venecijoje, valdant dožui Nikolui Tronui (1471—1473), buvo nukaldinta 6,52 g (6,18 g gryno sidabro) tokio pavadinimo moneta. Averse — dožo portretas, reverse — Venecijos liūtas. 2. austriška lira — 6,682 g (3,895 g gryno sidabro) moneta, 1814 m. Austrijos įvesta Lombardijoje ir Venecijoje. 1852—1858 m. — 4,33 g (3,895 g gryno sidabro). 3. nuo 1862 m. — 5 g (4,175 g gryno sidabro) itališka moneta. Po 1946 m. iš sidabro kaldintas tik 1000 ir 500 lirų monetos, kitos — iš plieno, bronzos ir aliuminio. 4. nuo 1844 m. — 100 kurušų arba piastrų† vertės moneta Turkijoje.

metrologija (gr. *metron* — matas; *logos* — sąvoka, mokslas): 1. pagalbinė istorijos disciplina, tirianti matavimo ir piniginių vienetų sistemų raidą. 2. mokslas, tiriantis matavimus, jų metodus, matus, jų etalonus.

miliarisijas (lot. *miliarensis*) — vėlyvosios Romos imperijos ir Bizantijos sidabrinė 1/1000 aukso svoro vertės moneta. Iš pradžių svėrė apie 4,5 g, vėliau, X—XI a. — 3—2,5 g.

monetos laukas — abiejų monetos pusių paviršius.

monetos pėda — griežtai nustatytas vieno nominalo egzempliorių skaičius, kuris turi būti nukaldintas

iš tam tikro metalo svorio vieneto (grivnos†, markės, svoro ir pan.).

monetų regalija (lot. *regalis* — tai, kas priklauso karaliui) — valstybės (karaliaus, kunigaikščio, imperatoriaus) monopolinė teisė kaldinti ir leisti į apyvartą monetas. Neretai, ypač viduramžiais, atskiri feodalai ar miestai kaip dovaną iš valdovo gaudavo privilegiją kaldinti monetas, kurios kursavo lygiomis teisėmis su bendravalstybiniais pinigais.

monetų senjoras (lot. *senior* — vyresnysis) — monetų regalijos savininkas, turintis teisę kaldinti monetas, monetų leidėjas. Gali būti atskiras asmuo, valstybės valdovas, miestas, sąjunga ar valstybė.

monetų teisė — teisė kaldinti monetas, paprastai priklausanti valstybei ar jos valdovui. Ji gali būti duota kaip privilegija, padovanota, pavesta kitam asmeniui, parduota, išnuomota.

monetų tipai — legendų ir piešinių išdėstymo monetose būdai.

nominalas (lot. *nominalis* — vardinis) — oficialus vertybinio popieriaus ar monetos vertės ženklas, vardinė vertė, pvz., centas, litas, grašis†, markė, rublis† ir kt. Iš pradžių monetos gaudavo svorio vieneto pavadinimus ir buvo vertinamos tik pagal tauriojo metalo kiekį. Laikui bėgant, monetų svoris mažėjo, tačiau pavadinimai nesikeitė. Pamažu atsirado gana didelis skirtumas tarp monetos pavadinimo (nominalo) ir jos realiosios vertės, mat valdovai, vaikydamiesi pelno iš monetų kaldinimo, nuolat mažino jų svorį ir blogino prabą †.

numijas (lot. *nummus* < gr. *nūmmos* — moneta, pinigas) — smulki varinė Bizantijos moneta, nuo im-

peratoriaus Anastasijaus (491—518) laikų sudarė 1/40 folio†.

ortas (vok. *Ort* — ketvirtis): 1. Vokietijos XVI—XVIII a. sidabrinė moneta, 1/4 talerio† dalis. 2. Lenkijoje (Gdanske) 1608—1763 m. kaldinti (po 29, vėliau po 30 monetų iš grivnos†) 7 g (6 g gryno sidabro) pinigai, iš pradžių prilygę 1/4 talerio arba 10 grašių†, pakilus talerio vertei — 16, o vėliau — 18 grašių. 1677—1684 m. jie beturėjo po 3,9 g gryno sidabro. 1766 m. visai išimti iš apyvartos. Nemažai Lenkijos bei Prūsijos XVII a. ortų su pažymėtu reverse skaičiumi 18 rasta Lietuvos lobiuose. **patagonas** arba kitaip albertustaleris — nuo 1612 m. Ispanijos Nyderlanduose Alberto ir Elžbietos (1598—1621) kaldintas taleris† su 24,65 g gryno sidabro (1,33 g mažiau nei imperijos taleriai). Vokiečių žemėse vadintas kroictaleriu (*Kreuztaler*) dėl reverse iškalto Burgundijos kryžiaus. Patagonas — ispaniškas monetos pavadinimas.

pesas (isp. *peso* — svoris, gabalas): 1. 8 realų vertės sidabrinė Ispanijos moneta, pirmą kartą išleista 1497 m. Plačiam vartojimui imta naudoti Karolio I (1516—1556), kaldinta iki 1868 m. 2. po 1868 m. — 5 pesetų vertės moneta, įvairiuose kraštuose dar vadinama meksikietišku doleriu (Šiaurės Amerikoje), piastru† (Europoje), patakao (Brazilijoje), pataka (Šiaurės Afrika), kolonatu (Ispanijoje).

peseta (isp. *peseta* — peso deminutyvas): 1. nuo 1772 m. Meksikoje leista 6,76 g (6,10 g gryno sidabro) moneta. 2. nuo XVIII a. pr. Ispanijoje kaldinta 6,13 g (5,11 g gryno sidabro), nuo 1772 m. — 5,97 g (4,85 gryno sidabro), nuo 1848 m. — 5,26 g

(4,73 g gryno sidabro), nuo 1854 m.—5,192 g (4,67 g gryno sidabro) moneta. Po 1868 m. iki II pasaulinio karo peseta buvo lygi prancūziškam frankui — 5 g (4,157 g gryno sidabro) monetai.

pfenigas (vok. *Pfennig*, sen. angl. *penning*, skand. *penningr* — vieni mano, iš keltų *pen* — galva, kiti — iš fryzų *panoding* — svoris, tretį — iš vok. *pfanne* — dubenėlis, mat tokia buvo kai kurių brakteatų forma) — viduramžių sidabrinio denaro vokiškas pavadinimas. Pfenigas iki grašio atsiradimo (XIII a.) buvo vienintelė apyvartos moneta germanų žemėse. Rašytiniuose šaltiniuose minimas nuo IX a., kaip monetos nominalas pirmą kartą iškaltas 1070 m. Skandinavijoje. XIII a. sidabrinis pfenigas buvo vertas 1/12 grašio, tačiau jo vertė nuolat smuko. XV a. jis tapo menkavertis bilonas, o XVIII a. pradėtas kaldinti iš vario. Nuo 1871 m. pfenigas Vokietijoje — 1/100 markės dalis. Tokią padėtį užima ir dabar Vokietijoje.

piastras (ital. *piastro d'argento* — sidabro plokštelė arba isp. *piastres* — Heraklio stulpai, kaldinti ant ispaniškų pesų): 1. ispaniško sidabrinio peso europietiškas pavadinimas. 2. turkiška sidabrinė moneta, kaldinta nuo XVII a. pagal ispanų peso pavyzdį, turkų dar vadinama *kuruš* < lot. *grossus*. Iš pradžių (apie 1687 m.) buvo 19,24 g, 1810 m. tešvėre 4,65 g. Nuo 1916 m. auksinis piastras — Turkijos piniginis vienetas (100 piastrų — 6,6147 g aukso arba 20 piastrų — 19,965 g sidabro), nors apyvartoje vartoti vien popieriniai bei variniai pinigai. Dabar piastras Turkijoje — 1/100 liros dalis.

plaketė (pranc. *plaque*) — daugiakampis medalis.

plapartas (vok. *Plappert*, *Blaffert*, manoma, iš ol. *blaf* — platus): 1. didelio skersmens 0,88 g dviejų pfenigų vertės brakteatas, XIV a. vid. pirmą kartą nukaldintas Liubeke, netrukus paplito ir kituose Šiaurės Vokietijos miestuose. XV a. svėrė 0,5—0,6 g. Šveicarijoje (Berne, Liucernoje, Ciuriche) kaldintas nuo XIV a. antros pusės. 2. Danijos karalienės Margaritos (1387—1412) Flensburge kaldintas pinigas. 3. 2 pfenigų vertės varinė moneta, kaldinta Kristijono IV (1588—1648).

poltina (ukr. *tina* — rublio sinonimas, rus. *pol* — pusė) pusrublis, XIV—XV a. lietuvių sidabro lydinių — rublių pusė. Perkirstas pusiau trikampio pjūvio sidabro lydinys rublis sudarė dvi poltinas. Nuo XV a. vidurio nustojus lieti rublius, poltinės terminas iki 1656 m. buvo vartojamas kaip pinigų skaičiavimo vienetas (50 kapeikų). Pirmą kartą moneta poltina (varinė) buvo išleista 1654 m., o bandomoji sidabrinė — 1699 m. XIX a. pabaigoje poltinės pavadinimas vėl išnyko (jos nominalas pradėtas žymėti „50 kapeikų“) ir trumpam tepasirodė ant sidabrinų rusiškų 1924—1927 m. 50 kapeikų vertės monetų.

praba (lot. *probare* — bandyti, tikrinti) — santykinis tauriojo metalo kiekis lydinio tūkstąntyje svorio dalių. Pvz., praba 900 reiškia, kad 1000 g lydinio yra 900 g gryno aukso.

prabavimo akmuo — liditas (pagal Lydijos, gr. *Lydia*, pavadinimą), juoda, rūgštims atspari uoliena, susidariusi daugiausia iš silicio dioksido (SiO₂) su nedidele molio, anglies ir bitumo priemaiša. Ant ge-

rai nušlifuoti jos paviršiaus su tam tikrų chemikalų pagalba nustatoma tauriojo metalo praba.

Prahos grivna — svorio vienetas (249,49 g). Iš tiek sidabro Kutnos Horos kalykla XIV a. pradžioje kaldino 65—67 apie 3,78 g svorio Prahos grašius↑.

realas (isp. *real* < lot. *nummus regalis* — karališkasis pinigas) — iš pradžių sidabrinė, vėliau varinė moneta ir skaičiavimo vienetas Ispanijoje, XIV a. kaldinta pagal Turo grašio↑ pavyzdį (3,48 g). Nuo XVIII a. — varinės arba biloninės↑ monetos, iki 1864 m. kaldintos ne tik Ispanijoje, bet ir jos kolonijose Amerikoje. Rasta jų ir Lietuvos lobiuose.

reversas (lot. *reversus* — apgręžtas) — atvirkštinė monetos ar medalio pusė.

rublis (rus. *rubit* — kirsti) — nuo XIII a. įsigalėjęs sidabro grivnos↑ (200,4 g) vertės pinigų rusiškas pavadinimas. Apie XV a. vidurį pinigai — sidabro lydiniai nebebuvo liejami, todėl žodis rublis kaip ir altynas↑ tapo skaičiavimo sąvoka ir svorio vienetu. Iš jo būdavo kaldinama 200 dengų↑, o po 1534 m. reformos — 100 kapeikų↑.

1 rublio vertės sidabrinės monetos pirmą kartą buvo išleistos 1654 m., ant monetų pirmą kartą pažymėtas toks nominalas. Tas rublis nebuvo pilnavertis — jame sidabro buvo mažiau negu 100 sidabrinų kapeikų. Faktiškai jis teprilygo 64 kapeikoms, todėl 1655 m. buvo uždraustas. Rusijoje sidabriniai rubliai reguliariai pradėti kaldinti tik nuo 1704 m. Po Spalio socialistinės revoliucijos sidabrinis rublis buvo pirmą kartą išleistas 1921 m.

satyrinės monetos (lot. *satira* < *satura* — mišinys, krašinys, pajuokiamasis meno kūrinys) — monetos su

ką nors išjuokiančiais, pašiepiančiais, šiaip šmaikščiais užrašais ar piešiniais. Pvz., Vokietijos XVI—XVII a. monetos: popiežiaus priešo taleris, maištinkų taleris, melo taleris, vapsvų taleris ir pan. 3 grašių vertės moneta su satyriniu užrašu *QVI HABITAT IN COELIS IRRIDEBIT EOS* (Gyvenantis danguje juoksis iš jų) 1565—1566 m. buvo kaldinama ir Vilniaus kalykloje.

sfragistika (gr. *sphragis* — antspaudas) — pagalbinė istorijos mokslo disciplina, tirianti antspaudus.

skudas (it. *scudo* — skydas) — 1. Italijos sidabrinė moneta, kaldinta nuo XVI iki XIX a. Talerio↑ dydžio sidabrinis skudas (33,5 g) pirmą kartą išleistas Milane 1551 m. Vėliau kaldintas įvairiose Italijos vietose kiek mažesnio svorio. Nuo XVI a. sidabrinis skudas — Vatikano pinigas. 2. Auksinį skudą (it. *scudo di oro*) pirmą kartą 1495 m. nukaldino Neapolio ir Sicilijos karalius Karolis VIII (1495—1496). XVI—XVII a. ši moneta buvo leidžiama Genujoje, Mantujoje, Venecijoje, Vatikane.

solidas (lot. *solidus* — tvirtas, masyvus): 1. auksinė 4,55 g moneta, apie 309 m. vietoje nupigusio aureuso↑ įvesta Romos imperatoriaus Konstantino I (306—337). Dėl aukštos prabos↑, kuri beveik nepakito net iki 1453 m., solidas buvo visoje Europoje vertinamas pinigas, turėjęs įtakos įvairių valstybių pinigų sistemai. 2. auksinė Frankų valstybės moneta, iš pradžių buvusi romėniško solido svorio, o nuo 584 m. — 3,88 g. 3. Nuo XVI a. Europoje taip vadinta prasto sidabro moneta, įvairiose valstybėse buvusi skirtingo svorio, o nuo XVII—XVIII a. — biloniniai ir variniai menkaverčiai pinigėliai. 4. Nuo

XVI a. Europoje taip buvo vadinami sidabriniai, o vėliau — variniai šilingai†. Lotyniškas pavadinimas solidas buvo kaldinamas Vokietijos, Lietuvos, Lenkijos, Prūsijos ir kt. šilingų legendose†.

stateris — (gr. *statēr*) senovės Graikijos svorio vienetas, lygus 1/50 minos, nuo VI a. p. m. e. — moneta, kaldinta iš aukso, elektrono† ir sidabro. Svoris įvairiais laikais ir įvairiose vietose svyravo nuo 8 iki 16 g. Atėnuose sidabrinis stateris prilygo 4 drachmoms†, auksinis — 20 sidabrinų staterių.

šilingas (angl. *shilling*, vok. *Schilling*, got. *skillinggs* < lot. *solidus*): 1. Bizantijos auksinės monetos — solido† ar aureuso† germaniškas pavadinimas. 2. Nuo Karolingų laikų (VIII—IX a.) iki XIV a. — pinigų skaičiavimo vienetas. Iš pradžių šilingą sudarė 40 denarų†, o nuo 743 m. tik 12. 3. Nuo XIV a. antros pusės — moneta. Sidabrinis šilingas, o vėliau ir bilonus† kaldino įvairios Vokietijos valstybės bei Kryžiuočių ordinas. Lietuvoje dažniausiai randama XVII a. lietuviškų, lenkiškų ir švedišκών Rygoje kaldintų sidabrinų ir biloninių šilingų. Metalas, svoris ir vertė įvairiose vietovėse buvo labai nevienodas. 4. Angliška 9,33 g (8,68 g gryno sidabro) moneta, 1/20 svoro dalis, pradėta kaldinti 1504 m. Henriko VII (1485—1509). 1816 m. jos svoris sumažėjo iki 5,655 g (5,23 gryno sidabro). 1920—1946 m. — pusiau sidabrinė moneta, nuo 1946 m. iki dabar kaldinama iš vario ir nikelio lydinio.

taleris (vok. *Taler Joachimstal*, miestas sen. Čekijoje) — stambi 29 g sidabro moneta, kaip auksinio guldeno† ekvivalentas 1486 m. pradėta kaldinti Tirolio erchercogo Žygimanto (1439—1496). Ji prilygo aukso

guldeniui, t. y. 60 kreicerių, todėl buvo vadinamas guldengrašiu (vok. *Guldengroschen*) arba guldineriu (vok. *Guldiner*). 1519 m. 28 g svorio sidabriniai guldenai pradėti kaldinti Joachimstalyje (dab. Joachimovas, CSR). Iš pradžių jie vadinti joachimstaleriais, o vėliau sutrumpintai — taleriais.

taurieji metalai — auksas, sidabras, platina ir jų lydiniai. Šie metalai yra gražūs, atsparūs cheminių medžiagų ir atmosferos poveikiui, tačiau minkšti ir gamtoje aptinkami retai. Todėl turi būti maišomi su kitais, kietesniais metalais. Dėl savo retumo ir gavybos brangumo dar vadinami brangiaisiais.

testonas (it. *testone* < *testa* — galva): 1. 9,65 g (9,28 g gryno sidabro) 1 1/2 liros† vertės labai dailios ir meniškos monetos, pirmą kartą išleistos Milano hercogo Galeato Marijos Sforcos (1466—1484), pamėgdžijant Venecijos dožo Trono liras†. Netrukus paplito kitose šalyse — Prancūzijoje (*teston*), Pietinėje Vokietijoje ir Šveicarijoje (*Dicken*), Škotijoje (*testoon*). Kaldintos iki Ispanijos karaliaus Pilypo II (1556—1598) laikų. 2. 9,65 g (8,85 g gryno sidabro), nuo 1576 m. 9,46 g (7,29 g gryno sidabro) monetos, kaldintos Prancūzijoje nuo XV a. vidurio, pamėgdžijant itališkus testonus.

LIETUVIŠKŲ IR LIETUVOJE RANDAMŲ MONETŲ LEGENDOS¹⁰

A Berlyno monetų kalyklos (1750—1947 ir VDR nuo 1949 m.) ženklas

A/rchi/ — arki-

ABB/as/ — abatas

ALBER/tus/ D/ei/ G/ratia/ MAR/chio/ BRAN/denburgensis/ DVX PRVS/siae/ — Albertas, iš dievo malonės Brandenburgo markgrafas, Prūsijos hercogas

ALBERTVS ET ELISABET DEI GRATIA // ARCHID/uces/ AVST/riae/ DVCES ET BRAB/antiae/ — Albertas ir Elžbieta, iš dievo malonės Austrijos erchercogai ir Brabantio hercogai

ANG/liae/ — Anglijos

ARCHID/ux/ — erchercogas

ARCHIEP/iscopus/ — arkivyskupas

AR/ma/ DOMI/norum/ SLI/ckorum/ ST-E/phani/ (ar *ST/ephani/*)
E/t/FRA/trum/ CO/mitum/ D/e/ BA/ssano/ Ponų Šlikų Stepono ir brolių grafų De Basano skydas

ARG/entea/ — sidabro

AS — Stokholmo kalyklos 1684—1699 m. monetų meistro Anderso Striomerio (*Anders Strömmer*) inicialai

AT — Bydgoščio 1663—1667 m., Krokuvos 1661 m., Lvovo 1663 m., Opolės 1657 m., Poznanės 1650—1659 m., Vschovos 1650—1655 m. kalyklų nuomininko Andriaus Timfo (*Andreas Tymph*) inicialai

AU/gustus/, *AUGUST/us/* — Augustas

AVRE/a/ — aukso

AVST/riae/ — Austrijos

¹⁰ Daugiausia lotyniškos. Vokiškos pažymėtos santrumpa *coh.*

B — Bydgoščio 1598—1601 m. ir Breslau (Vroclavo) 1750—1825 m. kalyklų ženklas

E/randenburgensis/ — Brandenburgo

BA — Karaliaučiaus kalyklos 1685—1686 m. monetų meistro Bastiano Altmano (*Bastian Allmann*) inicialai

BELG/iae/ — Belgijos, Nyderlandų

BO/emiae/, *BOEMIE* — Cekijos

BORUSSIA — Prūsija

BRAB/antiae/ — Brabantio

BRAN/denburgensis/ — Brandenburgo

BRE/gensis/ — Brigo

BVRG/jundiae/ — Burgundijos

C — Klėvės kalyklos 1751—1806 m. ženklas

C/leve/ — Klėvė

CAROLVS GVSTAV/us/ D/ei/ G/ratia/ R/ex/ S/veciae/ — Karolis Gustavas, iš dievo malonės Svedijos karalius

CAROLVS V ROM/anorum/ IMP/erator/ // R/ex/ ARAGO/num/ VTRIVS/que/ SI/ciliae/ — Karolis V, Romos imperatorius, Aragono bei Sicilijos karalius

CG — Karaliaučiaus kalyklos 1700—1707, 1709—1717, 1713—1726 m. monetų meistro Kasparo Gelharo (*Caspar Geelharr*) inicialai

CHRISTINA D/ei/ G/ratia/ R/egina/ S/veciae/ — Kristina, iš dievo malonės Svedijos karalienė

CHVRF/ürstus/ — kurfiurstas

CIVI/tatis/ — miesto

COMES — grafas

COM/m/V/nis/ — bendras

CONCORDIA RES PARV/a/E CRESCVNT — Santarvėje maži didžiais tampa

CONFIDENS D/omi/NO NON MOVETVR — Tikintis Viešpatį nenugalimas

CONFOE/deratorum/ — jungtinių

D — Miuncheno kalyklos (nuo 1872 m.) ženklas

D/ei/ — dievo

D/ucatus/ — kunigaikštystė

D/ux/ — hercogas, kunigaikštis

DAT PRETIUM SERVATA SALVS // POTIOR Q|am| 3 METALO EST — Išgelbėta /šėvynės/gerovė triskart brangesnė nei metalas

D|ei| G|ratia| — iš dievo malonės

DOMINVS PROTECTOR MEVS — dievas mano globėjas

E — Karaliaučiaus kalyklos 1751—1798 m. ženklas

E|lector| — elektorius, Šventosios Romos imperijos kurfiurstas

EPIS|copus| — vyskupas

ET — ir

F — Vschovos (vok. Fraustadt) kalyklos Lenkijoje 1598—1601 m. ženklas

FRAN|ciae| — Prancūzijos

FRID|ericus| III D|ei| G|ratia| M|archio| B|randenburgensis| S|acri| R|omani| I|mperiū| A|rchi| C|amerarius| E|lector| — Frydrichas III, iš dievo malonės Brandenburgo markgrafas, Šventosios Romos imperijos arkikamerarijus bei elektorius

FRIDERI|cus| D|ei| G|ratia| DVX SLES|iae| LEG|eniczensis| BRE|gensis| — Frydrichas, iš dievo malonės Silezijos, Lignicos ir Brigo kunigaikštis

FRID|ericus| WILH|elmus| D|ei| G|ratia| M|archio| B|randenburgensis| S|acri| R|omani| Imperiū| A|rchi| C|amerarius| E|lector| — Frydrichas Vilhelmas, iš dievo malonės Brandenburgo markgrafas, Šventosios Romos imperijos arkikamerarijus bei elektorius

G — Ščecino kalyklos 1753—1806 m. ženklas

G|naden| — vok. malonės

G|ratia| — malonės

GBA — Lvovo kalyklos 1660—1662 m. nuomininko Džiovanio Batistos Amurečio (Giovani Baptista Ammureti) inicialai
GE|orgius| WI|lhelmus| MAR|chio| BR|andenburgiae| S|acro| R|omani| I|mperiū| EL|lector| — Georgas Vilhelmas, Brandenburgo markgrafas, Šventosios Romos imperijos elektorius
GEL|riae| — Gelderno

GEORG|ius| WILHELMŪ|s| V|on| G|ottes| G|naden| M|arkgra|f| ZU BRAN|denburg| // D|es| H|eiligen| R|ömischen| R|eichs| ERT|z| C|ämmerer| U|nd| CHURF|ürst| I|n| P|reussen| Z|u| G|üllich| C|leve| B|erg| H|ercog| — vok. Georgas Vilhelmas, iš dievo malonės Brandenburgo markgrafas, Šven-

tosios Romos imperijos arkikamerarijus ir kurfiurstas, Prūsijos, Julicho, Klevės, Bergo hercogas

GFH — Kauno, Marienburgo (Malborko), Olivos kalyklų 1663—1666 m. administratoriaus Georgo Frydricho Horno (Georg Friedrich Horn) inicialai

GOT|horum| — gotų

GROS|sus| — grašis

GROS|sus| AR|genteus| SEX|duplus| REG|ni| POL|oniae| — Lenkijos karalystės sidabrinis šešiagrašis

GROS|sus| ARG|enteus| TRI|plex| R|egni| POL|oniae| — Lenkijos karalystės sidabrinis trigrašis

GROSS|us| COMV|nis| TERR|arum| PRVS|siae| — grašis, galojantis visose Prūsijos žemėse

GROSSI PRAGENSĖS — Prahos grašiai

GROSSVS CIVI|tatis| GEDANEN|sis| — Gdansko miesto grašis

GVS|tauus| ADO|lphus| D|ei| G|ratia| R|ex| S|veciae| — Gustavas Adolfas, iš dievo malonės Švedijos karalius

GZ — Stokholmo kalyklos 1722—1723, 1730—1738 m. monetų meistro Georgo Cedrico (Georg Zedritz) inicialai

H|eiligen| — vok. šventosios

H|erzog|. HER|zog| — vok. hercogas

HILARITAS VNIVER|sa| — visuotinė linksmybė

HILDES|heim| — Hildesheimas

HISP|aniarum| — ispanų

HKPL — 1662—1672 m. Lietuvos išdininko Jeronimo Kiršėnšteinio (Hieronim Kirszenstein podskarbi litewski) inicialai

HM — Stokholmo kalyklos 1738—1762 m. monetų meistro Hanso Malmbergo (Hans Malmberg) inicialai

HOL|landiae| — Olandijos

H|ae| R|ed| I|tarius| — paveldėtojas

HS — Karaliaučiaus kalyklos 1674—1677, 1679—1685, 1687, 1693—1694 m. monetų meistro Henriko Ziverto (Heinrich Sievert) inicialai

HZ — Stokholmo kalyklos 1700—1706 m. meistro Henriko Cedrico (Heinrich Zedritz) inicialai

I|mperiū| — imperijos

I|n| — tot. prielinksnis su Acc. reiškiantis kryptį, su Abl. — vieta

IMP|erator| — imperatorius

IN DEO SPES MEA — mano viltis dievas

INDIAR/um/ — indėnų

IO/annes/ — Jonas

IO/annes/ CASIM/irus/ D/ei/ G/ratia/ REX PO/loniae/
SV/eciae/ M/agnus/ D/ux/ L/ituaniae/ — Jonas Kazimieras, iš
dievo malonės Lenkijos /ir/ Svedijos karalius, Didysis Lietu-
vos kunigaikštis

IOAN/nes/ III D/ei/ G/ratia/ REX POL/oniae/ M/agnus/ D/ux/
L/ituaniae/ R/ussiae/ P/russiae/ — Jonas III, iš dievo malo-
nės Lenkijos karalius, Didysis Lietuvos, Rusijos, Prūsijos ku-
nigaikštis

IVSTVS EX FIDE VIVIT — Teisusis tikėjimu gyvas

J — Hamburgo monetų kalyklos (nuo 1875 m.) ženklas

K — Krokuvos monetų kalyklos 1598—1607, 1680 m. žen-
klas

KB — Kremnicos (anksčiau *Kormocz Banya*) nuo XVI a. pir-
mo ketvirčio iki XVIII a. vidurio ženklas

L — Liublino kalyklos 1598—1601 m. ženklas

L/ituaniae/ — Lietuvos

LC — Stokholmo kalyklos 1706—1722 m. meistro Lorenzo Ka-
relbergo (*Lorentz Careelberg*) inicialai

LEG/jeniczensis/ — Legnicos

LIT, LITV, LITVA/niae/ — Lietuvos

LIVON/iae/ — Livonijos

LVDVICVS PRIM/us/ D/ei/ GRACIA REX BOEMIE —
Liudvikas Pirmasis, iš dievo malonės Cekijos karalius

M — Marienburgo kalyklos 1598—1601 m. ženklas

M/agnus/ — didysis

M/archio/ — markgrafas

MA/soviae/ — Maskvos

MAGIST/er/ — magistras

MO/netā/ — moneta

MON/eta/ ARG/entea/ PRO/vinciae/ CONFO/derati/ BELG/iū/
GEL/riae/ — sidabrinė Nyderlandų jungtinių provincijų Gelder-
no moneta

MON/eta/ NO/va/ REG/ni/ SVE/ciae/ — Svedijos karalystės
nauja moneta

MON/eta/ NOV/a/ ARG/entea/ PRO/vinciae/ CONFO/derati/
BELG/iū/ COM/itatus/ ZEL/andiae/ — Nyderlandų jungtinių
provincijų Zelandijos grafystės nauja sidabrinė moneta

MON/eta/ NOV/a/ LIVON/iae/ — Livonijos nauja moneta

MONE/ta/ NO/va/ DVC/atūs/ PRVS/siae/ — Prūsijos hercogys-
tės nauja moneta

MONE/ta/ NO/va/ REG/ni/ POLO/niae/ — Lenkijos karalys-
tės nauja moneta

MONE/ta/ NOVA REIP/ublicae/ HILDES/heim/ — Hildesheimo
respublikos nauja moneta

MONE/ta/ NOV/a/ ARG/entea/ REG/ni/ POL/oniae/ — Lenki-
jos karalystės nauja sidabrinė moneta

MONETA ALBERTI // REGIS POLONIAE — Lenkijos kara-
liaus Alberto (Olbrachto) moneta

MONETA D/omi/NORVM PR(VCI)/Prussiae/ — Prūsijos val-
dovų moneta

MONETA CASIMIRI // REGIS POLONIE — Lenkijos kara-
liaus Kazimiero moneta

MONETA MAGNI DVCAT/us/ LITVA/niae/ — Lietuvos Di-
džiosios Kunigaikštystės moneta

MONETA SIGISMVNDI // REGIS POLO/niae/ — Lenkijos ka-
raliaus Žygimanto moneta

NEAP/olis/ — Neapolis

NEC NO/n/ — taip pat ir

NG — Poznanės kalyklos 1660—1662 m. administratoriaus Mi-
kalojaus Gilio (*Nicolaus Gilli*) inicialai

NO/n/ — žr. NEC NO/n/

NO/va/ — nauja

P — Poznanės kalyklos 1598—1601 m. ženklas

PHIL/ippus/ III D/ei/ G/ratia/ HISP/aniarum/ ET INDIAR/um/
REX // ARCHID/ux/ AVST/riae/ DVX BVRG/undiae/ BRAB
/antiae/ — Pilypas IV, iš dievo malonės, ispanų ir indėnų
karalius, erhercogas, Burgundijos ir Brabanto hercogas

PHILIP/pus/ R/ex/ ANG/liae/ FR/anciae/ NEAPOL/īs/ PR/in-
ceps/ HIS/pantorus/ — Pilypas, Anglijos, Prancūzijos /ir/ Nea-
polio karaliaus, Ispanijos valdovas

PHILIP/pus/ REX ARAGON/um/ VTRI/usque/ SICIL/iae/ ET
HIERVSAL/ymorum/ — Pilypas, Aragono beigi Sicilijos ir
Jeruzalės karalius

POL/oniae/ — Lenkijos

PR/inceps/ — kunigaikštis, valdovas

PRUS/siae/ — Prūsijos

Q/am/ — negu

R/eihs/ — vok. Reicho

R/lex/ — karalius
R/oman/ — Romos
REG/ina/ — karalienė
REG/ni/ — karalystės
REIP/ublica/ — respublikos
RIGE/nsis/ — Rygos
ROM/anorum/ — romėnų
*RVDOL/phus/ II ROM/anorum/ IMP/erator/ SEM/per/ AV/gus-
tus/* — Rudolfas II, Didysis Romos imperatorius
RVS/siae/ — Rusijos

S/acri/ — Sventosios
S/axonia/ — Saksonijos
SA/mogilia/ — Žemaitijos
SD — Karaliaučiaus kalyklos 1695—1699 m. monetų meistro
Zigmundo Danieso (*Siegmund Dannies*) inicialai
SEM/per/ — visada, nuolat
SEX/duplex/ — (netaisykl.) šešiagubas
*SIG/ismundus/ III D/ei/ G/ratia/ REX PO/loniae/ M/agnus/
D/ux/ L/ituaniae/* — Zigmantas III, iš dievo malonės Lenkijos
karalius, Didysis Lietuvos kunigaikštis
*SIG/ismundus/ III D/ei/ G/ratia/ REX POL/oniae/ M/agnus/
D/ux/ L/ituaniae/ R/ussiae/ PR/ussiae/* — Zigmantas III, iš
dievo malonės Lenkijos karalius, Didysis Lietuvos, Rusijos,
Prūsijos kunigaikštis
*SIGIS/mundus/ I REX PO/loniae/ DO/mnus/ TO/lius/ PRVS
/siae/* — Žygimantas I, Lenkijos karalius, visos Prūsijos val-
dovas
SIGISMVND/us/ PRIM/us/ REX POLONIE — Žygimantas Pir-
masis, Lenkijos karalius
SILES/iae/ — Silezijos
STEP/hanus/ — Steponas
SUPREMUS DUX IN PRUSSIA — Didysis Prūsijos kunigaikš-
tis
SUUM CUIQUE — kiekvienam savo

TERR/arum/ — žemių
SV/eciae/ — Švedijos
TLB — Bydgoščio, Bresto, Krokuvos, Ujazdovo, Vilniaus ka-
lyklų XVII a. nuomininko Tito Livijaus Boratinio (1617—
1681) inicialai
TO/tius/ — viso(s)
TRA/iectum/ — Utrechtas (provincija)

TRA/nsilvaniae/ — Transilvanijos
TRAN/sissulania/ — Overiselis (provincija)
TRIP/lex/ — trigubas
TT — Bydgoščio kalyklos 1660—1662 m. nuomininko A. Tim-
fo brolio Tomašo Timfo (*Tomasz Tymph*) inicialai

U/nd/ — vok. ir
V — Vilniaus kalyklos XVI—XVII a. ženklas
V/on/ — vok. iš
VAN/dalorum/ — vandylių
VERB/um/ DOMI/ni/ MANET IN ETERN/um/ — Viešpaties
žodis išlieka per amžius

WENCEZLAUS SECUNDVS DEI GRATIA REX BOEMIE —
Vaclavas Antrasis, iš dievo malonės Čekijos karalius
WESTFRI/sia/ — Vakarų Fryzija
WI/helmus/ — Vilhelmas

ZEL/andiae/ — Zelandijos (provincija)

СПБ — Sankt Peterburgo kalyklos 1724—1796 ir 1805—
1914 m. ženklas

LIETUVIŠKŲ IR LIETUVOJE RANDAMŲ MONETŲ ŽENKLAI

LIETUVOS

Lietuvos išdininkų herbai

Jono Hlebavičiaus (1580—1583)

Teodoro Tiškevičiaus (1585—1586, 1589—1590)

Demetijaus Chaleckio (1590—1598)

Andriaus Zavišos (1598—1603)

Jeronimo Volavičiaus (1603—1618)

Kristijono Naruševičiaus (1618—1631)

Mikalojaus Tryznos (1635—1639) ir
Mykolo Gedeono Tryznos (1648—1652)

Vincento Gonsevskio (1652—1662)

Jeronimo Kiršenšteino (1662—1676)

J. Kiršenšteino herbo fragmentas

Benedikto Sapiegos (1676—1703)

Liudviko Pociejaus (1703—1709)

Kiti herbai

Vilniaus kalyklos valdytojo Gabrieliiaus Tarlos (1562—1565)

Krokuvos vaivados ir Tikocino kalyklos prižiūrėtojo
Stanislovo Myškovskio (1566)

Lietuvos kanclerio Leono Sapiegos (1585, 1590—1591)

Lietuvos raštininko ir rūmų išdininko Motiejaus Voinos (1589)

Nežinomo Vilniaus kalyklos valdytojo (1695—1696)

LDK Žemės išdo administratoriaus Adomo Mykolo
Sakavičiaus (1659—1661)

LDK Žemės išdo administratoriaus Jurgio Belazaro
(1663—1665)

Vilniaus kalyklos monetų meistrų

Motiejaus Silingo (1536)

Danieliaus Kostè (1596—1597)

Simono Lidmano (1597—1599)

Hanso Štjupelio (1612—1618)

Vilniaus kalyklos
penkialapis žiedas (1554, 1557)

ragotinė (1599—1600)

trilapis (1580—1585)

vienalapis (1581—86, 1589—91)

dvilapis (1579, 1581—1582)

trilapis (1589—1591)

šešiakampė žvaigždutė (1617—1618)

LENKIJOS

Lenkijos išdininkų herbai

Mikalojaus Sidlaviškio (1516—1532)

Jono Firlėjaus (1590—1609)

Mikalojaus Danilavičiaus (1616—1624)

Hermano Ligenzos (1624—1632)

Jono Kazimiero Krasinskio (1659—1668)

Andriaus Morštyno (1668—1683)

Kiti herbai

Batorų herbas — trys vilko iltys

Vazų herbas — javų pėdas

Sobieskių herbas — krūtinės šarvai

RYGOS KALYKLOS

monetų meistro Henriko Vulfo (1588—1609)

monetų meistro Oto fon Mepeno (1609—1621)

Rygos miesto herbas

PRUSIJOS

Hohencolernų herbas

Karaliaučiaus kalyklos vardeino Ernesto Pfalero (1619—1646) ženklas

SVEDIJOS

kalykų meistrų

Elbiugo — Marsilijaus Filipseno (1628—1635)

Rygos — Henriko Jegerio (1647—1656)

Stokholmo — Abrahamo Koko (1665—1668)

Stokholmo — Kristoferio Konrado (1669—1672)

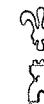
ISPANIJOS NYDERLANDŲ

Antverpeno kalyklos

Briuselio kalyklos

NYDERLANDŲ JUNGTINIŲ PROVINCIJŲ

Gelderno provincijos

Zelandijos provincijos Midelburgo kalyklos

REKOMENDUOJAMOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Aleksiejūnas V. Pirmosios lietuviškos kaltinės monetos // Archeologinės ir numizmatinės medžiagos komplektavimas.— V., 1983.— P. 56—58.
- Banach A. Zbierajmy pieniądze.— Kraków, 1970.
- Cywiński H. Dziesięć wieków pieniądza polskiego.— Warszawa, 1987.
- Czapski E. H. Catalogue de la collection des monnaies et médailles polonaises.— Petersbourg—Kraków, 1871—1916.— T. 1—5.
- Daukšas K. Kuo valyti sidabrinės monetas? // Mokslas ir gyvenimas.— V., 1966.— Nr. 2.— P. 36.
- Duksa Z. Lietuviški pinigėliai // Mokslas ir gyvenimas.— V., 1986.— Nr. 8.— P. 32—33.
- Duksa Z. Lietuvos TSR Istorijos-etnografijos muziejaus XVII a. monetų lobiai // Muziejai ir paminklai.— V., 1969.— P. 35—48.
- Duksa Z. Lietuvos TSR Istorijos-etnografijos muziejaus XVII—XVIII a. monetų lobiai // Muziejai ir paminklai.— V., 1970.— P. 64—76.
- Duksa Z. Pinigai ir jų apyvarta // Lietuvių materialinė kultūra IX—XIII amžiuje.— V., 1981.— T. 2.— P. 83—129.
- Duksa Z. Senieji Lietuvos pinigai. Parodos katalogas. Lietuvos TSR Istorijos ir etnografijos muziejus.— V., 1970.
- Duksa Z. Senovinių pinigų tvarkymas mokyklos muziejuje // Į pagalbą kraštotyrininkams.— V., 1968.— P. 65—67.
- Fassbender D. Lexikon für Münzsammler.— Reinbek bei Hamburg.— 1983.
- Fassbender D. Münzen. Was ein Sammler wissen muss.— Frankfurt am Main, 1978.
- Fengler H., Gierow G., Unger W. Transpress Lexikon Numismatik.— Berlin, 1982.
- Gumowski M. Mennica wileńska w XVI i XVII wieku.— Warszawa, 1921.
- Gumowski M. Monety polskie.— Warszawa, 1924.
- Gumowski M. Numizmatyka litewska wieków średnich.— Kraków, 1920.
- Gumowski M. Podręcznik numizmatyki polskiej.— Kraków, 1914.
- Hlinka B., Radoměský P. Peníze celého světa.— Praha, 1987.
- Judinas A., Sučkovas V. Chemija buityje.— V., 1981.
- Jurgutis V. Pinigai.— Kaunas, 1938.
- Kačkowski T. Tysiąc lat monet polskiej.— Kraków, 1974.
- Karazija P. Aluonos Sklėrių ir Krūminių monetų lobiai // Vytauto Didžiojo Kultūros muziejaus metraštis.— Kaunas, 1941.— T. 1.— P. 65—134.
- Karazija P. 1930 m. Vilniaus lobis.— Vilnius, 1932.
- Kareckas J. Lietuvos metaliniai pinigai XIV—XVII a. // Lietuvos aidas.— Kaunas, 1936.— Nr. 275.— P. 4.
- Karys J. Nepriklausomos Lietuvos pinigai.— New York, 1953.
- Karys J. Numizmatika.— Putnam, Connecticut, 1970.
- Karys J. Senovės lietuvių pinigai.— Bridgeport, Connecticut, 1959.
- Karys J. Truputis žinių apie monetas // Trimitas.— Kaunas, 1936.— Nr. 23 (808).— P. 543—544.
- Karys J. Vilnius — Lietuvos finansų politikos centras // Mūsų Vilnius.— Kaunas, 1936.— Nr. 8 (202).— P. 127—128.
- Karys-Kareckas J. Lietuvos pinigai ligi Vytauto Didžiojo mirties // Trimitas.— Kaunas, 1940.— Nr. 27 (1020).— P. 669—670.
- Karys-Kareckas J. Lietuvos pinigai viduramžiais ir vėliau // Naujoji Romuva.— Kaunas, 1936.— Nr. 42.— P. 817—820.
- Kopicki E. Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych.— Warszawa, 1974, 1976, 1978, 1985, 1986.— T. 1, 2, 3, 9.
- Kowalski M. Vademecum kolekcjonera monet i bankno-

tów.— Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź, 1988.
Kudaba C. Svenčionių krašto bitė // Kultūros barai.— V., 1966.— Nr. 7.— P. 20—22.
Marco J. Jak sbírat mince.— Praha, 1972.
Michelbertas M. Papildomi duomenys apie Romos monetų radinius Tarybų Lietuvos teritorijoje // Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija.— V., 1978.— T. 18(1).— P. 83—93.
Michelbertas M. Prekybiniai ryšiai su Romos imperija // Lietuvos gyventojų prekybiniai ryšiai I—XIII a.— V., 1972.— P. 5—125.
Račkus A. M. Lietuvos numizmatikos bruožai // Naujoji Romuva.— Kaunas, 1937.— Nr. 12 (322).— P. 265—267.
Račkus A. M. Žinynas apie Lietuvos numizmatiką.— Chicago, 1965.— T. 1.
Szwaagrzyk J. A. Pieniądz na ziemiach polskich X—XX w.— Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1973.
Terleckas V. Kaip buvo nugalėtas muštinis // Mokslas ir gyvenimas.— V., 1986.— Nr. 12.— P. 30—31.
Terleckas V. Lito įvedimas Vilniaus krašte // Mokslas ir gyvenimas.— V., 1988.— Nr. 9.— P. 34.
Terlecki W. Od denara do złotych.— Warszawa, 1963.
Tyszkiewicz J. Skorowidz monet litewskich.— Warszawa, 1875.
Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuviai IX—XII amžiais.— V., 1970.
Volteris E. Kauno minckabinetas (Lietuvos pinigai) // Pliustruotoji Lietuva.— Kaunas, 1927.— Nr. 3 (56).— P. 17—19.
Žilėnas V. Apie numizmatikos lobių tvarkymą // Muziejai ir paminklai.— V., 1966.— P. 31—32.
Žilėnas V. Povoilo Karazijos numizmatikos kolekcija // Literatūra ir menas.— V., 1977.— Nr. 46.
Брабич В. М. Путешествие с древней монетой. — Л., 1969.
Васильева О. В. Чистка древних монет из нумизматических коллекции // Прошлое нашей Родины в памятниках нумизматики. — Л., 1977. — С. 209—212.
Векслер А., Мельникова А. Московские клады. — М., 1988.

Воронов Ю. П. Страницы истории денег. — Новосибирск, 1986.
Головинъ Н. Н. Собиратель монетъ. — С.-Петербургъ. 1904.
Даркевич В. Очистка монет // Наука и жизнь. — М., 1971. — № 2. — С. 126—127.
Елизаветин Г. Деньги. — М., 1965.
Зварич В. В. Нумизматический словарь. — Львов, 1980.
Котляр Н. Ф. Кладонисательство и нумизматика. — Киев, 1974.
Кучеренко Е. Н., Мошнягин Д. И. Нумизматика в школе. — М., 1968.
Максимов М. М. Очерк о золоте. — М., 1988.
Максимов М. М. Очерк о серебре. — М., 1981.
Пронштейн А. П., Кияшко В. Я. Вспомогательные исторические дисциплины. — М., 1973.
Рябцевич В. Н. О чем рассказывают монеты. — Минск, 1977.
Спасский И. Г. Русская монетная система. — Л., 1970.
Стороженко В. Самая мелкая мелочь. — М., 1972.
Твоя коллекция. — М., 1963.
Уздеников В. В. Монеты России 1700—1917. — М., 1985.
Фёдоров Д. Монеты Прибалтики XIII—XVIII столетий. Определитель монет. — Таллин, 1966.
Фёдоров-Давыдов Г. А. Монеты рассказывают. — М., 1981.
Фёдоров-Давыдов Г. А. Монеты свидетели прошлого. — М., 1985.
Фенглер Х., Гироу Г., Унгер В. Словарь нумизмата. — М., 1982.
Щелоков А. А. Монеты СССР. — М., 1986.
Щелоков А. А. Свидетели истории. — М., 1987.

PANAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Ahlström B., Almer Y., Hemmingsson B. Sveriges Mynt 1521—1977.—Stockholm, 1976.
- Ahlström B., Almer Y., Jonsson K. Sveriges Besittningsmynt.—Stockholm, 1980.
- Babelon J. La numismatique antique.—Paris, 1970.
- Białkowski A., Szweycer T. Monety ostatnich Jagiellonów.—Warszawa, 1975.
- Caspar H. In meiner Münz schlag ich gericht... Münztechnik auf historischen Bilddokumenten.—Berlin, 1974.
- Caspar H. Münztechnik auf Münzen und Medaillen.—Berlin, 1984.
- Chomiński W. Skorowidz monet polskich.—Lwów, 1929.
- Craig D. W. Coins of the world 1750—1850.—Racine—Wisconsin, 1976.
- Davenport J. European Crowns 1484—1600.—Frankfurt am Main, 1977.
- Delmonte A. Le Bénélux d'argent.—Amsterdam, 1967.
- Delmonte A. Le Bénélux d'or.—Amsterdam, 1964.
- Den kongelige Mønt — og Medaillesamling 1781—1981 — Nationalmusset.—København, 1981.
- Deutsche Taler vom Dreissigjährigen Krieg bis zum Ende der Talerprägung. Hrsg. Deutsche Bundesbank.—Frankfurt am Main, 1967.
- Deutsche Taler von den Anfängen der Talerprägung bis zum Dreissigjährigen Krieg. Hrsg. Deutsche Bundesbank.—Frankfurt am Main, 1966.
- Dietzel H. Die Münzen des Königreichs Preussen ab 1701.—Berlin (West), 1974.

- Duksa Z. Nieznana odmiana portugala litewskiego z r. 1562 // Biuletyn numizmatyczny.—Warszawa, 1980.—Nr. 5 (153).—P. 96—97.
- Duksa Z. Skarby monetarne na Litwie // Biuletyn numizmatyczny.—Warszawa, 1982.—Nr. 10 (178).—P. 192—193.
- Duksa Z. Wiadomości o znaleziskach skarbów monet na Litwie na podstawie donesień prasowych z lat 1951—1971 // Wiadomości numizmatyczne.—Warszawa, 1973.—T. 3 (65).—P. 167—176.
- Ehrend H. Karl Wilhelm Becker — ein genialer Münzfälscher.—Speyer, 1970.
- Ehrend H. Von Zahlenzeichen auf Münzen.—Speyer, 1973. 1975.
- Förschner G. Die ersten Münzen gab es in Lydien // Geldgeschichtliche Nachrichten.—Frankfurt am Main, 1977.—Nr. 61.—P. 225.
- Förschner G. Gussformen für Fälschungen aus römischer Zeit // Geldgeschichtliche Nachrichten.—Frankfurt am Main, 1974.—Nr. 43.—P. 214.
- Friedberg R. Gold coins of the world. Complete from 600 A. D. to the present.—New York, 1971.
- Fuchs W. Münzfälscher und einige Ihrer Erzeugnisse // Geldgeschichtliche Nachrichten.—Frankfurt am Main, 1982.—Nr. 87.—P. 21—28.
- Galster G. Mønt.—København, 1973.
- Geld. Edition Deutsche Bank.—Frankfurt am Main, 1982.
- Gelder H. E. De Nederlandse munten.—Utrecht—Antwerpen, 1970.
- Graser W. Münzen.—München, 1983.
- Grasser W. Münzen des Altertums.—München, 1978.
- Grasser W. Münzen des Mittelalters und der Neuzeit.—München, 1976.
- Grobicki A. Skarby na dzie mórz.—Gdańsk, 1974.
- Gumowski M. Handbuch der polnischen Numismatik.—Graz, 1960.
- Gumowski M. Hanusz Sztypel — wynalazca maszyny menniczej // Wiadomości numizmatyczne.—Warszawa, 1966.—T. 1 (35).—P. 22—25.

Gumowski M. Wspomnienia numizmatyka.— Kraków, 1965.
Gupieniec A. Włodzimierz v. Richter (wspomnienia pośmiertne) // *Lódzki numizmatyk*.— Łódź, 1968.— Nr. 7—12 (91—96).— P. 24—26.
Haczewska B., Kiersnowski R., Kubiak S., Suchodolski S. Mennictwo średniowieczne.— Kraków, 1984.
Hásková J. Die böhmische Münztechnik in der Zeit des Feudalismus // *Arbeits— und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege*.— Berlin, 1976.— T. 20—21.— P. 559—582.
Haupt W. Oberlausitzer Münzfunde des 16 bis 19 Jahrhunderts.— Leipzig, 1956.
Henrich H., Steguweit W. Alte Taler des Münzkabinetts Gotha // *Museen der Stadt Gotha // Schlossmuseum*.— Gotha, 1983.
Hlinka J., Kraskovská L., Novák J. Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku.— Bratislava, 1968.
Hlinka J. Polské razby v nálezoch mincí na Slovensku // *Zborník Slovenského Národného múzea, História 13*.— Bratislava, 1973.— T. 67.— P. 253—291.
HMZ—Katalóg. Schweiz, Liechtenstein. 15. Jahrhundert bis Gegenwart.— Hiltterfingen, 1977.
Iliescu O. Moneda în România 491—1864.— București, 1970.
Jäger R. Nummotheca Lipsiensis. Münzen und Medaillen aus der Münzsammlung der Universitätsbibliothek // *Karl-Marx Universität*.— Leipzig, 1983.
Janocha H., Lachowicz F. J. Średniowieczna mennica u Starym Drawsku.— Koszalin, 1973.
Jensen Steen J. Numismatisk Opslagsbog.— København, 1974.
Joswig H. Das Geld.— Leipzig—Jena—Berlin, 1968.
Kamiński Cz., Kurpiewski J. Katalog monet polskich 1649—1696 (Jan Kazimierz—Michał Korybut Wiśniowiecki—Jan III Sobieski).— Warszawa, 1982.
Kamiński Cz., Zukowski J. Katalog monet polskich 1697—1733 (Epoka saska).— Warszawa 1980.
Kiersnowski R. Początki pieniądza polskiego.— Warszawa, 1962.

Kiersnowski R. Pradzieje grosza.— Warszawa, 1975.
Kiersnowski R. Zwischen Osten und Westen. Die ältesten litauischen Münzen // *Hikuin*.— Højbjerg, 1985.— T. 11.— P. 281—288.
Koch B. Polskie monety w obiegu pieniężnym Austrii // *Wiadomości numizmatyczne*.— Warszawa, 1985.— T. 3—4 (113—114). P. 217—220.
Kroha T. Frühformen des Geldes. Vorformen der Münze // *Das Fenster*.— Köln, 1976.— Nr. 95.
Kroha T. Lexikon der Numismatik.— Gütersloh, 1977.
Krzyżanowska A. Moneta grecka. Okres helleński i hellenistyczny.— Warszawa, 1972.— T. 1.
Krzyżanowska A. Moneta grecka. Emisje okresu Cesarstwa Rzymskiego.— Warszawa, 1982.— T. 2.
Kunisz A. Mennictwo Cesarstwa Rzymskiego.— Warszawa, 1973.
Kunisz A. Pieniądz Republiki Rzymskiej.— Warszawa, 1973.
Lautz T. Christina von Schweden. Numismatisches Portrait einer Königin // *Das Fenster*.— Köln, 1979.— Nr. 106.
Les monnaies du Mexique a la monnaie de Paris.— Paris, 1976
Mader J. Strafen für Falschmünzer // *Urania*.— Berlin, 1981.— Nr. 7.— P. 4—7.
Mańkowski H. Falszywe monety polskie.— Poznań, 1930.
Męclewska M., Mikołajczyk A. Skarby monet z lat 1500—1649 na obszarze PRL. Inwentarz.— Warszawa, 1983.
Meinhardt G. Gemünzt zu Königsberg. Ein Beitrag zur Münz und Geldgeschichte Ostpreussens.— Leer, 1977.
Mey J. de., Keymeulen A. van. Les monnaies de Brabant (1598—1790).— Bruxelles-Paris, 1974.— T. 3.
Mikołajczyk A. Geneza i rozwój nowożytnej monety polskiej.— Kraków, 1983.
Mikołajczyk A. Einführung in die neuzeitliche Münzgeschichte Polens.— Łódź, 1988.
Mikołajczyk A. Materiały do rejestracji złotych monet polskich w zagranicznych zbiorach muzealnych // *Prace i materiały muzeum Archeologicznego i etnograficznego w Łodzi, seria numizmatyczna i konserwatorska*.— Warszawa—Łódź, 1985.— T. 4.— P. 37—59.

- Mikołajczyk A. Meksyk-pierwsza hiszpańska mennica w Nowym Swiecie // Łódzki numizmatyk.—Łódź, 1976, 1977.—Nr. 1—4 (121—124), 1—4 (125—128).—P. 23—28.
- Mikołajczyk A. Monety stare i nowe.—Warszawa, 1988.
- Mikołajczyk A. Obieg pieniężny w Polsce środkowej w wiekach od XVI do XVIII.—Łódź, 1980.
- Mikołajczyk A. Z dziejów odkryć numizmatycznych w Polsce.—Łódź, 1985.
- Mikołajczyk A. Złote monety w nowożytnych znaleziskach z ziem koronnych // VI sesja numizmatyczna w Nowej Soli. Złota moneta w Polsce. 17—18 listopada 1977.—Nowa Sól, 1980.—P. 50—60.
- Minarovičová E. Portrét na minciach od staroveku po súčasnosť.—Bratislava, 1986.
- Morawiecki L. Początki mennictwa greckiego.—Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź, 1983.
- Mrowiński E. Monety Rygi.—Warszawa, 1986.
- Nau E. Epochen der Geldgeschichte.—Stuttgart, 1972.
- Nemeškal L. Jáchymovská mincovna v prvnj polovině 16 století (1519/20—1561).—Praha, 1964.
- Neumann E. Die Münzen des Deutschen Ordens 1235—1801.—Köln, 1987.
- Niemirycz W. Miedziane szelągi litewskie Jana Kazimierza // Biuletyn numizmatyczny.—Warszawa, 1978.—Nr. 4—5 (132—133).—P. 72—74.
- Niemirycz W. Monety z XV i XVI w. jako podkładki do obijania dachu // Biuletyn numizmatyczny.—Warszawa, 1973.—Nr. 1 (79).—P. 17.
- Nohejlová-Prátová E. Košický poklad. Nález zlatých minci 15—17 století w Košicích r. 1935.—Praha, 1948.
- Nohejlová-Prátová E. Mince a jejich sbírání.—Opava, 1970.
- Nohejlová-Prátová E. Základy numismatiky.—Praha, 1986.
- Olejniczak J. Henryk Mańkowski (1872—1924) // Biuletyn numizmatyczny.—Warszawa, 1974.—Nr. 8 (96).—P. 145—148.
- Olejniczak J. Z dziejów zbieractwa numizmatycznego w Wielkopolsce // Referaty wygłoszone na sesji jubileuszowej 50-lecia założenia Tow. numizmatycznego w Poznaniu oraz 50-lecia Polskiego Tow. Archeologicznego.—Poznań, 1970.—P. 1—6.
- Pastoureau M. Paris: Le Cabinet des Médailles de la Bibliothèque Nationale // Compte rendu.—Wetteren, 1976.—Nr. 23—P. 56—61.
- Platbārzdīs A. Coins and Notes of Estonia, Latvia, Lithuania.—Stockholm, 1968.
- Platbārzdīs A. Die königlich schwedische Münze in Livland. Das Münzwesen 1621—1710.—Stockholm, 1968.
- Poláček A. Zkratky a monogramy na mincích od 15 století.—Praha, 1973.
- Potín V. Einführung in die Numismatik westeuropäischer Länder.—Berlin, 1976.
- Potín V. Monety polskie w zbiorach Ermitażu // Biuletyn numizmatyczny.—Warszawa, 1968.—Nr. 34.—P. 641—645.
- Pošvář J. Měna v Cechách, na Moravě a ve Slezsku (do počátku 20 století).—Praha, 1977.
- Radoměřský P. Poklad na horě Blaniku // Casopis Národního muzea v Praze. Rada historická.—Praha, 1982.—T. 1—2.—P. 30—66.
- Reyman J. Emeryk Hutten — Czapski i jego dzieło // Biuletyn numizmatyczny.—Warszawa, 1968.—Nr. 32.—P. 597—599.
- Reyman J. O monetach fałszywych i nieprawidłowych // Z otchłani wieków.—Warszawa, 1966.—T. 1.—P. 36—40.
- Rentzmann W. Numismatisches Legenden — Lexicon des Mittelalters und der Neuzeit.—Berlin, 1865—1866.
- Rittmann H. Deutsches Münzsammler — Lexikon.—München, 1977.
- Róždzyński L. Adam Benedykt Jocher był numizmatykiem // Biuletyn numizmatyczny.—Warszawa, 1975.—Nr. 10 (108).—P. 189—190.
- Schlickeysen F. W. A., Pallmann R. Erklärung der Abkürzungen auf Münzen der neueren Zeit, des Mittelalters und des Altertums sowie auf Denkmünzen und münzartigen Zeichen.—Berlin—Stuttgart, 1896.
- Schrötter Fr. v. Wörterbuch der Münzkunde. Berlin—Leipzig, 1930.
- Sey K. B., Gedai I. Münzen und Medaillen.—Budapest, 1973.

Sikorski B. Moneta w filatelistyce europejskiej.— Warszawa, 1982.

Smolík J. Pražské groše a jejich díly 1300—1547.— Praha, 1894.

Soboleva N. A Nálezy pražských grošů na území SSSR // Sborník Národního muzea v Praze.— Praha, 1970.— T. 3—4.— P. 189—243.

Stronczyński K. Dawne monety polskie dynastii Piastów i Jagiellonów.— Piotrków, 1885.— T. 3.

Suhle A. Die Münze von den Anfängen bis zur europäischen Neuzeit.— Leipzig, 1971.

Szwagrzyk J. Portrety na monetach i banknotach polskich.— Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, 1980.

Szwagrzyk J. A. Tysiąc lat monety na ziemiach polskich. Katalog wystawy własnych zbiorów numizmatycznych Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.— Wrocław—Warszawa—Kraków, 1966.

Tingström B. Plate money. The worlds largest currency.— Stockholm, 1986.

Triller E. Falsyfikaty majnertowskie w świetle korespondencji Karola Beyera // Biuletyn numizmatyczny.— Warszawa, 1981.— Nr. 10 (168).— P. 181—186.

Triller E. Karol Beyer tropicielem falsyfikatów Iгла // Biuletyn numizmatyczny.— Warszawa, 1982.— Nr. 8 (176).— P. 141—146.

Veit L. Das liebe Geld. Zwei Jahrtausende Geld und Münzgeschichte.— München, 1969.

Voigtlaender H. Falschmünzer und Münzfälscher. Geschichte der Geldfälschung aus 2 1/2 Jahrtausenden.— Münster, 1976.

Wdowiszewski Z. Nieznany srebrny szeląg litewski Jana Kazimierza z r. 1661 // Wiadomości numizmatyczne.— Warszawa, 1959.— T. 3—4.— P. 213.

Wenger O. P. Kleine Münzkunde.— Bern—Stuttgart, 1978.

Weyl A. Die Paul Henckelsche Sammlung Brandenburg—preussischer Münzen und Medaillen.— Berlin, 1876—1877.

Winskowski H. Wie sammelt man Münzen?— München, 1976.

Wisner H. Inwentarz szkatuły księcia Jego Mości... // Biuletyn numizmatyczny.— Warszawa, 1967.— Nr. 20—21.— P. 369—371.

Zagórski I. Monety dawnej Polski. Teksty do tablic, reedycja tekstu z 1845.— Warszawa, 1977.

Zabiński Z. Systemy pieniężne na ziemiach polskich.— Wrocław—Warszawa—Kraków—Łódź—Gdańsk, 1981.

Бокщанин А. Г. Источниковедение древнего Рима. — М., 1981.

Дукса З. Неопубликованные клады с русскими монетами в Историко-этнографическом музее Литовской ССР // Вторая всесоюзная нумизматическая конференция. Тезисы докладов и сообщения. — М., 1987. — С. 36—38.

Зварич В., Обухівський Р. Найважливіші нумізматичні терміни. — Львів, 1966.

Зограф А. Н. Античные монеты // Материалы и исследования по археологии СССР. — М., 1951. — Т. 16.

Йожеф И. История денег. — Будапешт, 1968.

Қазаманова А. Н. Введение в античную нумизматику. — М., 1969.

Котляр М. Ф. Грошовий обіг на території України доби феодалізму. — Київ, 1971.

Минасян Т. Н. Неаполитанские монеты с надчеканкой Сигизмунда II Августа в Государственном Эрмитаже // Труды Государственного Эрмитажа. — Л., 1967. — Т. 9. — С. 102—105.

Никитин А. Осторожно: фальсификаты // Советский музей. — М., 1987. — № 4 (96). — С. 66—69.

Нудельман А. А. Топография кладов и находок единичных монет (Археологическая карта Молдавской ССР, выпуск 8). — Кишинёв, 1976.

Персманова О. М. Сокровищница мирового искусства. Обзор коллекции Эрмитажа. — Л., 1964.

Потин В. М. Введение в нумизматику // Труды Государственного Эрмитажа. — Л., 1986. — Т. 26. — С. 69—162.

Потин В. М. Древняя Русь и европейские государства в X—XIII в. в. — Л., 1968.

Потин В. М. Топография находок западноевропейских монет X—XIII в. в. на территории древней Руси // Труды Государственного Эрмитажа. — Л., 1967. — Т. 9. — С. 106—188.

Силкин В. Пиастры, пиастры... // Вокруг света. — М., 1965. — № 10. — С. 44—49.

Сотникова М. П. Эпиграфика серебряных платежных слитков Великого Новгорода XII—XV в. в. // Труды Государственного Эрмитажа. — Л., 1961. — Т. 4. — С. 72—86.

Спасский И. Г. Нумизматика в Эрмитаже. Очерк истории Минцкабинета — Отдела нумизматики // Нумизматика и эпиграфика. — М., 1970. — Т. 8. — С. 123—234.

Спасский И. Г. Русские ефимки. Исследование и каталог. — Новосибирск, 1988.

TURINYS

<i>Pratarmė</i>	5
KAS TA NUMIZMATIKA?	7
NUMIZMATIKOS SALTINIAI	13
Užkasti lobiai	13
Monetos kapuose	27
Paskendusių laivų brangenybės	30
PIRMYKSCIAI DAIKTINIAI PINIGAI	35
ANTIKNĖS MONETOS	41
Graikiškos monetos	41
Romėniškos monetos	53
VIDURAMZIŲ MONETOS	61
NAUJŲJŲ AMŽIŲ MONETOS	67
SENIAUSI LIETUVOJE VARTOTI PINIGAI	75
LIETUVOS PINIGAI	80
SVETIMŲ KRASTŲ MONETOS, KURSAVUSIOS LIETUVOJE XIV—XX A.	101
KAIP BUVO GAMINAMOS MONETOS	113
MONETŲ KLASTOTES	127
NUMIZMATŲ KOLEKCIJOS	138
PATARIMAI PRADEDANTIEMIŠMS NUMIZMATAMS	160
LIETUVISKOS MONETOS (katalogas)	173
KNYGOJE PAVARTOTŲ NUMIZMATIKOS TERMINŲ AISKINIMAI	236
LIETUVISKŲ IR LIETUVOJE RANDAMŲ MONETŲ LEGENDOS	254
LIETUVISKŲ IR LIETUVOJE RANDAMŲ MONETŲ ŽENKLAI	262
REKOMENDUOJAMOS LITERATŪROS SĄRAŠAS	266
PANAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS	270

Duksa Z.

Du-175 Monetos pasakoja: Vyresn. mokykl. amž./
Iliustr.— V.: Vyturys, 1991.— 277, [2] p.:
iliustr.— (Noriu žinoti).

ISBN 5-7900-0172-6

Autorius trumpai išdėsto monetų atsiradimo, numizmatikos istoriją, suteikia pradedančiam numizmatui reikalingų žinių, daug vietos skiria Lietuvos monetoms.

D $\frac{4802000000-079}{M856(08)-91}$ 14—91

UDK 738

VYRESNIAM MOKYKLINIAM AMŽIUI

DUKSA Zenonas. MONETOS PASAKOJA Serija „Noriu žinoti“. Redak-
torė L. Petkevičiūtė. Meninis redaktorius J. Zovė. Techninė redaktorė
O.-I. Vinkevičienė. Korektorė L. Vasiliauskaitė

Duota rinkti 89 10 02. Pasirašyta spaudai 91 09 19. SL Nr. 258. Leidinio
Nr. 843. Formatas 70×100/32. Popierius spaudos Nr. 2. Garnitūra „Lite-
ratūrinė“, 10 punktų. Iškilioji spauda, 11,29+1,29 (jkl.) sąl. sp. l. 12,7 sąl.
spalv. atsp. 11,81+1,18 (jkl.) apsk. leid. l. Tiražas 10 000 egz. Užsakymas
1454. Kaina 2 rb 40 kp

„Vyturio“ leidykla, 232600, Vilnius, Algirdo 31
Spaudė valstybinė „Aušros“ spaustuvė, 233000, Kaunas, Vytauto pr. 23

240

Monetos daug padeda tyrinėjant ir meno bei kultūros istoriją.

Karų, gaisrų ir stichinių nelaimių metu žuvo daug kultūros paminklų, istorinių dokumentų, bet išliko monetos. Jos dažnai užpildo įvairias istorijos spragas. Štai, pavyzdžiui, archeologai, pradėdami kasinėti Atėnų Akropolį, į pagalbą pasitelkė vietines II a. p. m. e. monetas. Pagal jas mokslininkai nustatė, kurioje kalvos pusėje reikia ieškoti teatro.